
HANDBOEK VOOR EU-LIDSTATEN

Bescherming van de rechten van minderjarige verdachten

DE ROL VAN DE JEUGDRECHTADVOCAAT IN VERSCHILLENDE
STADIA VAN HET JEUGDSTRAFPROCES

DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL (DCI) – BELGIË

PROJECT “MY LAWYER, MY RIGHTS: ENHANCING CHILDREN’S RIGHTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE EU”

(JUST/2015/JICC/AG/PROC/8618)
SEPTEMBER 2016 – AUGUSTUS 2018

COÖRDINATOR:

Defence for Children International (DCI)-België

PARTNERS:

Child Circle (**België**), Bulgarian Helsinki Committee (**Bulgarije**), Child Law Clinic of the University College Cork (**Ierland**), Defence for Children International (**Italië**), Helsinki Foundation for Human Rights (**Polen**), Defence for Children International (**Nederland**).

GEASSOCIEERDE PARTNERS:

DLA Piper (advocatenkantoor, Pro Bono Europese afdeling), The European Programme for Human Rights Education for Legal Professionals (**HELP-programma van de Raad van Europa**), the European Criminal Bar Association (**ECBA**).

DESKUNDIGEN:

Thierry Moreau (**België**), Eric Van der Mussele (**België**), Anna D. Tomasi (**Zwitserland**), Ton Liefwaard (**Nederland**), Shauneen Lambe (**Verenigd Koninkrijk**).

ADVIESRAAD:

Vicky De Souter (vertegenwoordiger van **het Belgische Ministerie van Justitie**), Mirena Petkova Tsenova (vertegenwoordiger van **het Bulgaarse Ministerie van Justitie**), Niall Nolan (advocaat in **Ierland**), Antonia Bianco (vertegenwoordiger van **het Italiaanse Ministerie van Justitie**), Mikolaj Pawlak (vertegenwoordiger van **het Poolse Ministerie van Justitie**).

MEDEWERKERS VAN HET DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL (DCI)-BELGIUM TEAM:

Benoit Van Keirsbilck (directeur), Marine Braun (project coördinator en jeugdrecht deskundige), Mia Magli (jeugdrecht assistent), Aurélie Carré (projectmedewerker), Julianne Laffineur (pleitbezorger) en Géraldine Mathieu, Timothée Geenens, Simon Mallet, Florence Bourton en Louis Triaille (onderzoekers).

VERTALING¹

Madelief Schagen

www.mylawyermyrights.eu

¹ Dit handboek werd van het Engels naar het Nederlands vertaald door Defence for Children Nederland. Hoewel de gebruikte woordenschat nu en dan verschilt van die van het Vlaams, is dit handboek net zo goed van toepassing in België. Het betreft overigens een Handleiding voor jeugdrechtsadvocaten, dat qua woordenschat en praktijk in elk geval aan iedere nationale context aangepast moet worden.

HANDBOEK VOOR EU-LIDSTATEN

Bescherming van de rechten van minderjarige verdachten

DE ROL VAN DE JEUGDRECHTADVOCaat IN VERSCHILLENDE
STADIA VAN HET JEUGDSTRAFPROCES

DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL (DCI) – BELGIË

AUTEURS & PROJECT

Dit handboek is opgesteld door **Marine Braun**, jeugdrechtsdeskundige en tevens coördinator van het “My lawyer, My Rights” project en **Mia Magli**, project assistent, onder supervisie van **Benoit Van Keirsbilck**, directeur van Defence for Children International (DCI)-België en voormalig voorzitter van DCI-International en de leden van het DCI-België team, in het bijzonder **Aurélie Carré** en **Julianne Laffineur**. Het handboek kwam tot stand door de expertise van tien projectpartners uit heel Europa en vijf deskundigen van het EU project “My Lawyer, My Rights”.

Defence for Children International (DCI) België heeft de leiding over dit project. De missie van DCI is het beschermen en verdedigen van de rechten van het kind wereldwijd. De lokale secties waaronder België en Nederland zijn onderdeel van de DCI Worldwide Movement, bestaande uit een netwerk van 38 nationale secties en andere geassocieerde leden wereldwijd. DCI's hoofdtaken zijn o.a.: lobby, onderzoek, advisering, informatievoorziening, opleiding, training, bewustmaking, het ondernemen van actie als kinderrechten geschonden worden en toezicht houden op en het monitoren van de eerbieding van fundamentele rechten van het kind. De belangrijkste interventiegebieden zijn: jeugdrecht, jeugdstrafrecht, migratie, de toegang van kinderen tot de rechter en het recht van kinderen op participatie en vrijheid van meningsuiting.

Dit handboek is één van de belangrijkste producten van het **EU-project “My Lawyer, My Rights” (MLMR)**.

Hoewel het recht op juridische bijstand voor de minderjarige verdachte¹ in jeugdstrafrechtprocedures duidelijk is vastgelegd in internationale, regionale en nationale wetgeving, wordt aan dit recht in de praktijk niet in elke Europese lidstaat op dezelfde manier invulling gegeven, of is dit soms zelfs in het geheel niet gegarandeerd. Hierdoor wordt het uitoefenen van het recht om jezelf te verdedigen in een strafrechtelijke procedure voor de minderjarige ernstig bemoeilijkt en wordt de naleving van andere procedurele rechten bedreigd. Een minderjarige verdachte verdient het om vertegenwoordigd te worden door een gespecialiseerde advocaat. Deze heeft een cruciale rol om ervoor te zorgen dat er sprake is van een eerlijke rechtsgang, invloed uit te oefenen op het proces, de rechter van relevante informatie te voorzien en uiteindelijk bij te dragen aan de mogelijkheden van de minderjarige om te re-integreren en rehabiliteren in de maatschappij.

¹ In de Nederlandstalige versie van dit handboek is, net als in de Handleiding voor jeugdrechtadvocaten “Rechtsbijstand aan minderjarige verdachten”, gekozen voor de term “minderjarige verdachte” als vertaling van de oorspronkelijke Engelse term “child in conflict with the law”. Deze term omvat niet alleen verdachten in de strikte zin van het woord, maar bv. ook minderjarigen die in beschuldiging gesteld zijn.

Het **“My Lawyer, My Rights”** project heeft als doel om **(1)** zich sterk te maken voor de volledige en adequate toepassing van Europees recht en, in het bijzonder, de Europese lidstaten te ondersteunen bij de toepassing van EU-richtlijnen ten aanzien van procedurele rechten van de verdachte of veroordeelde in het strafrecht (EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces), met speciale aandacht voor de rechten van het kind op toegang tot en bijstand van een advocaat; **(2)** zich sterk te maken voor de verdere ontwikkeling van nationale systemen die gespecialiseerd zijn in gratis juridische hulp voor kinderen met inachtneming van EU-richtlijnen, het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), de Richtlijnen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa over “child-friendly justice” en alle andere relevante instrumenten die in dit handboek genoemd worden en EU-lidstaten te helpen deze systemen op te zetten;

(3) advocaten te voorzien van informatie en hulpmiddelen bij het vervullen van hun rol, de nodige basistraining en alle andere voorwaarden die nodig zijn om de rechten van de minderjarige verdachte en adequate bijstand in het strafproces te verzekeren². Dit handboek is met name toegespitst op het eerste en tweede doel van het project. Alle producten van het project zijn beschikbaar in de database van de bijhorende website:

<http://www.mylawyermyrights.eu>.

² Naar aanleiding van deze doelstelling is de Handleiding voor jeugdrechtadvocaten “Rechtsbijstand aan minderjarige verdachten” tot stand gekomen, een ander belangrijk product van het MLMR project dat ertoe strekt advocaten te ondersteunen bij een effectieve verdediging van minderjarige verdachten in een jeugdstrafproces. □

GEGEVENSVERZAMELING

6

Dit handboek is gebaseerd op informatie die verzameld is door middel van nationaal onderzoek ten behoeve van het “My Lawyer, My Rights” project, met behulp van een gemeenschappelijke methodologie en de medewerking van alle partners en deskundigen verbonden aan dit project. We hebben ons gebaseerd op 6 veldstudies in België, Bulgarije, Ierland, Italië, Polen en Nederland en 12 literatuuronderzoeken in Oostenrijk, Engeland en Wales, Finland, Frankrijk, Duitsland, Hongarije, Luxemburg, Portugal, Roemenië, Slowakije, Spanje en Zweden. De 18 nationale rapportages en overzichten per land (de samenvattingen van de rapportages), zijn gepubliceerd en beschikbaar op de website: <http://www.mylawyermyrights.eu>.

De nationale rapportages beschrijven kort de jeugdstrafrechtssystemen in de verschillende EU-lidstaten, toetsen de omzetting, implementatie en toepassing (gezien de aard van het jeugdrechtstelsel) van de EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces³ en analyseren of er gespecialiseerde advocaten voor kinderen beschikbaar zijn op nationaal of lokaal niveau, wat hun rol is en hoe zij in de praktijk werken.

³ Richtlijnen 2010/64/EU, 2012/13/EU, 2013/48/EU, (EU) 2016/800 en (EU) 2016/1919.

Alle veld- en literatuuronderzoeken zijn uitgevoerd met het oog op:

- Onderzoek naar de rol, het mandaat en de training van advocaten die de rechten van de minderjarige verdachte verdedigen, zodat daar verbeteringen in kunnen worden aangebracht;
- Toetsing van de omzetting en toepassing van de EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces, die de procedurele rechten beschermen van minderjarigen die worden verdacht of beschuldigd van een strafrechtelijk feit: het recht op informatie omtrent hun rechten en de procedure, het recht op uitleg en vertaling in een taal die voor hen begrijpelijk is, het recht op een advocaat, het recht om ter zijde gestaan te worden door een advocaat en het recht op juridische hulp.

De 6 veldstudies hebben betrekking op twee hoofdelementen:

De visie van **77 jeugdrechtprofessionals** die werken met minderjarigen in het jeugdstrafrecht: waaronder 36 jeugdrechtadvocaten, (jeugd)rechters, (jeugd)officieren van justitie, (jeugd) rechtbankmedewerkers, psychologen, maatschappelijk werkers, tolken en politieagenten. Deze zijn verzameld via semigestructureerde interviews of focusgroepen.

7

De visie van **55 minderjarige verdachten** op hun ervaringen met de jeugdrechtspraak en hun advocaten. Deze zijn verzameld via semigestructureerde interviews of focusgroepen.

Dit werk omvatte ook een voorbereidende fase die in oktober 2016 van start ging. Tijdens deze fase werden onderzocht: de vereisten voor het houden van interviews met kinderen; het identificeren van geschikte en diverse kanalen om kinderen te bereiken en te contacteren en het ontwikkelen van een methodologie⁴ voor het interviewen van kinderen. De interviews hadden semigestructureerde richtlijnen met open en mogelijke vervolgvragen en ondersteunend materiaal waarmee het project op een kindvriendelijke manier aan de geïnterviewde kon worden uitgelegd. De richtlijnen zijn gebaseerd op de fundamentele grondbeginselen en algemene elementen uit de Richtsnoeren van het Comité van Ministers van de Raad van Europa voor kindvriendelijke justitie⁵.

⁴ Waaronder procedurele en ethische overwegingen bij het uitvoeren van onderzoek met kinderen, zoals beveiliging, toestemming, gegevensbescherming, vertrouwelijkheid, enz.

⁵ <https://rm.coe.int/09000016804d0b31>. In de Nederlandstalige versie van het handboek is gekozen voor om volgende Richtsnoeren “Richtlijnen over “child-friendly justice” te noemen.

DANKWOORD

Graag bedanken de auteurs alle projectpartners, geassocieerde projectpartners en deskundigen van het “My Lawyer, My Rights” project voor hun buitengewoon waardevolle bijdragen aan het meedenken, voorbereiden, commentariëren en herzien van dit handboek. Wij stellen hun betrokkenheid en inzet op prijs, evenals de flexibiliteit van alle betrokkenen.

We danken ook de hoofdfinancier van dit project, de Europese Unie, en de co-financier, La Fédération Wallonie-Bruxelles (België), zonder wie dit project niet mogelijk was geweest.

Bovendien bedanken we de partners, zoals het HELP-programma van de Raad van Europa, de European Criminal Bar Association (ECBA) en advocatenkantoor DLA-Piper voor hun vrijwillige deelname aan het project, evenals de nationale Ordes van Advocaten, advocaten, rechters, maatschappelijke organisaties, deskundigen, onderzoekers en andere belangrijke actoren die hebben geholpen bij het onderzoek en andere werkzaamheden in het kader van dit project. We danken in het bijzonder Deirde Kelleher voor het nalezen van dit handboek.

De Europese pro-bono sectie van DLA-Piper coördineerde 12 literatuurstudies, uitgevoerd door hun kantoren op nationaal niveau. We willen graag een speciaal woord van dank uitspreken aan de 12 nationale teams en het pro-bono coördinatieteam voor hun bijdrage aan het organiseren van het onderzoek, het verzamelen van de gegevens op nationaal niveau en de nationale rapportages.

We danken alle jongeren die hebben ingestemd met een interview als onderdeel van dit project, waarbij zij hun ervaring deelden over hun advoca(a)t(en) (als ze er één hadden) en hun procedurele rechten als minderjarige verdachte tijdens het strafproces.

Tot slot, een speciaal dankwoord aan alle medewerkers van het DCI-België team voor hun werk, toewijding en toeloze inzet bij het tot stand brengen van dit project.

VOORWOORD

There is no field where the demand for justice is stronger than that of juvenile justice. Inadequate responses, inappropriate for children in conflict with the law, can harm their future, sometimes forever, and even further contribute to insecurity. Lost lives, shameful societies. The stakes are fundamental and the responsibility of the decision-makers is enormous. Yet, paradoxically, juvenile justice is often neglected, if not forgotten.

Children in conflict with the law

For years, a variety of international and European texts (hard law, soft law) have been insisting on the same issue: children in contact with the criminal justice system are in an increased vulnerable situation and have the right to be protected by the State. The violation of their human rights is not a myth, but a reality, as I have had the occasion to observe in the (too) many cases that have reached the European Court of Human Rights and that reveal unbearable and intolerable situations. Yes, there are children who take their own life in prison⁶, who die in custody⁷ or who endure such ill treatments that these are sometimes qualified of torture⁸. Even slaps given by a police officer to a child who is entirely under his or her control constitute a violation of human dignity and can give

birth to feelings of arbitrariness, injustice and powerlessness⁹.

In a democratic society, ill-treatment is never an adequate answer to the difficulties, which are real and should not be minimised, faced by the authorities. In that regard, the situation of girls in detention cannot be ignored anymore¹⁰. The conditions of detention themselves often reach the gravity threshold set by Article 3 of the European Convention on Human Rights¹¹. As for the very principle of deprivation of liberty and of detention of children, the limits of “educative surveillance” should be subject to an extreme vigilance for there is a risk of drift in the current security climate¹².

Children's rights

Through all these very real cases, there is one essential need that arises: to ensure children's rights time and again, and always more. In addition to the fact that children have access to the rights and liberties guaranteed “to everyone” by Article 1 of the European Convention on Human Rights, Article 24 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union is a remarkable disposition for it expressly acknowledges children's rights. It is indeed about “fundamental” rights, which means that these rights are in relation with the very foundations of democracy and of the rule of law. The Charter of Fundamental Rights has become “the compass of all policies decid-

⁹ ECtHR (GC), 28 September 2015, *Bouyid v. Belgium*.

¹⁰ ECtHR, 1 February 2011, *Yazgül Yılmaz v. Turkey*.

¹¹ ECtHR, 3 March 2011, *Kuptsov and Kuptsova v. Russia*.

¹² ECtHR (GC), 23 March 2016, *Blokhin v. Russia*.

⁶ ECtHR, 13 June 2002, *Angelova v. Bulgaria*.

⁷ ECtHR, 9 October 2012, *Çoşelav v. Turkey*.

⁸ ECtHR, 3 June 2004, *Bati and Others v. Turkey*.

ed at EU level” and acquired full legally binding nature with the entry force of the Treaty of Lisbon on 1st December 2009. Its incorporation into the Treaties marks a significant step in the constitutional order of the European Union. Nonetheless, it is now urgent that these rights become “practical and effective”, rather than “theoretical or illusory” as the European Court of Human Rights keeps repeating. Declarations are not enough for children anymore, they need actions.

In the field of juvenile justice, the demands of the fair trial are at the centre of the debate. Children have the right to a judgment¹³, given by an independent and impartial tribunal¹⁴ within a reasonable time. They have the right to the presumption of innocence and to all the procedural guarantees. Defence rights from the beginning of the procedure and at all stages of the juvenile justice proceedings are an essential part of the scheme¹⁵. As opposed to this, the practice of interrogating and holding a child in a context lacking procedural guarantees, including lack of legal representation, is regarded as an inhuman and degrading treatment¹⁶. The role of the lawyer, free and independent, is more necessary than ever, for he or she is responsible for the relationship of trust and for the confidentiality in the interest of the young litigant and of the justice. In a democratic society, lawyers are the first and last bulwark against arbitrariness.

Towards a European model

Against this background, the EU directive (EU) 2016/800 of the Europe-

an Parliament and of the Council of the European Union of 11 May 2016 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings is a valuable tool. It endorses and develops relevant European and international standards and principles, in particular: Non-retroactive juvenile justice; the right to be heard; the right to effective participation in the proceedings; prompt and direct legal assistance; free assistance of an interpreter; full respect for privacy. These are not merely criminal but constitutional guarantees. The directive (EU) 2016/800 is important and significant for in that it proposes a common European model for fair trials for children in conflict with the law.

If we are to take children’s rights “seriously”, it is obligatory for the EU Member States to transpose and implement the directives¹⁷. In this respect, the interest and the added value of this excellent handbook are to provide guidance to Member States to fulfil their legal obligations, including some recommendations to address common shortcomings and obstacles.

New horizons

A last issue arises and it might well be the most important. Indeed, juvenile justice must answer to the demands of fundamental rights, and be appropriate to the children’s needs and proportionate both to the circumstances and the offence. Yet, it is necessary to go further because rights are a necessary but insufficient condition. Historically, we can observe that, very often, it is youth justice that has paved the way

towards new horizons. Today, should the “best interests” of a child in conflict with the law suffer the unavoidable negative effects of the punitive and repressive answer against which human rights are supposed to offer protection? But where exactly does this strange need to punish come from in our society? As a “heritage of modernity”, we have integrated the punitive reasoning as if it was obvious, we have put the idea of punishment on such a pedestal¹⁸ that it is now difficult for us to see beyond it. A genuine child-friendly justice should offer something else.

We must urgently find other ways to settle conflicts in order to prevent children from entering the vicious spiral of penal intervention. It is not only about having a better criminal justice; we must above all have something better, something more humane and more intelligent¹⁹. We have known this “something” for a long time: it is refusing detention and using the other measures that exist, wanting the reinsertion of children to enable them to participate in the social life as it is, favouring education for all and offering future prospects to children in conflict with the law. As Adolphe Prins wrote over a century ago, children in conflict with the law do not respect property or life for neither life nor property have real value to them²⁰.

Today, I think that the return to repression, in its most severe forms, as if it offered an answer to the idea of justice, is not only a regression but also an illusion. This is a dead-end that will contribute to violence instead of appeasing it. We are all responsible, individually and collectively, for the consequences it will have on future generations.

*Françoise TULKENS
Vice-President of the European
Court of Human Rights (ECtHR)*

¹³ ECtHR, 30 June 2015, *Grabowski v. Poland*.

¹⁴ ECtHR, 2 March 2010, *Adamkiewicz v. Poland*

¹⁵ ECtHR (GC), 27 November 2008, *Salduz v. Turkey*.

¹⁶ ECtHR, 3 February 2011, *Dushka v. Ukraine*.

¹⁷ The partners and experts of the project agree with this statement and therefore refer to the sections of this Manual on “Recommendations and key directions for implementation” □

¹⁸ See A. P. Pires, *Quelques obstacles à une mutation du droit pénal*, in *Revue générale de droit - R.G.D.*, 1995, p. 145.

¹⁹ *Ibid.*, p. 135.

²⁰ A. Prins, *Criminalité et répression. Essai de science pénale*, Paris/Bruxelles, Guillaumin et Cie Editeurs/Librairie européenne C. Mucquart, 1886, p. 15.

INHOUDSOPGAVE

AUTEURS & PROJECT	4
GEGEVENSVERZAMELING	6
DANKWOORD	8
VOORWOORD	9
AFKORTINGEN	15
BEGRIPPENLIJST	17
INLEIDING	18
Een handboek voor EU-lidstaten.....	19
Doelen van het handboek.....	19
Leeswijzer.....	21
<hr/>	
A. KERNBEGRIPPEN	23
1. DE DEFINITIE VAN EEN KIND	23
2. DE DEFINITIE VAN EEN MINDERJARIGE VERDACHTTE	24
3. DE MINIMUMLEEFTIJD VOOR STRAFRECHTELIJKE AANSPRAKELIJKHEID	24
a. De minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid (MACR).....	25
b. Onder de minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid.....	26
c. Boven de minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid.....	26
d. Jongvolwassenen boven de 18 jaar.....	27
4. EEN KINDVRIENDELIJK JEUGDSTRAFRECHTSSYSTEEM EN DE DAARBIJ HORENDE BASISBEGINSELEN	29
a. Beginselen van de VN: de vier algemene uitgangspunten van het IVRK en de fundamentele grondbeginselen van jeugdstrafrecht.....	29
b. Beginselen van de Raad van Europa: de Guidelines on child-friendly justice.....	39
c. Beginselen van kindvriendelijk jeugdstrafrecht in Europees recht.....	40
<hr/>	
B. VERPLICHTINGEN VAN EU-LIDSTATEN OP HET GEBIED VAN KINDERRECHTEN	42
1. INTERNATIONAAL EN REGIONAAL JURIDISCH KADER	42
1.1 Op internationaal niveau	43
a. Hard law.....	43
b. Soft law.....	43
1.2 Op regionaal niveau	44
De Raad van Europa	44
a. Hard law.....	44
b. Soft law.....	44
c. Jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.....	44
De Europese Unie	45
a. Hard law.....	45
b. Soft law.....	46
c. Jurisprudentie van het Hof van Justie van de Europese Unie.....	47
2. INTERNATIONALE EN REGIONALE BINDEnde VERPLICHTINGEN OP HET GEBIED VAN KINDERRECHTEN VOOR EU-LIDSTATEN	48
3. TOEZICHT OP EN MONITORING VAN DE NALEVING VAN DEZE VERPLICHTINGEN DOOR EU-LIDSTATEN	49
<hr/>	
C. WAARBORGEN VOOR EEN EFFECTIEVE IMPLEMENTATIE VAN DE RECHTEN VAN DE MINDERJARIGE VERDACHTTE OP NATIONAAL NIVEAU	51
1. TOEPASSING VAN DE EU-RICHTLIJNEN OVER HET RECHT OP EEN EERLIJK PROCES IN EEN STRAFPROCEDURE	52
A) Uitdagingen.....	52
B) Aanbevelingen voor implementatie.....	58
2. PROCEDURELE RECHTEN VAN MINDERJARIGE VERDACHTEN	59
2.1 Bijstand door een advocaat	59
A) Uitdagingen.....	62
B) 'Good practices': praktijkvoorbeelden op nationaal niveau.....	67
C) Aanbevelingen voor implementatie.....	68
2.2 Het recht op kosteloze rechtsbijstand	69
A) Uitdagingen.....	69
B) 'Good practices': praktijkvoorbeelden op nationaal niveau.....	72
C) Aanbevelingen voor implementatie.....	73
2.3 Het recht op informatie	73
A) Uitdagingen.....	74
B) 'Good practices': praktijkvoorbeelden op nationaal niveau.....	76
C) Aanbevelingen voor implementatie.....	77

2.4 Het recht op vertolking en vertaling	78
A) <i>Uitdagingen</i>	79
B) <i>'Good practices': praktijkvoorbeelden op nationaal niveau</i>	81
C) <i>Aanbevelingen voor implementatie</i>	81
2.5 Het recht op een aangepaste procedure	82
A) <i>Uitdagingen</i>	87
B) <i>'Good practices': praktijkvoorbeelden op nationaal niveau</i>	91
C) <i>Aanbevelingen voor implementatie</i>	94

D. AANVULLENDE INFORMATIE, LITERATUUR EN REFERENTIES	97
BIJLAGE 1 – INTERNATIONAAL EN REGIONAAL JURIDISCH KADER	98
BIJLAGE 2 – DE OMZETTING VAN EU-RICHTLIJNEN	104
BIJLAGE 3 – EU-RICHTLIJNEN OVER HET RECHT OP EEN EERLIJK PROCES: GEDETAILLEERDE EN PRAKTISCHE UITLEG	108
BIJLAGE 4 – ANDERE RELEVANTE RECHTEN VAN JEUGDIGE VERDACHTEN	140
BIJLAGE 5 – TOEZICHTHOUDENDE ORGANEN	148
BIJLAGE 6 – REIKWIJDTE VAN DE TOEPASSING VAN DE EU-RICHTLIJNEN OVER HET RECHT OP EEN EERLIJK PROCES	160
BIJLAGE 7 – CHECKLIST BIJ HET RECHT OP EEN ADVOCaat	166
BIJLAGE 8 – CHECKLIST BIJ HET RECHT OP EEN INDIVIDUELE BEOORDELING	172
APPENDIX	174

AFKORTINGEN

BPRL	The UN Basic Principles on the Role of the Lawyers
CAT	Het Anti-Foltercomité
CCPR	Het Comité voor Burgerlijke en Politieke Rechten
CEVRM	The Council of Europe Commissioner for Human Rights
CEDAW	The UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women
CED	The UN Committee on Enforced Disappearances
CESCR	The UN Committee for Economic, Social and Cultural Rights
CRPD	The UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities
CFJ	Child-Friendly Justice
CM	Het Comité van Ministers
CPT	Het Europees Comité voor Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing
CRIN	The Child Rights International Network
DCI	Defence for Children International
EAW	European Arrest Warrant
EC	De Europese Commissie
EVRM	Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
ECSR	The European Committee of Social Rights
EHRM	Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EP	Het Europees Parlement
ESC	Het Europees Sociaal Handvest
EU	De Europese Unie
GACCJS	The UN Guidelines for Action on Children in the Criminal Justice System
GC N°5	The General Comment N°5 of the CRC: General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child
GC N°10	The General Comment N°10 of the CRC: Children's rights in juvenile justice
GC N°12	The General Comment N°12 of the CRC: The right of the child to be heard

GC N°14	The General Comment N°14 of the CRC: The right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration
GPJD	The UN Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency or The Riyadh Guidelines
HGEU	Het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie
HRC	De Mensenrechtencommissie
HVJ Eu	Het Hof van Justitie van de Europese Unie
IAYFJM	The International Association of Youth and Family Judges and Magistrates
IVBPR	Het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten
IVRK	Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
MACR	De minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid
MLMR	Het My Lawyer, My Rights project
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
OP3 UNCRC	The Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a Communications Procedure
PGALA	The UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems
RAJJ	The UN Standards Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice or The Beijing Rules
RPJDL	The UN Rules for the Protection of Juvenile Deprived of their Liberty or The Havana Rules
RvE	De Raad van Europa
SLDC	Socio-Legal Defence Centre ²⁰ (centra voor sociaaljuridische dienstverlening)
SPT	Het VN Subcomité ter Preventie van Foltering
VEU	Het Verdrag betreffende de Europese Unie
VN- Kinderrechtencomité	Het VN-Comité voor de Rechten van het Kind
VWEU	Het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie
UPR UVRM	De Universele Periodieke Review Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
VN	De Verenigde Naties

²⁰ In dit handboek gebruiken we de definitie van een Socio-Legal Defence Centre zoals deze is opgesteld door Defence for Children International (DCI): <https://defenceforchildren.org/socio-legal-defence-centres/>.

BEGRIPPENLIJST

In dit handboek wordt verwezen naar:

HARD LAW

Deze bepalingen zijn vervat in internationale en regionale instrumenten die in rechte bindend zijn of die bindende verplichtingen creëren ten aanzien van de nationale wetgeving van EU-lidstaten. Ze ontstaan meestal na een onderhandelingsproces tussen lidstaten van de Verenigde Naties, de Raad van Europa of de Europese Unie om zo tot een reeks algemeen geaccepteerde normen te komen.

SOFT LAW

Bepalingen in internationale en regionale instrumenten die niet in rechte bindend zijn of die geen afdwingbare verplichtingen creëren in de nationale wetgeving van de EU-lidstaten. Desalniettemin geven ze interpretatieve en gezaghebbende duiding aan staten.

JURISPRUDENTIE

De uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ-EU) hebben impact op procedures op nationaal niveau. Uitspraken van het HvJ-EU zijn bindend en geven richting aan iedere EU-lidstaat.

JEUGDSTRAFRECHT

De EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces verwijzen naar “strafrechtelijke procedures”. In dit handboek wordt de term “jeugdstrafrecht” gebruikt om de procedures waar minderjarige verdachten mee te maken hebben aan te duiden, ongeacht de wetgeving van de betreffende EU-lidstaat.

VRIJHEIDSBENEMING²¹

In dit handboek is ervoor gekozen om gebruik te maken van de term “vrijheidsbeneming” of “vrijheidsberoving” in plaats van “detentie”, om ook gesloten instellingen onder het begrip te laten vallen, die niet noodzakelijkerwijs een gevangenis zijn of waar gevangenneming bij komt kijken. Met plekken waar vrijheidsbeneming kan plaatsvinden wordt iedere publieke of private instelling bedoeld – strafrechtelijk, pedagogisch, educatief, beschermend, maatschappelijk, therapeutisch, medisch of bestuurlijk – van waaruit het een kind niet vrij staat om te vertrekken.

²¹ Deze definitie is overgenomen uit de Handleiding “Monitoring places where children are deprived of liberty” (p.14), geredigeerd door DCI-België als het onderdeel van het EU gefinancierde project “Children’s Rights Behind Bars” beschikbaar op: <https://defenceforchildren.org/wp-content/uploads/2016/02/DCI-Practical-GuideEN.pdf>. □

INLEIDING

“Concern over violation of children’s rights in these situations (of children who come into contact with the justice system as a result of being suspected or accused of committing an offence), throughout the world, is growing. Policy and practice relating to juvenile justice are among those areas most frequently criticized by the Committee on the Rights of the Child, the body responsible for monitoring the implementation of the United Nations Convention on the Rights of the Child. The Committee has in fact made reference to problems in this sphere in relation to some two thirds of the State reports it has reviewed so far. Juvenile justice, however, is not seen as a top priority in many countries, and its realities are often hidden or ignored”.¹

Nigel Cantwell, medeoprichter van de DCI Worldwide Movement, schreef in 1998 een stuk over zijn grootste zorgen met betrekking tot jeugdstrafrecht in de Innocenti Digest, het tijdschrift van het onderzoekscentrum van UNICEF. Twintig jaar later ervaren nog steeds te veel minderjarige verdachten dat hun fundamentele rechten worden geschonden, ondanks de vele aanbevelingen over jeugdstrafrecht van het VN-Kinderrechtencomité.

Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties (IVRK) definieert het jeugdstrafrechtstelsel in artikel 40, lid 3 en 4, als een rechtsysteem van wetten, procedures, autoriteiten en instellingen die in het bijzonder zijn bedoeld voor kinderen die worden verdacht van, vervolgd wegens of veroordeeld terzake van het begaan van een strafbaar feit, op een wijze die geen afbreuk doet aan hun welzijn en die proportioneel is in het licht van de omstandigheden van het geval en de begane overtreding. Daarnaast worden in artikel 37 maatregelen als aanhouding, inhechtenisneming of gevangenneming aangemerkt als uiterste maatregel.

Andere internationale en regionale instrumenten en standaarden met betrekking tot het jeugdstrafrecht² sluiten aan bij het IVRK en bevestigen dat het systeem primair een educatief karakter moet hebben, wat zo veel betekent als dat het rechtsysteem geenszins louter straf als doel mag hebben. Helaas blijkt dit in de praktijk niet altijd zo te zijn.

In dit handboek wordt het begrip “jeugdstrafrechtssysteem- of procedure” breed geïnterpreteerd. Dat wil zeggen dat er ook procedures onder vallen die een welzijns- of pedagogisch karakter hebben, maar die toch kunnen resulteren in vrijheidsbeneming van het kind.

¹Zie <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest3e.pdf>. □

²Niet-uitputtende lijst van instrumenten met de basisbeginselen van het jeugdstrafrecht: Beijing Rules; Riyadh Guidelines; Havana Rules; De richtlijn van de Raad van Europa over “child-friendly justice” en Richtlijnen 2010/64/EU, 2012/13/EU, 2013/48/EU, (EU) 2016/800, (EU) 2016/343 en (EU) 2016/1919 (“EU-Richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces”). Deze richtlijnen worden in detail beschreven in dit handboek. Richtlijn (EU) 2016/343 over de onschuldpresumptie was geen onderdeel van het nationale onderzoek van het MLMR project. □

Een voorbeeld is het berechten van minderjarige verdachten via het Belgische jeugdbeschermingsrecht of de plaatsing van een minderjarige verdachte of veroordeelde in een Nederlandse gesloten jeugdzorginstelling of een psychiatrische kliniek. Onder geen enkele omstandigheid mag een EU-lidstaat afzien van de waarborgen en bescherming die de minderjarige verdachte geniet op basis van internationale en regionale regelgeving, omdat een lopende procedure niet wordt aangemerkt als een “strafrechtelijke” procedure.

Een handboek voor EU-lidstaten

Dit handboek is bedoeld om EU-lidstaten te helpen bij het omzetten van nationale wetgeving en praktijk, zodat deze voldoen aan de relevante EU-richtlijnen³ en in lijn zijn met de gerelateerde internationale standaarden en beginselen.

Het handboek kan worden gebruikt door wetgevers, beleidsmakers en ambtenaren op nationaal, regionaal of lokaal niveau die zich bezighouden met de implementatie van EU-richtlijnen en andere instrumenten in hun nationale jeugdstrafrechtssystemen.

De informatie in dit handboek is ook bruikbaar voor maatschappelijke organisaties en andere organisaties die zich inzetten voor een juiste implementatie van deze richtlijnen.

Dit handboek heeft een Europese reikwijdte. Daarom kan het nodig zijn om aanpassingen te maken bij de toepassing in een andere context of bij nationale bijzonderheden. Bijvoorbeeld: Ierland, het Verenigd Koninkrijk en Denemarken nemen geen deel aan (“opted out”) de meeste EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces.

Doelen van het handboek

De algemene doelstelling van dit handboek is om de wetgever en beleidsmakers van EU-lidstaten te begeleiden bij het implementeren en toepassen van de procedurele rechten die de minderjarige verdachte heeft op basis van de EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces⁴, met bijzondere aandacht voor het recht op een advocaat.

De jeugdrechtadvocaat dient te fungeren als adviseur van het kind. Hij moet het kind bijstaan gedurende het jeugdstrafproces om ervoor te zorgen dat al zijn of haar procedurele rechten zijn gewaarborgd.

Overigens laat ons onderzoek zien dat:

- Minderjarige verdachten niet altijd worden bijgestaan en ondersteund door een advocaat;

³In het bijzonder Richtlijnen 2010/64/EU, 2012/13/EU, 2013/48/EU, (EU) 2016/800, (EU) 2016/343 en (EU) 2016/1919 (“EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces”).

⁴Meer informatie over deze richtlijnen is te vinden in **Bijlage 1**.

- Als er wel een advocaat aanwezig is, deze niet per definitie gespecialiseerd is in het bijstaan van minderjarigen;
- Zelfs als minderjarigen een gespecialiseerde advocaat hebben, betekent dit niet dat zij gedurende elk stadium van de strafrechtelijke procedure worden bijgestaan;
- In sommige EU-lidstaten kunnen kinderen afstand doen van hun recht op een advocaat.

Specifieke doelstellingen:

🕒 **Kennis en begrip verbeteren** op het gebied van de verplichtingen die EU-lidstaten hebben op basis van de volgende richtlijnen:

- **2010/64/EU** van 20 oktober 2010 over het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures⁵;
- **2012/13/EU** van 22 mei 2012 over het recht op informatie in strafprocedures⁶;
- **2013/48/EU** van 22 oktober 2013 over het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel, en over het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming⁷;
- **(EU) 2016/800** van 11 mei 2016 over procedurele waarborgen voor kinderen die beklaagde of verdachte zijn in een strafprocedure⁸;
- **(EU) 2016/1919** van 26 oktober 2016 over rechtsbijstand voor verdachten en beklaagden in strafprocedures en voor gezochte personen in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel⁹;
- **(EU) 2016/343** van 9 maart 2016 over de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures tijdens de rechtszitting aanwezig te zijn¹⁰;

🕒 **De lidstaten in staat stellen** deze richtlijnen om te zetten, toe te passen en te implementeren in het licht van de internationale en regionale standaarden en beginselen op het gebied van jeugdstrafrecht;

🕒 **Richting geven** bij de uitdagingen die komen kijken bij het omzetten van deze EU-richtlijnen;

🕒 **Oproepen tot actie** om de eerbiediging van kinderrechten in de EU zo groot mogelijk te maken, door inspiratie te putten uit de al bestaande succesvolle praktijk in sommige EU-lidstaten.

⁵ Tekst beschikbaar op <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/nl/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0064&rid=1>.

⁶ Tekst beschikbaar op <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0013&from=NL>.

⁷ Tekst beschikbaar op <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013L0048&from=NL>.

⁸ Tekst beschikbaar op <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0800&from=NL>.

⁹ Tekst beschikbaar op <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L1919&from=NL>.

¹⁰ Richtlijn (EU) 2016/343 over de onschuldspresumptie was geen onderdeel van het nationale onderzoek in het kader van het MLMR project. Hij komt echter wel aan bod in **Bijlage 4** over "Andere relevante rechten van minderjarige verdachten".

Leeswijzer

Dit handboek bestaat uit een theoretisch gedeelte en bijlagen. Het is opgedeeld in 4 delen:

Onderdeel A richt zich op de kernbegrippen binnen dit handboek:

- De definitie van een kind;
- De definitie van een minderjarige verdachte;
- De minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid;
- Een kindvriendelijk jeugdstrafrechtstelsel.

Onderdeel B geeft een overzicht van het internationaal en regionaal juridisch kader (hard law, soft law en jurisprudentie) op het gebied van jeugdstrafrecht met de nadruk op de procedurele rechten van minderjarige verdachten. Ook wordt in dit onderdeel duidelijk welke internationale en regionale verplichtingen EU-lidstaten hebben op het gebied van kinderrechten en welke organen deze verplichtingen monitoren en er toezicht op uitoefenen.

Onderdeel C geeft richtlijnen voor de juiste implementatie van de verplichtingen van EU-lidstaten zoals uiteengezet in onderdeel B. De belangrijkste conclusies uit de nationale rapportages naar aanleiding van de veldstudies in het kader van het MLMR project worden onderstreept, inclusief inspirerende praktijken, maar ook hindernissen die de eerbiediging van kinderrechten in de EU kunnen beperken, worden besproken. Er worden ook aanbevelingen gegeven voor stappen die kunnen worden ondernomen om de omzetting van de relevante EU-richtlijnen te verbeteren en in overeenstemming te brengen met de verplichtingen die voortvloeien uit internationale en regionale instrumenten.

Onderdeel D verwijst naar de website van het MLMR project voor meer informatie en literatuur.

De bijlagen die opgenomen zijn bij dit handboek geven de lezer meer (vak)technische informatie over het juridisch kader van dit handboek, in het bijzonder via specifieke en gedetailleerde uitleg over de EU-richtlijnen die in het handboek centraal staan, hoe deze moeten worden omgezet en welke EU-organen de verplichtingen die uit deze richtlijnen en andere internationale en regionale instrumenten voortvloeien, controleren.

- **Bijlagen 1 en 4** geven een gedetailleerd overzicht van de toepasselijke internationale en regionale instrumenten en standaarden waaruit procedurele waarborgen voor minderjarige verdachten in een strafprocedure voortvloeien.

- **Bijlage 2** vat de omzettingsverplichtingen samen die EU-lidstaten hebben op basis van de EU-richtlijnen.

- **Bijlage 3** geeft EU-lidstaten gedetailleerde en praktische uitleg over de EU-richtlijnen op het gebied van het recht op een eerlijk proces: 2010/64/EU; 2012/13/EU; 2013/48/EU; (EU) 2016/800 en (EU) 2016/1919.

- **Bijlage 5** somt de toezichhoudende organen op die belast zijn met het monitoren van de verplichtingen van EU-lidstaten op grond van internationale en regionale instrumenten.
- **Bijlage 6** analyseert de reikwijdte van EU-richtlijn (EU) 2016/800 en daarmee ook die van alle EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces.
- **Bijlage 7** voorziet in een checklist om de toepassing van artikel 6 van Richtlijn (EU) 2016/800 te bevorderen.
- **Bijlage 8** voorziet in een checklist om de toepassing van artikel 7 van Richtlijn (EU) 2016/800 te bevorderen.

Het wordt aanbevolen om de bijlagen in samenhang met het handboek te lezen.

Tot slot zit er bij het handboek ook nog een **Appendix**, met informatie over wat “Socio-Legal Defence Centres” zijn en hoe zulke instanties kunnen worden ingericht op nationaal of lokaal niveau in EU-lidstaten.

Icoons gebruikt in dit Handboek

Bijlage

Citaat

Kindspecifiek aspect

Referentie

Belangrijk

A. KERNBEGRIPPEN

Dit deel van het handboek legt de kernbegrippen uit die relevant zijn voor de reikwijdte van het handboek. De begrippen zijn gebaseerd op internationale kinderrechtenstandaarden en –instrumenten en moeten in samenhang worden gelezen met de EU-richtlijnen over het recht op een eerlijk proces, die moeten worden omgezet en geïmplementeerd in nationaal recht.

1. De definitie van een kind

Een kind is iedere mens onder de achttien (18) jaar, tenzij meerderjarigheid volgens het op een kind van toepassing zijnde recht eerder wordt bereikt (IVRK, art. 1¹; Richtlijn (EU) 2016/800, art. 3.1).

“Wanneer het niet zeker is of de persoon 18 jaar oud is, wordt de persoon in kwestie vermoed een kind te zijn” (Richtlijn (EU) 2016/800, art. 3, laatste paragraaf).

18 jaar wordt gezien als de “meerderjarigheidsgrens”, de drempel naar volwassenheid. Het is het moment waarop een kind juridische controle krijgt over zijn persoon, handelingen en beslissingen², wat betekent dat de controle en juridische verantwoordelijkheid van zijn ouders of voogden worden beëindigd. Meerderjarigheid in leeftijd correspondeert echter niet altijd met mentale of fysieke volwassenheid en moet niet verward worden met de minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid (MACR) (zie hieronder p. 24-28 [□□](#)).

In dit handboek zullen we naast de term “kind” ook de termen “jongere” en “minderjarige” gebruiken.

Het handboek is ook toepasbaar op jongvolwassenen boven de 18 jaar die verdacht of beschuldigd zijn van een strafbaar feit, als:

- De jongvolwassene verdacht of beschuldigd wordt van een misdrijf dat hij heeft gepleegd als kind;
- De jongvolwassene nog een kind was toen hij betrokken raakte in het jeugdstrafrecht.

¹ Het IVRK definieert ‘een kind’ als een persoon onder de 18 jaar, tenzij nationale regelgeving een lagere leeftijd heeft vastgesteld (IVRK, art. 1). “In deze richtlijnen wordt verstaan onder: ‘kind’, een persoon die jonger is dan 18 jaar” (Richtlijn (EU) 2016/800, art. 3.1). Het VN-Kinderrechtencomité heeft staten opgedragen om de leeftijd voor meerderjarigheid te herzien indien deze lager dan 18 jaar is, om zo de bescherming voor ieder kind onder de 18 jaar te vergroten (VN-Kinderrechtencomité, GC N° 10, § 38). Zie https://www.unicef.org/crc/files/Guiding_Principles.pdf.

² Er kunnen verschillende soorten wettelijke leeftijdsvereisten zijn naast het meerderjarigheidsbegrip, bijvoorbeeld de leeftijd waarop kinderen kunnen trouwen, stemmen, medische beslissingen nemen, strafrechtelijk aansprakelijk zijn of toegang hebben tot een klachtenregeling.

2. De definitie van een minderjarige verdachte

Een minderjarige verdachte is een persoon die de minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid heeft bereikt, maar niet meerderjarig is (dus onder de 18 jaar) en die verdacht of beschuldigd wordt van het plegen van een strafbaar feit op basis van het op hem van toepassing zijnde nationale recht (CRC/C/GC/10, Introductie, §1).

De leeftijd die moet worden gebruikt bij het bepalen of het gaat om een minderjarige verdachte of niet, is de leeftijd op het moment van het plegen van het delict, en niet later.

Een kind dat verdacht wordt van het plegen van een strafbaar feit, krijgt te maken met het jeugdstrafrecht. In veel landen worden deze procedures, die resulteren in sancties en maatregelen, niet geclassificeerd als “strafrechtelijk”, maar hebben wel een strafrechtelijk karakter, conform het onafhankelijke begrip van de term “strafrechtelijk” zoals aanvaard door internationale en regionale instanties. Dit wordt verder toegelicht met concrete nationale voorbeelden. Het is belangrijk om te benadrukken dat eenzelfde redenering in dit handboek wordt gehanteerd.

3. De minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid

De leeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid is de leeftijd waarop een persoon wordt verondersteld het vermogen te hebben om een strafbaar feit te plegen en dus te worden beoordeeld door een strafrechter of een andere relevante bevoegde autoriteit.

Normaliter komt de leeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid niet overeen met de leeftijd van meerderjarigheid en deze twee mogen dan ook niet door elkaar gehaald worden.³

³ Zie: IVRK, art. 40.3; VN-Kinderrechtencomité, General Comment N°10, Children's rights in juvenile justice, (CRC/C/GC/10), §31-35; Beijing Rules, Rule 4.

a. De minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid (MACR)⁴

Het IVRK moedigt staten aan om “*een minimumleeftijd onder welke kinderen niet in staat worden geacht een strafbaar feit te begaan*” vast te stellen (IVRK, art. 40.3 onder a).

Er zijn geen juridisch bindende internationale normen die bepalen wat de MACR zou moeten zijn. Hierdoor liggen de MACR's van de bij het IVRK aangesloten staten ver uiteen⁵, ook binnen de EU zelf. Deze verschillen zijn te wijten aan de verschillen in nationale jeugdrechtstelsels (zie hieronder, p. 29 □).

Er kan echter wel aansluiting worden gezocht in soft law-regelgeving, zoals bijvoorbeeld de United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (de “Beijing Rules”), *die voorschrijven dat een MACR niet op een te lage leeftijd mag worden vastgesteld, in het licht van de emotionele, mentale en intellectuele volwassenheid van het kind* (Regel 4).

Bovendien is het VN-Kinderrechtencomité van mening dat een MACR onder de 12 jaar internationaal niet aanvaardbaar is (CRC/C/GC/10, §32).

In sommige landen worden hierop toch uitzonderingen gemaakt. Zij staan bijvoorbeeld een lagere MACR toe in zaken waarin kinderen beschuldigd worden van het plegen van een ernstig strafbaar feit of wanneer een kind als dermate volwassen kan worden beschouwd dat hij of zij ook strafrechtelijk verantwoordelijk kan worden gehouden (CRC/C/GC/10, §34). Het VN-Kinderrechtencomité oordeelt daarentegen dat dergelijke uitzonderingen niet toegestaan zijn; alle staten die aangesloten zijn bij het IVRK moeten een MACR vaststellen die niet lager ligt dan de leeftijd van 12 jaar (CRC/C/GC/10, §34).

⁴ Minimum Age of Criminal Responsibility = MACR.

⁵ CRC/C/GC/10, §30: “They range from a very low level of age 7 or 8 to the commendable high level of age 14 or 16. Quite a few State parties use two minimum ages of criminal responsibility”.

De MACR van de 6 landen die projectpartner zijn van het My Lawyer, My Rights project zijn⁶:

	BELGIË	IERLAND	NEDERLAND	BULGARIJE	ITALIË	POLEN
MACR	Geen leeftijd-slimiet*	12 j**	12 j	14 j	14 j	17 j***

* België heeft geen duidelijke leeftijdsgrens waaronder kinderen niet als strafrechtelijk aansprakelijk kunnen worden aangemerkt. Daarom is er ook geen minimumleeftijd voor het opleggen van een maatregel door een jeugdrechtbank (normaliter is dit 12 jaar). Er zijn echter wel maatregelen die niet onder een bepaalde leeftijd kunnen worden opgelegd (over het algemeen 14 jaar).

** Kinderen vanaf 10 jaar kunnen echter ook strafrechtelijk aansprakelijk zijn als sprake is van ernstige delicten.

*** Bij enkele specifieke delicten kunnen kinderen vanaf 15 jaar al worden vervolgd. Bovendien kunnen corrigerende maatregelen worden opgelegd aan kinderen tussen de 13 en 17 jaar die zich schuldig hebben gemaakt aan een verboden gedraging.

b. Onder de minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid

Het VN-Kinderrechtencomité geeft een gezaghebbend oordeel over minderjarige verdachten onder de MACR in General Comment N°10:

Kinderen onder de MACR worden gezien als niet in staat te zijn de wet te overtreden en mogen alleen betrokken zijn in procedures die corrigerend, beschermend of opvoedkundig zijn (CRC/C/GC/10, §31.1).

Dit betekent dat ook als zij wel een strafbaar feit plegen of daarvan verdacht worden, zij niet strafrechtelijk kunnen worden vervolgd. (CRC/C/GC/10, §31.1)

c. Boven de minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid

Kinderen die ten tijde van het begaan van een strafbaar feit een leeftijd boven de MACR, maar onder de 18 jaar hebben, kunnen formeel worden vervolgd in een strafrechtelijke procedure. (CRC/C/GC/10, §31)

Dit betekent dat zij geacht worden in staat te zijn een strafbaar feit te begaan en daar ook verantwoordelijk voor kunnen worden gehouden.

Het vaststellen van strafrechtelijke aansprakelijkheid is echter niet alleen afhankelijk van de leeftijd van het kind, maar ook van een beoordeling van zijn ontwikkeling richting volwassenheid of zijn capaciteit om zelfstandig te kunnen beslissen en oordelen. (Beijing Rules, commentaar bij Regel 4)

Daarom kan een kind dat boven de MACR een strafbaar feit pleegt, alsnog niet strafrechtelijk worden vervolgd als de rechter een ontwikkelingsachterstand vaststelt.

Een kind boven de MACR kan, afhankelijk van het nationale systeem, wel te maken krijgen met procedures waaronder corrigerende, beschermende, pedagogische, opvoedkundige of strafrechtelijke modellen. Hoe dan ook moeten deze procedures, ongeacht de uitkomst, altijd in overeenstemming zijn met de beginselen van een kindvriendelijk jeugdrechtstelsel, aldus het VN-Kinderrechtencomité. (CRC/C/GC/10, §31.2)

d. Jongvolwassenen boven de 18 jaar

Wanneer een kind de leeftijd van 18 jaar bereikt, wordt het een jongvolwassene en is het commune strafrecht van toepassing.

Desalniettemin stelt het VN-Kinderrechtencomité dat jongvolwassenen die een strafbaar feit hebben gepleegd toen ze kind waren (jonger dan 18 jaar oud) of die terwijl zij nog een kind waren vervolgd werden, het recht hebben om beoordeeld te worden binnen de kindvriendelijke kaders van het jeugdstrafrechtstelsel (CRC/C/GC/10, §37).

Noch in het IVRK, noch in General Comment N°10 van het VN-Kinderrechtencomité over het jeugdstrafrecht, zijn leeftijdsgrenzen of -limieten opgenomen voor het gebruik van het jeugdstrafrecht. Hiermee wordt voorkomen dat de fundamentele rechten van jongvolwassenen die een strafbaar feit hebben gepleegd in één van de bovengenoemde situaties worden beperkt en wordt het mogelijk dat zij ook kunnen profiteren van het jeugdstrafrechtstelsel.

VN-Kinderrechtencomité, GC N° 10, § 37:

“The Committee wishes to remind States parties that they have recognized the right of every child alleged as, accused of, or recognized as having infringed the penal law to be treated in accordance with the provisions of article 40 of IVRK. This means that every person under the age of 18 years at the time of the alleged commission of an offence must be treated in accordance with the rules of juvenile justice”.

⁶ Een complete lijst en meer informatie over de MACR in heel Europa is beschikbaar op de website van het Child Rights International Network's (CRIN): <https://www.crin.org/en/home/ages/europe>.

Bijgevolg is dit handboek ook toepasbaar op deze categorie van personen⁷.

Voorts juicht het VN-Kinderrechtencomité een uitbreiding van de regels van het jeugdstrafrecht toe voor jongvolwassenen die een misdrijf hebben gepleegd terwijl zij 18 jaar of ouder waren. In sommige landen is dit al het geval:

VN-Kinderrechtencomité, GC N° 10, §38:

“The Committee notes with appreciation that some States parties allow for the application of the rules and regulations of juvenile justice to persons aged 18 and older, usually till the age of 21, either as a general rule or by way of exception”.

4. Een kindvriendelijk jeugdstrafrechtssysteem en de daarbij horende basisbeginselen

Iedere EU-lidstaat is verantwoordelijk voor het opzetten en implementeren van zijn eigen nationale jeugdstrafrechtssysteem.

IVRK, art. 40.3:

“De Staten die partij zijn, streven ernaar de totstandkoming te bevorderen van wetten, procedures, autoriteiten en instellingen die in het bijzonder bedoeld zijn voor kinderen die worden verdacht van, vervolgd wegens of veroordeeld terzake van het begaan van een strafbaar feit.”

EU-lidstaten hanteren verschillende soorten procedures die verschillende modellen volgen, afhankelijk van het doel van de procedure (bijvoorbeeld: straffen, herstellen, educatie, welzijn, etc.). Meestal is sprake van een mix of combinatie van verschillende modellen.

Desalniettemin moeten de staten conform het IVRK, wat de verschillen in procedures ook zijn, altijd zorgen voor een kindvriendelijk jeugdstrafrechtssysteem.

Een systeem is kindvriendelijk als het de beginselen in acht neemt die op internationaal en regionaal niveau zijn vastgesteld. Deze beginselen zijn tot stand gekomen en geformuleerd door de VN, ontwikkeld door de Raad van Europa (RVE) en daarna opgenomen in het Europees recht. Hieronder volgt een overzicht en uitleg.

a. Beginselen van de VN: de vier algemene uitgangspunten van het IVRK en de fundamentele grondbeginselen van jeugdstrafrecht

Het IVRK is wereldwijd het meest geratificeerde verdrag en behelst het hele scala aan mensenrechten – inclusief burgerlijke, culturele, economische, politieke en sociale rechten maar ook volkenrechtelijke aspecten⁸.

“ Volgens het VN-Kinderrechtencomité moeten staten in het jeugdstrafrecht systematisch de algemene beginselen van artikel 2, 3, 6 en 12 IVRK toepassen, evenals de fundamentele beginselen van het jeugdstrafrecht neergelegd in artikel 37 en 40. (CRC/C/GC/10, §5-14)

⁸ Om de lezing en interpretatie van het IVRK te vergemakkelijken, publiceerde UNICEF een samenvatting van de rechten van het kind op grond van het IVRK (Engels), beschikbaar op: https://www.unicef.org/crc/files/Rights_overview.pdf.

⁷ Meer hierover in “Kinderen die volwassen worden gedurende de procedure”, p. 56. □

Tijdens de eerste bijeenkomst van het VN-Kinderrechtencomité in 1991, toen richtlijnen voor staten werden opgesteld over hoe zij aan het comité moeten rapporteren (CRC/G/5/1991, §13; CRC/C/58/1996, §25-47; CRC/GC/2003/5, §12), werden de volgende artikelen van het IVRK als algemene beginselen aange-merkt, omdat zij de algemene vereisten voor alle kinderrechten representeren, inclusief die met betrekking tot het jeugdstrafrecht:

- 1) Het non-discriminatiebeginsel (IVRK, artikel 2);
- 2) Het beginsel van het belang van het kind (IVRK, artikel 3);
- 3) Het recht op leven en ontwikkeling (IVRK, artikel 6);
- 4) Het recht om gehoord te worden (IVRK, artikel 12).

Deze grondbeginselen dienen systematisch te worden toegepast in samenhang met de fundamentele beginselen van het jeugdstrafrecht van artikel 37 en 40 IVRK (zie hieronder, p. 35 □). Daarbij is het een vereiste dat het jeugdstrafrechtstelsel kindvriendelijk is en toegespitst en gefocust op de behoeftes en rechten van het bij de procedure betrokken kind, waardoor het zich echt onderscheidt van het volwassenen strafrecht. Het IVRK biedt met name een reeks fundamentele beginselen die ervoor moeten zorgen dat de minderjarige verdachte wordt behandeld in overeenstemming met de fundamentele (mensen)rechten van het kind. Hierin zijn waarborgen neergelegd uitgaande van mensenrechten (menselijke waardigheid) en kindspecifieke procedurele rechten en waarborgen voor, tijdens en na de jeugdstrafrechtprocedure, die cruciaal zijn om het recht van het kind op een eerlijk proces te verzekeren (bijvoorbeeld informatie die past bij leeftijd en begripsniveau, de rol van de ouders in het strafproces, het beginsel van rehabilitatie, etc.) (zie hieronder, p. 82 □).

I. Het non-discriminatiebeginsel

Het IVRK is van toepassing op alle kinderen, zonder discriminatie van welke aard dan ook, ongeacht ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale, etnische of maatschappelijke afkomst, welstand, handicap, geboorte of andere omstandigheid (IVRK, art. 2).

Onder geen beding mag een kind oneerlijk behandeld worden. Dientengevolge genieten alle minderjarige verdachten procedurele rechten zonder uitzondering (zie ook Beijing Regel 2 (1)).

In het bijzonder moet ervoor worden gewaakt dat de mensenrechten van kwetsbare kinderen worden gewaarborgd, waaronder straatkinderen, kinderen van raciale, etnische, godsdienstige of taalkundige minderheden, kinderen uit inheemse gemeenschappen, kinderen met een handicap, vluchtelingenkinderen en kinderen die herhaaldelijk in aanraking komen met het strafrecht. (CRC/C/GC/10, §6)

II. Het beginsel het belang van het kind

Op grond van artikel 3 van het IVRK moeten bij alle maatregelen betreffende kinderen, de belangen van het kind de eerste overwegingen vormen. General Comment N°14 (CRC/C/GC/14) geeft gezaghebbende duiding aan de toepassing van artikel 3 van het IVRK.

EU-lidstaten hebben hiermee de plicht om na te denken over de gevolgen van hun beslissingen voor kinderen. In het bijzonder geldt dit voor wetten, beleid en de begroting. (CRC/GC/2003/5, §19, §27, §51 en 52)

VN-Kinderrechtencomité, GC N°5, §12, art.3.1:

“Every legislative, administrative and judicial body or institution is required to apply the best interests principle by systematically considering how children’s rights and interests are or will be affected by their decisions and actions”..

Het welzijn van het kind dat betrokken is bij een strafrechtelijke procedure moet de rode draad zijn bij de behandeling van de zaak.⁹

General Comment N°10 van het VN-Kinderrechtencomité geeft gezaghebbende duiding aan de toepassing van artikel 3 van het IVRK in het jeugdstrafrecht. (CRC/C/GC/10, §10)

VN-Kinderrechtencomité, GC N° 10, §10:

“The protection of the best interests of the child means, for instance, that the traditional objectives of criminal justice, such as repression/retribution, must give way to rehabilitation and restorative justice objectives in dealing with child offenders”.

EU-lidstaten zouden een jeugdstrafrechtstelsel moeten hebben dat zich richt op rehabilitatie en niet slechts vergelding als doel heeft. Voor EU-lidstaten die een voornamelijk op bestraffing gericht jeugdstrafrechtstelsel hebben, geldt dat zij zich meer dienen te richten op rehabilitatie. Tevens moeten staten zoeken naar alternatieven voor vrijheidsbeneming en zorgen voor een betere reactie op jeugdcriminaliteit- en geweld.

⁹ Er is een verschil tussen het “objectieve belang van het kind”, meestal bepaald door de kinderrechter of een andere relevante instantie en het “subjectieve belang van het kind”, zoals bepaald door het kind zelf.

III. Het recht op leven en ontwikkeling

Kinderen hebben het recht op leven en ontwikkeling. Overheden moeten ervoor zorgen dat kinderen kunnen overleven en zich gezond kunnen ontwikkelen. Alle vormen van vrijheidsbeneming (waaronder aanhouding, detentie en gevangenisstraf) kunnen negatieve gevolgen hebben voor de harmonische ontwikkeling van kinderen en kunnen hun re-integratie ernstig bemoeilijken. (CRC/C/GC/10, §11)

Daarom mag vrijheidsbeneming alleen worden toegepast als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke passende duur (IVRK, artikel 37b).

IV. Het recht om gehoord te worden¹⁰

Volgens het IVRK heeft ieder kind dat in staat is een eigen mening te vormen en te uiten, het recht dit vrijelijk te doen, waarbij aan deze mening een passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.

IVRK, art. 12.2:

“Hiertoe wordt het kind met name in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft, hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling, op een wijze die verenigbaar is met de procedureregels van het nationale recht”.

Dit deel van artikel 12 richt zich specifiek op het recht van de minderjarige verdachte op juridische bijstand voorafgaand aan en tijdens diens verdediging in de procedure.

Het recht om gehoord te worden betekent ook dat minderjarigen het recht hebben om actief deel te nemen aan het proces (IVRK, art. 40), hun opvattingen te delen, te zeggen wat ze denken en dat deze mening door de rechtbank en alle andere relevante partijen in het proces in overweging wordt genomen.

Om het recht op actieve participatie te kunnen garanderen, moet de procedure specifiek op het kind gericht zijn. (IVRK, art. 40.3)

General Comment N°12 van het VN-Kinderrechtencomité geeft richtlijnen voor het waarborgen van het recht van het kind om gehoord te worden in jeugdstrafrechtprocedures.

Van net zo groot belang is het recht van de minderjarige verdachte om tijdens het proces te zwijgen en het recht om zijn mening niet te uiten. Om dit recht te waarborgen is de rol van de advocaat cruciaal. De advocaat moet het kind begeleiden en adviseren over (eventuele belangen bij) het zwijgrecht.

Voor meer informatie over dit onderwerp, zie de Handleiding voor jeugdrechtsadvocaten. □

¹⁰ Uit het EU-project *Twelve* is een handboek voortgekomen over de bevordering van de implementatie van artikel 12 IVRK (“Promotion of the implementation of article 12 (IVRK) in the juvenile justice system”). Dit is te vinden via: http://www.dei-belgique.be/IMG/pdf/dci_-_twelve_handbook_eng_web.pdf. □

VN-Kinderrechtencomité, GC N° 10, Non-discriminatiebeginsel

"States parties have to take all necessary measures to ensure that all children in conflict with the law are treated equally. Many children in conflict with the law are also victims of discrimination, e.g. when they try to get access to education or to the labour market. It is necessary that measures are taken to prevent such discrimination, inter alia, as by providing former child offenders with appropriate support and assistance in their efforts to reintegrate in society and to conduct public campaigns emphasizing their right to assume a constructive role in society".

VN-Kinderrechtencomité, GC N° 10, Het recht op leven en ontwikkeling

"This inherent right of every child should guide and inspire States parties in the development of effective national policies and programmes for the prevention of juvenile delinquency. The death penalty and a life sentence without parole are explicitly prohibited under article 37 (a) of CRC. Deprivation of liberty, including arrest, detention and imprisonment, should be used only as a measure of last resort and for the shortest appropriate period of time, so that the child's right to development is fully respected and ensured".

**Basisbeginselen
IVRK****VN-Kinderrechtencomité, GC N° 10, Het recht om gehoord te worden**

"The right of the child to express his/her views freely in all matters affecting the child should be fully respected and implemented throughout every stage of the process of juvenile justice. The Committee notes that the voices of children involved in the juvenile justice system are increasingly becoming a powerful force for improvements and reform, and for the fulfilment of their rights".

VN-Kinderrechtencomité, GC N° 10, Het belang van het kind

"In all decisions taken within the context of the administration of juvenile justice, the protection of the best interests of the child means, for instance, that the traditional objectives of criminal justice, such as repression/retribution, must give way to rehabilitation and restorative justice objectives in dealing with child offenders. The best interests of the child should be a primary consideration".

V. Beginselen van de VN specifiek voor het jeugdstrafrecht**- Het IVRK**

De artikelen 37 en 40 van IVRK gaan specifiek in op het jeugdstrafrecht. Deze artikelen sommen de belangrijkste rechten van de minderjarige verdachte op, zoals bijvoorbeeld dat vrijheidsbeneming alleen als uiterste maatregel mag worden toegepast, dat een kind gescheiden moet worden van volwassenen als het wordt opgesloten, het recht op toegang tot een advocaat en alle andere procedurele rechten voor een eerlijk proces zoals deze ook voor volwassenen gelden.

Als aanvulling op de procedurele waarborgen die voor volwassenen gelden, hebben minderjarige verdachten tevens recht op *"een wijze van behandeling die geen afbreuk doet aan het gevoel van waardigheid en eigenwaarde van het kind, die de eerbied van het kind voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van anderen vergroot en waarbij rekening wordt gehouden met de leeftijd van het kind en de aanvaarding door het kind van een opbouwende rol in de samenleving."* (IVRK, art. 40.1)

- VN-Kinderrechtencomité

In General Comment N°10 getiteld "Kinderrechten in het jeugdstrafrecht" geeft het VN-Kinderrechtencomité gezaghebbende richtlijnen voor de implementatie van het IVRK. (CRC/C/GC/10, 25 april 2007)

Volgens het comité is een jeugdstrafrechtssysteem een rechtssysteem dat toegespitst is op de behoeftes van het kind en dat ingaat op de volgende kernelementen (CRC/C/GC/10, §15 t/m §89):

- ➊ Preventie van jeugdcriminaliteit;
- ➋ Buitengerechtelijke interventies en gerechtelijke interventies met specifieke procedurele aanpassingen; Het vaststellen van een minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid en leeftijds grenzen voor het gebruik van het jeugdstrafrecht;
- ➌ Waarborgen voor een eerlijk proces;
- ➍ Vrijheidsbeneming, inclusief voorlopige hechtenis en gevangenneming na het proces, als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijk passende duur.

- Beijing Rules

Om een jeugdstrafrechtssysteem te kunnen classificeren als kindvriendelijk, moet het niet alleen in overeenstemming met het IVRK zijn, maar ook met andere fundamentele internationale standaarden, zoals de United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (de "Beijing Rules"). Ook al worden deze regels niet als juridisch bindend beschouwd, zij geven wel minimumvoorwaarden voor de behandeling van de minderjarige verdachte weer, die op internationaal niveau zijn geaccepteerd.

Beijing Rules, Regel 5 “Aims of juvenile justice”:

“The juvenile justice system shall emphasize the well-being of the juvenile and shall ensure that any reaction to juvenile offenders shall always be in proportion to the circumstances of both the offenders and the offence”.

Riyadh Guidelines

De United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (de “Riyadh Guidelines”) bieden een praktische, positieve en proactieve benadering om preventief op te treden tegen jeugdcriminaliteit door een opsomming te geven van verscheidene (niet-bindende) manieren om jeugddelinquentie tegen te gaan.

The Riyadh Guidelines, “Fundamental principles”:

“The prevention of juvenile delinquency is an essential part of crime prevention in society. By engaging in lawful, socially useful activities and adopting a humanistic orientation towards society and outlook on life, young persons can develop non-criminogenic attitudes”.

Nationaal preventiebeleid dient de integratie van alle kinderen te bevorderen, door zich te richten op de ondersteuning van kwetsbare gezinnen, in het bijzonder van kinderen met een hoog risico op sociale uitsluiting.

Havana Rules

Een kindvriendelijk jeugdstrafrechtssysteem dient alternatieven voor detentie te bieden om het beginsel na te leven dat voorschrijft dat vrijheidsbeperking alleen als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke passende duur kan worden ingezet en om de re-integratie van het kind in de maatschappij te bevorderen¹¹.

Dit belangrijke beginsel wordt ook uiteengezet in de United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (de “Havana Rules”). Deze richtlijnen hebben als doel minimumstandaarden vast te stellen voor de bescherming van kinderen die op welke manier dan ook van hun vrijheid beroofd zijn, in lijn met mensenrechten en fundamentele vrijheden, teneinde alle schadelijke gevolgen van vrijheidsbeneming tegen te gaan en de re-integratie van het kind in de samenleving te bevorderen.

¹¹ Voor alternatieve maatregelen, zie: IVRK, art. 40.4; General Comment N°10, (CRC/C/GC/10), vooral §24-27 en §68-77; De Beijing Rules, Regels 17-18; The Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures (adopted by the Committee of Ministers on 5 November 2008 at the 1040th meeting of the Ministers’ Deputies), Regels 5, 23.1, 23.2, 24, 26, en 30.1. Voor meer informatie, zie ook “Alternatives to detention for juvenile offenders – Manual of Good Practices in Europe”, gepubliceerd door het International Juvenile Justice Observatory (www.ijjo.org). □

The Havana Rules, “Fundamental perspectives”:

“The juvenile justice system should uphold the rights and safety and promote the physical and mental well-being of juveniles. Imprisonment should be used as a last resort”.

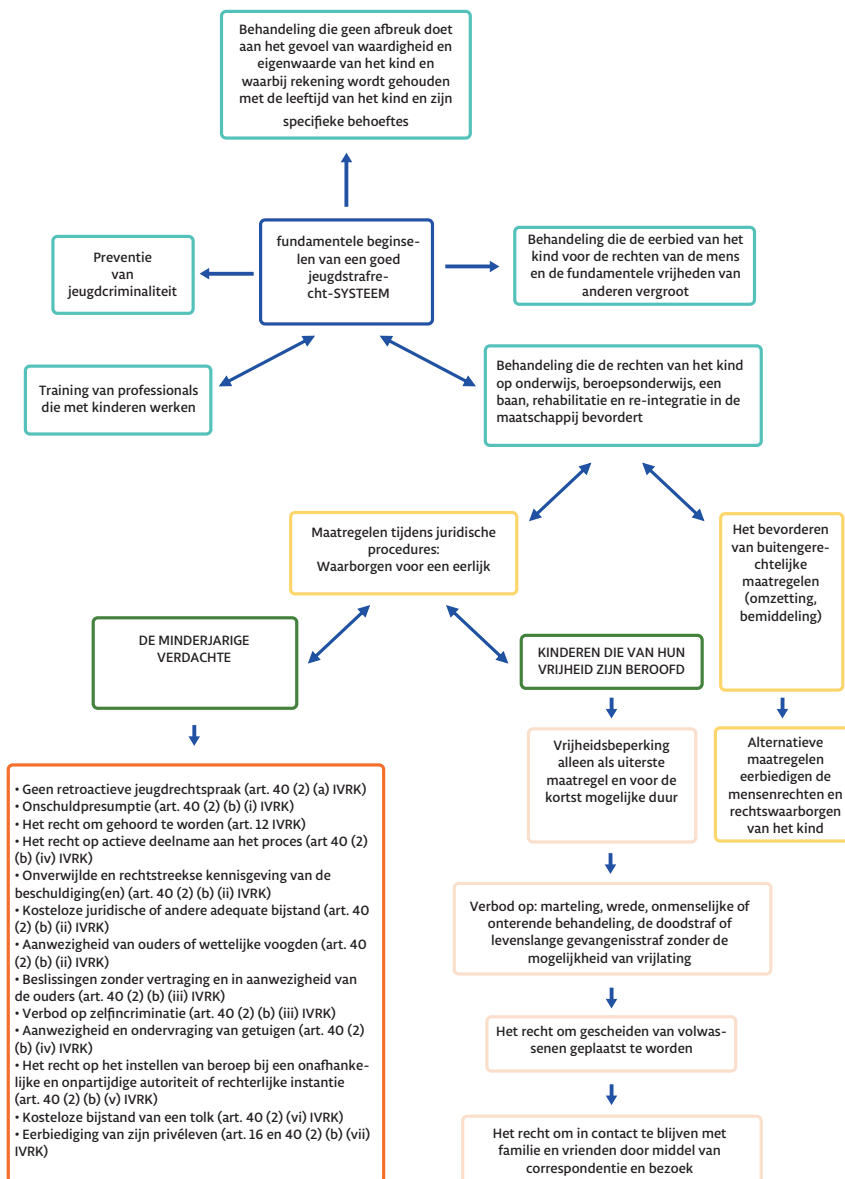
Overeenkomstig artikel 40.3 van het IVRK dienen staten die partij zijn te streven naar het bevorderen van maatregelen voor de minderjarige verdachte zonder dat men zijn toevlucht neemt tot gerechtelijke stappen, mits de rechten van de mens en de wettelijke garanties daarbij volledig worden geëerbiedigd. General Comment N°10 biedt een reeks bruikbare richtlijnen voor het gebruik van dit soort maatregelen zonder de rechten van de minderjarige verdachte te ondermijnen. (CRC/C/GC/10, §26-27)

VN-Kinderrechtencomité, GC N° 10, §26:

“States parties should take measures for dealing with children in conflict with the law without resorting to judicial proceedings as an integral part of their juvenile justice system, and ensure that children’s human rights and legal safeguards are thereby fully respected and protected”.

Op basis van het feit dat het grootste deel van de kinderen die een strafbaar feit plegen slechts een (kleine) overtreding begaat, zou het gebruik van alternatieve maatregelen waaronder buitengerechtelijke afdoening en verwijzing naar maatschappelijke instanties (“omzetting”) een gevestigde praktijk moeten zijn die toegepast wordt in de meerderheid van de jeugdzaken. (CRC/C/GC/10, §24-25)

Het volgende overzicht geeft de belangrijkste kenmerken weer van een effectief en passend jeugdstrafrechtssysteem.

b. Beginselen van de Raad van Europa: de Guidelines on child-friendly justice

De richtlijn van de Raad van Europa (RvE) over "child-friendly justice"¹² is een ander belangrijk instrument op het gebied van het jeugdstrafrecht, dat bedoeld is om de toegang van kinderen tot het recht en hun behandeling in het rechtssysteem te verbeteren. De richtlijn bevordert de beginselen van het belang van het kind, zorg en respect, participatie, gelijke behandeling en de rechtsstaat. Ze moedigt ook de ontwikkeling van een multidisciplinaire aanpak en training aan en verplicht staten tot het inbouwen van waarborgen in ieder stadium van de jeugdstrafrechtprocedure.

De richtlijn van de Raad van Europa over "child-friendly justice" is formeel niet juridisch bindend, maar is gebaseerd op bestaande wel juridisch bindende internationale en Europese standaarden en instrumenten, zoals het IVRK. (De richtlijn van de Raad van Europa over "child-friendly justice", preambule p.13)

Richtlijn (EU) 2016/800, overweging 7:

"Deze richtlijn strekt tot bevordering van de rechten van het kind en houdt rekening met de richtsnoeren van de Raad van Europa voor kindvriendelijke justitie".

Op basis van deze richtlijnen moet "child-friendly justice" worden uitgelegd als:

Raad van Europa "Guidelines on child-friendly justice"

"Justice systems which guarantee the respect and the effective implementation of all children's rights at the highest attainable level, bearing in mind the principles listed below and giving due consideration to the child's level of maturity and understanding and the circumstances of the case. It is, in particular, justice that is accessible, age appropriate, speedy, diligent, adapted to and focused on the needs and rights of the child, respecting the rights of the child including the rights to due process, to participate in and to understand the proceedings, to respect for private and family life and to integrity and dignity".

De Raad van Europa benadrukt ook het belang van alternatieve maatregelen in plaats van gerechtelijke procedures, maar onder zeer specifieke omstandigheden.

¹² Te vinden op: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>.

Raad van Europa "Guidelines on child-friendly justice" Part IV, §24:

"Alternatives to judicial proceedings such as mediation, diversion (of judicial mechanisms) and alternative dispute resolution should be encouraged whenever these may best serve the child's best interests. The preliminary use of such alternatives should not be used as an obstacle to the child's access to justice".

c. Beginselen van kindvriendelijk jeugdstrafrecht in Europees recht

De Europese Unie heeft een reeks aan procedurele waarborgen toegekend aan verdachten of beklaagden in het strafproces door de "routekaart ter versterking van hun procedurele rechten" op te stellen.¹³

Tot op heden zijn er vijf EU-richtlijnen met daarin rechten van verdachten of beklaagden in het strafrecht (bedoeld voor kinderen en volwassenen). Deze richtlijnen, de zogenaamde "Richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces", worden uitgebreid besproken in onderdeel C p. 51 en in **Bijlage 3**.

In 2016 nam de EU Richtlijn (EU) 2016/800¹⁴ aan, betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure, met als doel om minimumstandaarden vast te stellen voor EU-lidstaten. Deze richtlijn is de enige die zich specifiek richt op minderjarige verdachten en kan daarom worden beschouwd als het belangrijkste instrument van Europees recht waarin de beginselen van kindvriendelijk strafrecht zijn opgenomen.

Directive (EU) 2016/800, recital 1:

"The purpose of this directive is to establish procedural safeguards to ensure that children, meaning persons under the age of 18, who are suspects or accused persons in criminal proceedings, are able to understand and follow those proceedings and to exercise their right to a fair trial, and to prevent children from re-offending and foster their social integration".

¹³ Resolutie van de Raad over een routekaart ter versterking van de procedurele rechten van verdachten en beklaagden in strafprocedures, 30 november 2009, JO C/295/1.

¹⁴ Beschikbaar op: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L0800>.
Ierland, het Verenigd Koninkrijk en Denemarken zijn niet door deze richtlijn gebonden, nu zij zich hebben uitgezonderd ("opted out") van Europese aangelegenheden op het gebied van vrijheid, veiligheid en justitie.

B. DE VERPLICHTINGEN VAN EU-LIDSTATEN OP HET GEBIED VAN KINDERRECHTEN

Dit hoofdstuk van het handboek zet voor de lidstaten uiteen (1) welke verplichtingen en taken op grond van het internationaal en regionaal recht voor hen gelden om de rechten van minderjarige verdachten te verzekeren; (2) waarom zij deze verplichtingen dienen te respecteren en (3) welke toezichtsmechanismen er bestaan om te monitoren dat deze verplichtingen worden nageleefd.

1. Internationaal en regionaal juridisch kader

Deze paragraaf behandelt de verschillende standaarden en instrumenten waaruit verplichtingen met betrekking tot minderjarige verdachten voortvloeien voor EU-lidstaten. Achtereenvolgens worden (1) instrumenten van de VN, (2) instrumenten van de Raad van Europa en (3) instrumenten van de EU besproken.

Ze worden gegroepeerd op basis van hun bindende werking: hard law, soft law, jurisprudentie¹.

Een meer gedetailleerd overzicht van de toepasselijke internationale en regionale instrumenten en standaarden betreffende minderjarige verdachten en hun procedurele rechten in een strafproces, is te vinden in de bijlagen bij dit handboek (zie de drie tabellen in **Bijlage 1**).

¹ Zie voor de definitie van hard law, soft law en jurisprudentie de begrippenlijst op p. 17.

1.1 Op internationaal niveau

a. Hard Law

De bindende internationale instrumenten die van toepassing zijn op de minderjarige verdachte en die relevant zijn voor dit handboek, zijn (niet-limitatief):

- *De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM)*, 1948;
- *Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR)*, 1966;
- *Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK)*, 1989;
- *The Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a Communications Procedure (OP3 IVRK)*, 2011.

b. Soft law

Internationale soft law instrumenten op het gebied van het jeugdstrafrecht zijn (niet-limitatief):

- *The UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules of RAJJ)*, 1985;
- *The UN Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (Riyadh Guidelines of GPJD)*, 1990;
- *The UN Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (Havana Rules of RPJDL)*, 1990;
- *The UN Basic Principles on the Role of the Lawyers (BPRL)*, 1990;
- *The UN Guidelines for Action on Children in the Criminal Justice System (GACCJS)*, 1997;
- *General Comment N°10 of the Committee on the Rights of the Child: Children's rights in Juvenile Justice (CRC – GC N°10)*, 2007;
- *General Comment N°12 of the Committee on the Rights of the Child: The right of the child to be heard (CRC – GC N°12)*, 2009;
- *General Comment N°14 of the Committee on the Rights of the Child: The right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (CRC – GC N°14)*, 2013;
- *The UN Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems (PGALA)*, 2013;
- *Guidelines on children in contact with the justice system (opgemaakt door een internationale werkgroep van de International Association of Youth and Family Judges and Magistrates (IAYFJM))*, 2017.

1.2 Op regionaal niveau

De Raad van Europa

a. Hard law

Relevante bindende instrumenten van de Raad van Europa met betrekking tot minderjarige verdachten zijn (niet-limitatief):

- *Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM), 1950;*
- *Het Europees Sociaal Handvest (ESH), 1961, herzien in 1996.*

b. Soft Law

Relevante soft law instrumenten op het gebied van het jeugdstrafrecht van de Raad van Europa zijn (niet-limitatief):

- *Recommendation of the Committee of Ministers on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, CM/Rec (2008)11, 2008;*
- *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-Friendly Justice, (De richtlijn van de Raad van Europa over "child-friendly justice" (CFJ)), 2010;*
- *CPT Standards on Juveniles deprived of their liberty of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 2010.*

c. Jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de

Mens

De uitspraken van het EHRM zijn bindend voor de 47 lidstaten van de Raad van Europa die het EVRM hebben geratificeerd (waaronder alle EU-lidstaten). Deze hebben er al dikwijls toe geleid dat overheden hun wetgeving en rechtspraak hebben aangepast, op allerlei gebieden.

Het EHRM maakt niet alleen het EVRM een krachtig en levend instrument, maar ook het IVRK. Het Hof maakt vaak gebruik van het IVRK bij de interpretatie van het EVRM als er kinderen betrokken zijn bij een zaak.

Het EHRM heeft, anders dan het HvJ EU, daarom een uitgebreide jurisprudentie op het gebied van kinderrechten, inclusief het recht op een eerlijk proces (art. 6 EVRM).

Met name bij schendingen van dit recht in het geval van een minderjarige verdachte, heeft het IVRK aanzienlijke invloed gehad op de argumentatie van het EHRM² (zie ook **Bijlage 1** en het overzicht "Jurisprudentie").

De Europese Unie

a. Hard law

Relevante bindende instrumenten van de EU met betrekking tot minderjarige verdachten zijn (niet-limitatief):

- *Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie (HGEU), 2000 (in het bijzonder art. 24 (Rechten van het kind), art. 47-50 (paragraaf over "rechtspleging") en art. 52, §3 over de reikwijdte van de gegarandeerde rechten);*
- *Het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU), 2009 (in het bijzonder art. 3 over de Europese verplichting om de rechten van het kind te bevorderen);*
- *Het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (VWEU), 2012 (in het bijzonder art. 82, §2 als juridische basis voor de vaststelling van de EU-richtlijnen aangaande de rechten van verdachten);*
- *Richtlijn 2010/64/EU betreffende de vertolking en vertaling in strafprocedures, 2010 (voor kinderen en volwassenen);*
- *Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie in strafprocedures, 2013 (voor kinderen en volwassenen);*
- *Richtlijn 2013/48/EU betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures, 2013 (voor kinderen en volwassenen);*
- *Richtlijn (EU) 2016/343 betreffende het vermoeden van onschuld en het recht om bij de terechtzitting aanwezig te zijn, 2016 (in het bijzonder toegewijd aan minderjarige verdachten);*

² De jurisprudentie van het EHRM is beschikbaar op de website <https://www.coe.int/en/web/children/case-law>. Hier vind je twee verschillende databases, HUDOC en THESEUS. De laatste bevat alleen EHRM-jurisprudentie op het gebied van kinderrechten. Voor meer informatie, zie ook U. Kilkelly, *The impact of the Convention on the case-law of the European Court of Human Rights in D. Fottrell (ed.), Revisiting children's rights, 10 years of the UN Convention on the rights of the child*, Kluwer Law International, 2000.

³ Zoals eerder opgemerkt, zijn niet alle richtlijnen van toepassing in alle EU-lidstaten. Dit betreft met name de richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces. Zoals besproken in dit handboek zijn deze niet altijd van toepassing in Ierland, Engeland of Denemarken. Deze staten hebben zich het recht voorbehouden van deze richtlijnen af te zien.

- *Richtlijn (EU) 2016/800 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure, 2016 (specifiek bedoeld voor minderjarige verachten);*
- *Richtlijn (EU) 2016/1919 betreffende rechtsbijstand voor verdachten en beklaagden in strafprocedures, 2016 (voor kinderen en volwassenen).*

Eén van de bijlages (Bijlage 2) bij dit handboek is gewijd aan het omzettingsproces van deze EU-richtlijnen in nationale wetgeving.⁴

Een andere bijlage (**Bijlage 3**) geeft een gedetailleerde uitleg over bovengenoemde richtlijnen. Daarnaast bevat deze bijlage handvatten voor de lidstaten bij een adequate omzetting en implementatie van deze richtlijnen op nationaal niveau.

b. Soft law

Soft law instrumenten van de EU op het gebied van het jeugdstrafrecht zijn (niet-limitatief):

- *Aanbeveling van de Commissie betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure (2013/C 378/02), 2013;*
- *Aanbeveling van de Commissie inzake het recht op rechtsbijstand voor verdachten of beklaagden in een strafproces (2013/C 378/03), 2013.*

⁴ Op basis van het EU-recht is "omzetting" een proces waarin EU-lidstaten uitvoering geven aan de richtlijnen door het nemen van adequate maatregelen op nationaal niveau om de richtlijnen te implementeren.

c. Jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Unie

Tot op de dag van vandaag is de jurisprudentie van het HvJ EU op het gebied van kinderrechten niet zo uitgebreid als die van het EHRM. De meeste beslissingen van het HvJ EU met betrekking tot kinderen zijn zaken in de sfeer van vrij verkeer van personen en het Europees burgerschap en worden genomen na een verzoek om een prejudiciële beslissing van de nationale rechter⁵.

⁵ Zie voor de jurisprudentie van het HvJ EU: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/nl/.

2. Internationale en regionale bindende verplichtingen op het gebied van kinderrechten voor EU-lidstaten

Alle EU-lidstaten hebben het IVRK en het EVRM geratificeerd, welke samen de belangrijkste instrumenten vormen voor de bescherming van kinderrechten op internationaal en regionaal niveau. De EU en haar lidstaten moeten zich houden aan de bepalingen en beginselen die vervat zijn in deze verdragen, bij alle aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de EU vallen.

Bovendien hebben de verdragen ook bindende kracht voor de EU zelf, nu op grond van art. 6.3 VEU geschreven en ongeschreven beginselen van de staats- en gewoonterechtelijke praktijk van EU-lidstaten moeten worden gezien als “basisbeginselen” van EU-recht, waarmee rekening moet worden gehouden en die richting geven bij de interpretatie van EU-verdragen.

Het HvJ EU heeft bepaald dat verplichtingen op grond van het EU-lidmaatschap niet mogen conflicteren met verplichtingen die de EU-lidstaten hebben op grond van internationale mensenrechtenverdragen, zelfs niet als de EU zelf geen partij is bij deze verdragen⁶.

Dit belangrijke beginsel wordt bevestigd door de volgende overwegingen:

- Het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (HGEU) bevat een specifiek hoofdstuk over “Rechtspleging” (art. 47-50) waarin de minimumstandaarden van het EVRM met betrekking tot een eerlijk proces worden weergegeven. Dit brengt met zich mee dat, indien niet aan deze standaarden van het EVRM wordt voldaan, dit kan leiden tot een schending van het HGEU en omgekeerd. Dit wordt eveneens bevestigd in art. 52 § 3, waarin wordt bepaald: *“Voorzover dit handvest rechten bevat die corresponderen met rechten die zijn gegarandeerd door het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, zijn de inhoud en reikwijdte ervan dezelfde als welke er door genoemd verdrag aan worden toegekend. Deze bepaling verhindert niet dat het recht van de Unie een ruimere bescherming biedt”*;
- Meer in het bijzonder heeft de EU, sinds de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon op 1 december 2009, een grondwettelijke verplichting om de bescherming van de rechten van het kind te bevorderen (VEU, art. 3). Het HGEU, dat nu dezelfde juridische waarde heeft als EU-verdragen, bevat een bepaling over kinderrechten (geïnspireerd op het IVRK), waarin (o.a.) het beginsel is opgenomen dat het belang van het kind altijd de eerste overweging moet zijn (HGEU, art. 24)⁷.

⁶ Zie bijvoorbeeld HvJ Eu 14 mei 1974, J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung vs. Commission of the European Communities (C-4/73).

⁷ Voor de positie van Polen en Engeland ten opzichte van het HGEU, zie “Protocol (nr. 30) betreffende de toepassing van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie op Polen en het Verenigd Koninkrijk” (12008E/PRO/30).

De EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces in strafprocedures verwijzen naar bijna alle voornoemde internationale verdragen op het gebied van mensen- en kinderrechten (zie voor meer informatie zie **Bijlage 1**). De enkele vermelding en integratie van deze internationale beginselen en bepalingen, ook als deze niet-bindend zijn, in bindende EU-wetgeving, zorgt voor een meer effectieve en krachtige uitvoering ervan op EU-niveau. Overweging 55 van Richtlijn 2013/48/EU bepaalt bijvoorbeeld dat in die richtlijn *“de rechten van kinderen worden bevorderd en wordt rekening gehouden met de richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie, in het bijzonder met de bepalingen over de informatie die en het advies dat aan kinderen moet worden gegeven”*. Richtlijn (EU) 2016/800, die specifiek gewijd is aan de procedurele rechten van de minderjarige verdachte, bepaalt daarnaast dat *“deze richtlijn strekt tot de bevordering van de rechten van het kind en houdt rekening met de richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie”* (overweging 7) en dat *“geen enkele bepaling in de richtlijn mag worden opgevat als een beperking of afwijking van de rechten en procedurele waarborgen die voortvloeien uit het Handvest, het EVRM of andere toepasselijke bepalingen van het internationale recht, met name het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind, of het recht van lidstaten dat een hoger beschermingsniveau biedt”* (art. 23).

Om al deze redenen moeten EU-lidstaten rekening houden met de rechten van de minderjarige verdachte bij de omzetting en implementatie van alle relevante EU-richtlijnen. **Bijlage 2** bij dit handboek voorziet in een gedetailleerde analyse van het omzettingsproces van EU-richtlijnen op nationaal niveau.

3. Toezicht op en monitoring van de naleving van deze verplichtingen door EU-lidstaten

Elk van de bovengenoemde verdragen heeft ook een bijbehorend toezichthoudend orgaan. De werking, bevoegdheden en competentie van deze instanties kunnen echter sterk verschillend zijn.

Toezichtsmechanismen kunnen de volgende vormen aannemen:

- Comités van deskundigen die de implementatie van belangrijkste internationale mensenrechtenverdragen monitoren, inclusief de verdragen die gericht zijn op kinderrechten (zoals het VN-Kinderrechtencomité bij het IVRK, de Mensenrechtencommissie en diens speciale procedures⁸, de Commissioner for Human Rights van de Raad van Europa (CEVRM), de European Committee of Social Rights (ECSR), etc.).

⁸ Ook zijn er nog de speciale rapporteurs, die individueel deskundige zijn (dus niet in de een comité) met een thematisch of geografisch mandaat en die werken onder de Mensenrechtencommissie van de VN (zoals bijvoorbeeld de Speciaal VN-Vertegenwoordiger inzake geweld tegen kinderen, de VN-Speciaal Rapporteur inzake kinderhandel, kinderprostitutie en kinderpornografie en de Speciaal VN-Vertegenwoordiger inzake kinderen en gewapende conflicten).

- Gerechtelijke instanties: het EHRM en het HvJ EU.

Zoals eerder al aangegeven, heeft iedere staat die partij is bij een verdrag de verplichting om stappen te ondernemen om ervoor te zorgen dat zijn burgers⁹ ten volle de rechten die zij op grond van het verdrag hebben, kunnen benutten. Normaliter betekent de ondertekening en ratificatie van een verdrag door een staat ook de erkenning van het bijbehorende toezichthoudend orgaan en de eventuele beslissingen die daardoor worden genomen.

Het bestaan van toezichthoudende instanties en hun aanbevelingen is fundamenteel bij het begeleiden van de lidstaten naar de eerbiediging van kinderrechten.

In dit handboek wordt vooral aandacht besteed aan toezichtsmechanismen op het gebied van jeugdstrafrecht. In **Bijlage 5** worden essentiële kenmerken van deze mechanismen uiteengezet.

Samengevat zijn de volgende kernpunten van belang:

- *Het Verdrag van Lissabon voorziet in een sterkere juridische basis voor de ontwikkeling van een strafrechtssysteem binnen de EU, in overeenstemming met alle rechten betreffende een eerlijk proces zoals deze al zijn neergelegd in internationale en regionale instrumenten;*
- *Indien EU-lidstaten niet voldoen aan hun verplichtingen op grond van het EU-recht betreffende de bescherming van kinderrechten in strafprocedures, kan daarvoor door het HvJ EU sancties worden opgelegd;*
- *De EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces zijn gebaseerd op voornoemde internationale en regionale verdragen over mensen- en kinderrechten. Doordat deze rechten nu zijn geïntegreerd in bindende instrumenten van de EU, zullen ze op EU-niveau eerder en sterker worden geëffectueerd.*

⁹ Het kan voorkomen dat deze verplichting verder strekt dan alleen nationale burgers.

C. WAARBORGEN VOOR EEN EFFECTIEVE IMPLEMENTATIE VAN DE RECHTEN VAN DE MINDERJARIGE VERDACHTE OP NATIONAAL NIVEAU

“Child-friendly justice refers to justice systems which guarantee the respect and the effective implementation of all children’s rights at the highest attainable level”.

Dit hoofdstuk brengt zowel inspirerende praktijkvoorbeelden als uitdagingen in kaart met betrekking tot het implementeren van de procedurele rechten van kinderen binnen de EU en fungeert zo als basis voor eventuele aanbevelingen voor EU-lidstaten.

De aanbevelingen zijn gebaseerd op Europese en internationale wetgeving.

De praktijkvoorbeelden en aanbevelingen zijn gebaseerd op een selectie van de meeste relevante voorbeelden die naar voren kwamen uit de 6 veldstudies van de landen die partner waren bij het “My Lawyer, My Rights” project. Alle geciteerde nationale voorbeelden zijn terug te vinden in de nationale rapportages en de overzichten van de landen (“Country Overviews”) via de website van het project (www.mylawyermyrights.eu).

Uit het onderzoek is gebleken dat de meeste EU-lidstaten kampen met problemen op het gebied van de effectieve implementatie van kinderrechten, die zullen moeten worden opgelost².

Daarom is het hoofdstuk als volgt opgebouwd:

- De grootste uitdagingen op het gebied van de implementatie van kinderrechten op nationaal niveau;
- Inspirerende praktijkvoorbeelden op nationaal niveau;
- Aanbevelingen en instructies voor implementatie.

¹ Richtlijnen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa over “child-friendly justice”, Memorie van Toelichting (2011), p. 4.

² Zie ook: Europese Commissie, Summary of contextual overviews on children’s involvement in criminal judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union, Publications office of the European Union, 2014; Europese Commissie, Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings of 27 November 2013, SWD (2013) 480 final, p. 12 en verder; Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten, Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States, Publications office of the European Union, 2015.

Het is essentieel dat zowel de nationale wetgeving als de praktische implementatie in EU-lidstaten in overeenstemming is met kinderrechten. Daarom is het doel van dit hoofdstuk van het handboek de lidstaten aan te moedigen inspiratie op te doen uit de al bestaande goede praktijkvoorbeelden in andere lidstaten en de instructies voor implementatie uit de EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces te volgen, in overeenstemming met het internationaal en regionaal recht.

1. Toepassing van de EU-richtlijnen over het recht op een eerlijk proces in een strafprocedure

Enkele aspecten van de EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces moeten in het bijzonder geanalyseerd worden, zoals:

- De juridische classificatie en aard van de procedure waar een minderjarige verdachte bij betrokken kan zijn;
- De vaststelling van een minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid (MACR);
- De leeftijd van de minderjarige;
- De categorie van het vermeende strafbaar feit (overtredingen).

Bepaalde interpretaties van deze begrippen zouden de toepassing van de EU-richtlijnen over kinderen in EU-lidstaten kunnen beïnvloeden.

Het is daarom van essentieel belang dat EU-lidstaten de hiernavolgende uitdagingen overwegen in het licht van de hoofdbeginselen van het jeugdstrafrecht zoals vastgesteld in met name het IVRK en de General Comments van het VN-Kinderrechtencomité.

A) Uitdagingen

a. Jeugdbeschermingsmaatregelen voor kinderen

Artikel 82 VWEU stelt dat de EU de bevoegdheid heeft om maatregelen vast te stellen op het gebied van strafrechtelijke aangelegenheden en daarom is in Richtlijn (EU) 2016/800 opgenomen dat:

Richtlijn (EU) 2016/800, overweging 17:

“Deze richtlijn dient uitsluitend van toepassing te zijn op strafprocedures. Ze mag niet van toepassing zijn op andere soorten procedures, in het bijzonder procedures die speciaal voor kinderen zijn ontworpen en die tot beschermende, corrigerende of opvoedkundige maatregelen kunnen leiden.”

Zoals hierboven vermeld, bestaan er verschillende modellen van jeugdstrafrechtssystemen binnen de EU-lidstaten, waardoor de verschillende systemen niet altijd voldoen aan de strafrechtelijke modellen zoals beschreven in de EU-richtlijnen. Ze kunnen bijvoorbeeld verschillen op het gebied van de doelstellingen van het systeem, de betrokken partijen en de maatregelen die door de rechter of andere bevoegde instanties kunnen worden opgelegd.

In sommige EU-lidstaten komen minderjarige verdachten terecht in een civiel systeem gebaseerd op opvoedkundige maatregelen en jeugdhulp in plaats van een systeem dat (louter) gericht is op een strafprocedure.

Het verschil tussen een strafrechtelijke of welzijnsprocedure is echter niet altijd duidelijk, nu laatstgenoemde ook kan leiden tot vrijheidsbeneming van het kind of negatieve consequenties kan hebben voor zijn of haar psychische en fysieke welzijn. Sterker nog, kinderen die betrokken zijn in een welzijnsprocedure die kan leiden tot beschermende, corrigerende of opvoedkundige maatregelen, komen vaak in aanraking met dezelfde partijen als het kind in een strafprocedure, zoals politieagenten, openbaar aanklagers en rechters en maken vaak dezelfde fasen van onderzoek en beslissingen door.

De jurisprudentie van het HvJ EU en het EHRM stelt dat vooral moet worden gekeken naar de inhoudelijke aard van de procedure om te bepalen of deze strafrechtelijk is of niet, in plaats van naar de nationale classificatie.

Dat betekent dat EU-lidstaten hun welzijnsstelsel niet mogen inrichten zonder de waarborgen uit de EU-richtlijnen voor minderjarige verdachten (zoals het geval is in België, Bulgarije en Polen), met enkel de mededeling dat de Europese Unie alleen wet kan geven op het gebied van strafrecht. De inhoudelijke aard van nationale jeugdprocedures moet fungeren als het relevante criterium voor de toepasselijkheid van de gehele reeks van EU-richtlijnen betreffende het recht van de minderjarige verdachte op een eerlijk proces (zie ook **Bijlage 2 en 6**).

b. Administratieve procedures voor personen die verdacht worden van een strafbaar feit

Gedurende ons onderzoek werd duidelijk dat in sommige staten de eerste fase van de procedure (politieverhoor) binnen het strafrechtssysteem niet wordt geclassificeerd als zijnde strafrechtelijk van aard. Zo lang de verdachte persoon niet wordt vastgehouden of formeel in staat van beschuldiging is gesteld door de openbaar aanklager of rechter-commissaris, wordt hij of zij geacht onderdeel van een administratieve procedure te zijn.

Op onderzoek gebaseerde nationale voorbeelden

Het Bulgaarse strafrechtssysteem kent geen formele erkenning van het begrip “verdachte persoon”. Een politieverhoor wordt beschouwd als een administratieve preventieve maatregel.

In een dergelijk systeem zijn de EU-richtlijnen in deze fase dus niet van toepassing op personen die niet formeel zijn beschuldigd, tenzij zij worden vastgehouden op het politiebureau.

c. Het beginsel van voorrang van EU-recht

Sommige EU-lidstaten zijn van mening dat de enkele aanwezigheid van een jeugdstrafrechtssysteem voldoende is om vrijgesteld te worden van de toepassing van de EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces. Dit gebeurt met name in lidstaten waar het jeugdstrafrechtstelsel de vorm heeft van een welzijns procedure via een jeugdbeschermings- of welzijnsmodel. De procedures in dit model worden geacht met betere waarborgen te zijn omkleed dan de strafrechtelijke die voortkomen uit de EU-richtlijnen.

Door deze houding geven de staten EU-recht een secundaire positie ten opzichte van hun nationale wetgeving en schenden daarmee het voorrangsbeginsel van het EU-recht.

Sterker nog, de EU erkent het principe van een “maximum standaard van bescherming van fundamentele rechten” niet, omdat deze erkenning een significante bedreiging voor de haalbaarheid van EU-doelstellingen zou betekenen. Dit betekent dat de EU de toepassing van EU-recht kan afdwingen, ondanks dat er op nationaal niveau meer beschermende bepalingen bestaan³.

³ HvJ EU 26 februari 2013, Stefano Melloni (C-399/11).

Ook al kan dit misschien niet worden beschouwd als “een goede EU-praktijk”, in de context van het jeugdstrafrecht is het wel degelijk relevant voor de bescherming van minderjarige verdachten in een strafproces, nu EU-lidstaten gehouden zijn zich te conformeren aan de EU-definitie van de term “strafrechtelijke procedure”. Zoals eerder genoemd, omvat deze definitie ook nationale procedures die, ook al worden zij niet aangemerkt als strafrechtelijk, wel een strafrechtelijke aard hebben.

Daarom kan het niet zo zijn dat, zelfs al beschouwen sommige EU-lidstaten een civiele procedure als beste oplossing voor een minderjarige verdachte, deze classificatie wordt gebruikt als rechtvaardiging om minderjarige verdachten hun waarborgen met betrekking tot een eerlijk proces te onthouden indien zij van hun vrijheid beroofd zijn of een maatregel van strafrechtelijke aard opgelegd krijgen.

Op onderzoek gebaseerde nationale voorbeelden

België meent dat de nationale bepalingen met betrekking tot minderjarige verdachten meer bescherming bieden dan de minimumstandaarden zoals neergelegd in de EU-richtlijnen. Deze waarborgen zijn echter niet van toepassing op kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een jeugdbeschermings procedure op grond van de wet van 1965, aldus het Belgische Ministerie van Justitie.

d. De minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid (MACR)

Geen van de EU-richtlijnen bevatten bepalingen die afbreuk doen aan nationale regelgeving waarin de MACR wordt vastgesteld (zie p. 25-26) □□.

In dit verband is het van belang nog eens te onderstrepen dat een praktijk waarin kinderen met een leeftijd onder de MACR worden vervolgd voor het plegen van een ernstig strafbaar feit of waarbij aan hen strafmaatregelen zoals vrijheidsbeneming worden opgelegd in de context van een bestuurlijke of welzijns procedure, in strijd is met het IVRK. De MACR kan niet worden omzeild⁴.

⁴ Deze praktijk is in het bijzonder in strijd met IVRK, art. 40 (zie CRC/C/GC/10, § 34). Zie ook beshouwingen van de Mensenrechtencommissie en het VN-Kinderrechtencomité over Tsjechië met betrekking tot deze kwestie (Concluding Observations of the UN HRC on the Third Periodic Report of the Czech Republic, adopted on 22 August 2013, section 20, CCPR/C/CZE/CO/3; Concluding observations of the VN-Kinderrechtencomité on the Czech Republic, adopted on 17 June 2011, CRC/C/CZE/CO/3-4).

e. Kinderen die volwassen worden voor de start of tijdens de procedure

Richtlijn (EU) 2016/800, art. 2.3:

“Deze richtlijn is van toepassing (...) indien de personen in kwestie kinderen waren op het moment dat de procedure tegen hen in gang werd gezet, maar nadien de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt en de toepassing van deze richtlijn passend is in het licht van alle omstandigheden van de zaak, inclusief de rijpheid en de kwetsbaarheid van de persoon in kwestie. De lidstaten kunnen besluiten deze richtlijn niet toe te passen vanaf het moment dat de persoon in kwestie de leeftijd van 21 heeft bereikt.”

Dit artikel moet in samenhang worden gelezen met de internationale standaarden en beginselen van het jeugdstrafrecht en in het bijzonder met het standpunt van het VN-Kinderrechtencomité (zie ook paragraaf 3 d “Jongvolwassenen boven de 18 jaar”, p. 27-28. □)

Bovendien moeten EU-lidstaten deze bepaling in samenhang lezen met overweging 12 van dezelfde richtlijn.

Richtlijn (EU) 2016/800, overweging 12:

“Wanneer iemand de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt op het moment dat hij verdachte of beklaagde in een strafprocedure wordt, maar het strafbare feit gepleegd is op het moment dat de persoon een kind was, worden de lidstaten ertoe aangemoedigd de procedurele waarborgen van deze richtlijn toe te passen totdat de betrokkene de leeftijd van 21 jaar bereikt, in ieder geval wat strafbare feiten betreft die door dezelfde verdachte of beklaagde zijn gepleegd en die gezamenlijk worden onderzocht en vervolgd omdat zij onlosmakelijk verbonden zijn met de strafprocedure die tegen de betrokkene is ingeleid toen deze nog geen 18 jaar oud was”.

De lengte van het strafproces of de vertraging bij de start van het proces mag geen nadelig effect hebben voor de rechten van het kind. Zowel deze overweging als artikel 2.3 van Richtlijn (EU) 2016/800 moeten daarom altijd in samenhang worden gelezen met artikel 23 van dezelfde richtlijn.

Richtlijn (EU) 2016/800, art. 23:

“Geen enkele bepaling in deze richtlijn mag worden opgevat als een beperking of afwijking van de rechten en procedurele waarborgen die voortvloeien uit het Handvest, het EVRM of andere toepasselijke bepalingen van het internationale recht, met name het VN-verdrag inzake de rechten van het kind, of het recht van lidstaten dat een hoger beschermingsniveau biedt”.

f. Lichte overtredingen

Artikel 2.6 van Richtlijn (EU) 2016/800 en overwegingen 14, 15 en 16 bepalen dat de richtlijn niet van toepassing is bij bepaalde overtredingen zoals lichte verkeersovertredingen, lichte overtredingen van algemene gemeentelijke verordeningen en lichte schendingen van de openbare orde die vallen onder de verantwoordelijkheid van een andere instantie dan de strafrechter.

Op grond van de voornoemde bepalingen is het in dat geval, tenzij het kind van zijn vrijheid benomen wordt, onredelijk om de bevoegde autoriteiten te verplichten alle rechten te waarborgen waarin de richtlijn voorziet, indien ofwel daartegen beroep kan worden ingesteld ofwel de zaak anderszins kan worden doorverwezen naar een in strafzaken bevoegde rechtbank.

Deze afwijking in relatie tot lichte overtredingen is ook te vinden (met enkele verschillen) in de richtlijn betreffende het recht op vertaling en vertolking, de richtlijn betreffende het recht op informatie, de richtlijn betreffende het recht op toegang tot een advocaat en de richtlijn betreffende rechtsbijstand⁵.

Eenzijds moeten EU-lidstaten zich ervan bewust zijn dat alle juridische procedures een mogelijk nadelig effect hebben op minderjarigen, zelfs als het om lichte overtredingen gaat.

Anderzijds moeten lidstaten zich er ook bewust van zijn dat een vergelijkbaar onderscheid tussen het type strafbaar feit (zwaar of licht) niet bestaat in enig ander internationaal instrument met betrekking tot minderjarige verdachten, noch in de jurisprudentie van het EHRM.

Om dit te verduidelijken zijn enkele overwegingen van de EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces relevant, met name in het kader van het recht op toegang tot een advocaat.

Richtlijn 2013/48/EU, overweging 18 and Richtlijn (EU) 2016/1919, overweging 14:

“Het toepassingsgebied van deze richtlijn ten aanzien van bepaalde lichte strafbare feiten doet niet af aan de EVRM-verplichting van lidstaten om het recht op een eerlijk proces te waarborgen, waaronder het recht op bijstand van een advocaat”.

⁵ Richtlijn 2012/13/EU (Overweging 17 en art. 2, § 2), Richtlijn 2010/64/EU (Overweging 16 en art. 1, § 3), Richtlijn (EU) 2016/1919 (Overwegingen 11-14 en art. 2, § 4), Richtlijn 2013/48/EU (Overwegingen 16-18, 24 en art. 2, § 4).

Richtlijn 2013/48/EU, overweging 24:

“Deze richtlijn mag de lidstaten niet beletten voor bepaalde lichte strafbare feiten het recht van de verdachte of beklaagde op toegang tot een advocaat per telefoon te organiseren. Het aldus inperken van dit recht dient evenwel beperkt te blijven tot gevallen waarin een verdachte of beklaagde niet door de politie of een andere rechtshandhavingsautoriteit wordt verhoord”.

g. Opt in/opt out

Meer algemeen in het licht van de toepassing van alle EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces, is het belangrijk om te onthouden dat Denemarken, Ierland en Engeland een uitzondering bedongen hebben (“opted out”) met betrekking tot EU-aangelegenheden op het gebied van vrijheid, veiligheid en rechtspraak. Ierland en Engeland hebben een flexibele opt-out van wetgeving op deze gebieden, waardoor het voor hen mogelijk is om op case-by-case basis wel of niet aan te sluiten bij wetgeving en wetgevingsinitiatieven.

- ☛ Tot op heden hebben Ierland en Engeland zich aangesloten bij Richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertaling en vertolking in strafprocedures en bij Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie in strafprocedures.
- ☛ Daarentegen heeft Denemarken een algehele opt-out op het gebied van vrijheid, veiligheid en rechtspraak en maakt dit land geen onderdeel uit van de bovengenoemde richtlijnen.

B) Aanbevelingen voor implementatie

- ☛ EU-lidstaten dienen de EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces voor verdachten in strafprocedures effectief te implementeren;
- ☛ EU-lidstaten moeten de procedurele rechten van minderjarigen waarborgen door ze ook toe te passen in welzijnsprocedures die een strafrechtelijk karakter en een mogelijk negatieve invloed hebben op het welzijn van het kind;
- ☛ EU-lidstaten moeten minderjarige verdachten erkennen als verdachten zoals bedoeld in de EU-richtlijnen en hen dus voorzien in de procedurele waarborgen uit deze richtlijnen, ongeacht de nationale classificatie van jeugdstrafrechtprocedures;

- ☛ EU-lidstaten moeten de legaliteit van een strafproces controleren, inclusief of het strafproces wordt gevoerd in overeenstemming met de fundamentele waarborgen uit de EU-richtlijnen, van het eerste politieverhoor, de in verzekeringstelling en het verblijf in een politiecel, tot het vonnis in het strafproces. Indien voor het kind minder waarborgen zijn in de welzijns- of bestuursrechtelijke fase van de procedure dan in een eventuele strafrechtelijke procedure het geval zou zijn, moet deze worden aangepast om het kind te verzekeren van zijn procedurele rechten;
- ☛ Indien er twijfel ontstaat over de interpretatie of geldigheid van EU-recht (in de zin dat dit moet overeenstemmen met internationale en regionale verplichtingen), kunnen rechtbanken van de EU-lidstaten verzoeken om een prejudiciële beslissing van het HvJ EU. Deze procedure wordt nader toegelicht in Bijlage 5.

2. Procedurele rechten van minderjarige verdachten

Deze paragraaf illustreert de procedurele rechten van minderjarige verdachten op basis van Richtlijn (EU) 2016/800 (betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure) en andere richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces die toepasbaar zijn op zowel kinderen als volwassenen in strafrechtelijke procedures (bijvoorbeeld Richtlijnen 2010/64/EU betreffende het recht op vertaling en vertaling, 2012/13/EU betreffende het recht op informatie, 2013/48/EU betreffende het recht op toegang tot een advocaat, (EU) 2016/343 betreffende de onschuldpresumptie en (EU) 2016/1919 betreffende rechtsbijstand).

2.1 Bijstand door een advocaat

Bijstand door een advocaat wordt gegarandeerd door internationale en regionale instrumenten voor ieder kind dat als verdachte betrokken is in een jeugdstrafrechtprocedure.

EU-lidstaten zijn ertoe gehouden de uitoefening van het recht op een effectieve verdediging te verzekeren (Richtlijn 2013/48/EU).

In het bijzonder zijn EU-lidstaten verplicht kinderen te voorzien in bijstand door een advocaat om zo het recht op een effectieve verdediging te verzekeren (Richtlijn (EU) 2016/800, art. 6.2). Rechtsbijstand voor minderjarige verdachten houdt ook het recht in om de advocaat onder vier ogen te ontmoeten en vertrouwelijk met hem te communiceren, in het bijzonder voordat zij door de politie of een

andere rechtshandavingsinstantie of rechterlijke instantie worden verhoord, ongeacht of het kind wel of niet formeel in staat van beschuldiging is gesteld en ongeacht of het verhoor gericht is op zijn of haar betrokkenheid bij een strafbaar feit. Het recht op bijstand verzekert ook dat de advocaat daadwerkelijk kan deelnemen aan het verhoor, en tenminste tijdens bepaalde onderzoekshandelingen of handelingen voor het vergaren van bewijsmateriaal (Richtlijn (EU) 2016/800, art. 6.4). Indien het kind bovendien door een advocaat moet worden bijgestaan, maar er geen advocaat aanwezig is, stellen de bevoegde autoriteiten het verhoor van het kind of andere onderzoekshandelingen of handelingen voor het vergaren van bewijs voor een redelijke termijn uit, om de komst van een advocaat mogelijk te maken of, indien het kind geen advocaat heeft aangesteld, een advocaat voor het kind te regelen (Richtlijn (EU) 2016/800, art. 6.7).

Het recht op een advocaat: toegang en bijstand

1. Zoals eerder aangegeven, dient de complete set van EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces in samenhang te worden gelezen. Daarom willen we benadrukken dat artikel 6 van Richtlijn (EU) 2016/800 over "bijstand door een advocaat" tezamen moet worden gelezen met Richtlijn 2013/48/EU over "het recht op toegang tot een advocaat".

Richtlijn (EU) 2016/800, art. 6.1 ("Bijstand door een advocaat"):

"Kinderen die verdachte of beklagde zijn in een strafprocedure hebben recht op toegang tot een advocaat in overeenstemming met Richtlijn 2013/48/EU. Geen enkele bepaling in deze richtlijn, en met name in dit artikel, doet afbreuk aan dat recht."

Op basis van het kader dat Richtlijn (EU) 2016/800 schetst, zijn EU-lidstaten nu verplicht om voor kinderen te voorzien in bijstand door een advocaat en daarom moet deze verplichting ook worden opgenomen in de nationale wetgeving. Dit betekent dat het kind in elk geval de hele tijd moet worden bijgestaan door een advocaat, en dat deze bijstand niet beperkt mag worden tot het recht op toegang tot een advocaat of de loutere aanwezigheid van de advocaat tijdens de procedure. De advocaat moet de ruimte krijgen om een actieve rol te spelen en aanwezig te zijn gedurende alle fases van het proces.

Richtlijn (EU) 2016/800, overweging 25:

"Aangezien kinderen kwetsbaar zijn en niet altijd in staat strafprocedures volledig te begrijpen en te volgen, dienen zij in de situaties als bedoeld

in deze richtlijn te worden bijgestaan door een advocaat. In die situaties dienen de lidstaten ervoor te zorgen dat het kind in kwestie door een advocaat wordt bijgestaan indien het kind zelf, of de persoon die het ouderlijk gezag heeft, niet zelf voor een advocaat heeft gezorgd."

2. De mogelijkheden om af te wijken van bijstand door een advocaat, zoals neergelegd in de twee Richtlijnen (Richtlijn 2013/48/EU en Richtlijn (EU) 2016/800), moeten door de EU-lidstaten worden geïnterpreteerd als strikte uitzonderingen en moeten zo veel als mogelijk worden gelimiteerd. Met name Richtlijn (EU) 2016/800 bevat enkele bepalingen die de EU-lidstaten op het hart drukken niet af te wijken van het recht op bijstand van een advocaat als het gaat om kinderen:

Richtlijn (EU) 2016/800, overweging 26:

"Bijstand door een advocaat zoals bedoeld in deze richtlijn veronderstelt dat het kind recht heeft op toegang tot een advocaat zoals bedoeld in Richtlijn 2013/48/EU. Wanneer de toepassing van een bepaling van Richtlijn 2013/48/EU het derhalve niet mogelijk maakt dat het kind door een advocaat wordt bijgestaan zoals bedoeld in onderhavige richtlijn, mag een dergelijke bepaling niet van toepassing zijn op het recht van kinderen op toegang tot een advocaat onder Richtlijn 2013/48/EU. Anderzijds mogen de afwijkingen en uitzonderingen met betrekking tot bijstand door een advocaat zoals bedoeld in de onderhavige richtlijn geen invloed hebben op het recht van toegang tot een advocaat in overeenstemming met Richtlijn 2013/48/EU, of op het recht op juridische bijstand in overeenstemming met het Handvest en het EVRM, en met het nationale recht en ander Unierecht."

3. Tot slot moet de verplichting van bijstand van een advocaat voor een kind worden gecombineerd met de onmogelijkheid voor het kind om afstand te doen van dit recht. Deze conclusie kan worden getrokken na een uitvoerige lezing van Richtlijn (EU) 2016/800 in samenhang met Richtlijn (EU) 2016/1919 over rechtsbijstand.

Richtlijn (EU) 2016/1919 (over rechtsbijstand), overweging 9:

"Onverminderd artikel 6 van Richtlijn (EU) 2016/800 mag de onderhavige Richtlijn niet van toepassing zijn wanneer verdachten, beklagden of gezochte personen afstand hebben gedaan van hun recht op toegang tot een advocaat, overeenkomstig artikel 9 respectievelijk artikel 10, lid 3 van Richtlijn 2013/48/EU, en zij deze afstand niet hebben ingetrokken, of wanneer lidstaten de tijdelijke afwijkingen uit hoofde van artikel 3, lid 5 of lid 6, van Richtlijn 2013/48/EU hebben toegepast, voor de duur van die afwijking."

A) Uitdagingen

a. Vraagstukken m.b.t. de interpretatie en toepassing van de EU-richtlijnen

- Tijdelijk afwijken van het recht op toegang tot een advocaat:

Artikel 3.6 van Richtlijn 2013/48/EU en 6.8 van Richtlijn (EU) 2016/800 bieden de mogelijkheid om **tijdelijk af te wijken** van het recht op bijstand door een advocaat in uitzonderlijke omstandigheden, op basis van dwingende voorwaarden en redenen:

- Uitsluitend in de fase voorafgaand aan de rechtszaak;
- Indien er sprake is van een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen;
- Indien een onmiddellijk optreden door de onderzoeksinstantie noodzakelijk is om te voorkomen dat er substantiële schade wordt aangebracht aan de strafprocedure in verband met een ernstig strafbaar feit¹.

Net zoals bij een volwassene verdachte in een strafprocedure (zie art. 8.1 en 8.2 van Richtlijn 2013/48/EU), verduidelijkt Richtlijn (EU) 2016/800 voor de minderjarige verdachte ook nog dat:

- De beslissing om door te gaan zonder een advocaat alleen kan worden genomen in uitzonderlijke omstandigheden, op case-by-case basis;
- De beslissing om door te gaan zonder een advocaat moet kunnen worden goetst door de rechter.

Daarbij voorziet Richtlijn (EU) 2016/800 in een aanvullende bepaling voor de minderjarige verdachte:

- Het belang van het kind moet altijd de eerste overweging vormen als zo'n beslissing wordt genomen.

EU-lidstaten dienen bewust te zijn dat de fase voorafgaand aan het proces veelal beslissend is voor de uitkomst van de procedure en daarom beschouwd moet worden als het meest kwetsbare moment in het hele strafproces. Om deze reden moet het afwijken van het recht op toegang tot een advocaat in deze fase zoveel mogelijk worden vermeden, zoals ook de jurisprudentie van het EHRM voorschrijft. In het bijzonder heeft het EHRM in diens uitspraak *Salduz vs. Turkije* bepaald dat het recht op toegang tot een advocaat vanaf het eerste verhoor op het politiebureau moet zijn gegarandeerd, om te verzekeren dat het recht op een eerlijk proces praktisch en effectief kan worden uitgeoefend² en in een andere

belangrijke uitspraak heeft het EHRM bepaald dat: *“Suspects are particularly vulnerable at the investigation stage and evidence gathered may determine the outcome of the case. The right of access to legal assistance is particularly important for vulnerable suspect such as minors”*³.

- Andere afwijkingen van het recht op toegang tot een advocaat:

Als aanvulling op de mogelijkheid om af te wijken van het recht op toegang tot een advocaat in de fase voorafgaand aan het proces op grond van artikel 6.6 van Richtlijn (EU) 2016/800, is een dergelijke afwijking ook mogelijk indien toegang tot een advocaat niet proportioneel is in het licht van de omstandigheden van de zaak, waarbij de volgende voorwaarden cumulatief in acht moeten worden genomen:

- De ernst van het ten laste gelegde strafbaar feit;
- De complexiteit van de zaak;
- De maatregelen die naar aanleiding van een dergelijk strafbaar feit kunnen worden opgelegd.

Ook moet in deze gevallen het belang van het kind altijd de eerste overweging vormen. Afwijken moet altijd in overeenstemming zijn met het recht op een eerlijk proces en EU-lidstaten moeten er te allen tijde voor zorgen dat het kind wordt bijgestaan door een advocaat als het voor de rechter moet komen om te beslissen over detentie en tijdens de periode van detentie zelf.

De mogelijkheden tot afwijken moeten dus beperkt worden geïnterpreteerd.

- Onderzoekshandelingen in afwezigheid van een advocaat:

Overweging 28 van Richtlijn (EU) 2016/800 somt onderzoekshandelingen op waarbij EU-lidstaten niet verplicht zijn om voor de minderjarige verdachte te voorzien in toegang tot een advocaat (identificatie van het kind, nagaan of een onderzoek moet worden ingesteld, controle op wapenbezit of om uitsluitel te krijgen over andere soortgelijke veiligheidsvraagstukken, onderzoekshandelingen of andere handelingen voor het vergaren van bewijsmateriaal, andere dan die welke uitdrukkelijk in de richtlijn worden genoemd, zoals een fouillering, een lichamelijk onderzoek, een bloed-, alcohol- of vergelijkbare test, of het maken foto's of vingerafdrukken, het verschijnen van het kind voor een bevoegde autoriteit of het overleveren van het kind aan de persoon die het ouderlijk gezag heeft of aan een andere geschikte volwassene, in overeenstemming met het nationale recht), op voorwaarde dat dit strookt met het recht op een eerlijk proces.

EU-lidstaten horen deze bepaling toe te passen en te interpreteren in het licht van het belang van het kind.

¹ De verwijzing naar een “ernstig strafbaar feit” staat alleen in Richtlijn (EU) 2016/800.

² EHRM 27 november 2008, *Salduz vs. Turkije*, 36391/02, § 52-55.

³ EHRM 15 juni 2004, *S.C. vs. Verenigd Koninkrijk*, 60958/00.

b. Specifieke uitdagingen voor EU-lidstaten

1. Met betrekking tot de toegang tot een advocaat in de fase voorafgaand aan het proces

Richtlijn (EU) 2016/800 richt zich specifiek op de verantwoordelijkheden van de politie bij het verhoren en aanhouden van minderjarige verdachten in jeugdstrafrechtprocedures. Dit betekent dat zij er zorg voor moeten dragen dat het kind door een advocaat wordt bijgestaan voorafgaand aan en tijdens het politieverhoor (art. 6.4).

EU-lidstaten dienen zich bewust te zijn van de volgende uitdagingen:

 In België, Bulgarije en Nederland: kan vaak van het recht op toegang tot een advocaat worden afgeweken tijdens een politieverhoor en dit kan variëren afhankelijk van de mogelijke op te leggen sancties voor de vermeende strafbare feiten.

 In Ierland: bepaalt artikel 57(b) van Children Act 2001 as amended dat een kind erover moet worden ingelicht dat hij of zij recht heeft een advocaat te consulteren en moet worden geadviseerd hoe hij of zij zich kan beroepen op dit recht. Als het kind (of zijn ouder) ervoor kiest geen advocaat in te schakelen, mag het verhoor doorgaan zonder de aanwezigheid van een advocaat. In de praktijk wordt in de fase voorafgaand aan het proces meestal niet voorzien in bijstand door een advocaat. Op basis van de wet kan de aanwezigheid van een familielid, maatschappelijk werker of de school van het kind tijdens een politieverhoor de bijstand door een advocaat vervangen.

 In Ierland: mag een kind een verantwoordelijke of een andere geschikte volwassene bij zich hebben tijdens het verhoor. Dan hoeft er geen advocaat en/of ouder of voogd aanwezig te zijn. Dit is echter niet verplicht en de wet omschrijft niet wie deze persoon precies dient te zijn.

 In Nederland: hebben kinderen onder de MACR geen toegang tot een advocaat voor of tijdens een politieverhoor, als zij worden gehoord als getuigen.

 In Nederland: hebben minderjarige verdachten in zaken betreffende lichte overtredingen geen recht op toegang tot een advocaat tijdens politieverhoren, maar ook als de lichte overtreding daarna wordt behandeld door de openbaar aanklager, hebben zij dit recht niet altijd.

 In Bulgarije: is de aanwezigheid van een advocaat niet verplicht voor kinderen die alleen maar "uitgenodigd" zijn op het politiebureau voor verhoor.

 In Bulgarije en Polen: is verplichte bijstand door een advocaat niet beschikbaar voor beklaagden die gedurende het proces 18 zijn geworden, zelfs als het strafbaar feit is gepleegd voordat diegene 18 jaar werd. In Bulgarije en in Polen, waar geldt dit alleen in strafrechtelijke procedures. Het is anders in jeugdstrafrechtprocedures).

 In België, Bulgarije en Polen: moeten kinderen vaak verklaringen afleggen of documenten ondertekenen tijdens een politieverhoor, zonder dat er een advocaat aanwezig is.

 In Bulgarije: zijn processen-verbaal van het verhoor van een kind, die zijn opgemaakt in afwezigheid van een advocaat, wel toelaatbaar in het strafproces.

Een minderjarige verdachte kan niet afwijken van het recht op bijstand door een advocaat. Richtlijn (EU) 2016/800 voorziet niet in een bepaling die afwijken mogelijk maakt.

Bovendien levert het horen van een kind bij de politie zonder aanwezigheid van een advocaat, aldus het EHRM, een schending op van artikel 6 van het EVRM⁴.

De afwezigheid van een advocaat in dit specifieke stadium van de procedure zou inderdaad een grote impact kunnen hebben op de uitkomst ervan. Het kind bevindt zich in een bijzonder kwetsbare positie, waardoor de aanwezigheid van een advocaat van fundamenteel belang is om ervoor te zorgen dat het kind al zijn of haar rechten op een eerlijk proces effectief kan uitoefenen.

EU-lidstaten dienen zich bewust te zijn van de volgende uitdagingen:

 In Nederland: kunnen kinderen afzien van hun recht op juridische bijstand tijdens het politieverhoor (maar zij kunnen niet afzien van het recht op een juridisch consult alvorens zij deze beslissing nemen).

 In Bulgarije: is het mogelijk om af te zien van het recht op een advocaat in het politiestadium, nu de politie normaliter het kind niet aanmoedigt een advocaat te consulteren voor of tijdens het verhoor of zelfs actief probeert het kind te laten afzien van zijn of haar recht op een advocaat.

 België, Denemarken, Frankrijk en Nederland hebben voorbehouden gemaakt bij art. 37 en 40 van het IVRK, waardoor het recht op toegang tot een advocaat voor het kind bij lichte overtredingen wordt beperkt (zie tabel 1 in **Bijlage 1**).

⁴ EHRM 2 maart 2010, Adamkiewicz vs. Poland, 54729/00.

II. Met betrekking tot het recht op vertrouwelijkheid

Artikel 4 van Richtlijn 2013/48/EU en artikel 6.5 van Richtlijn (EU) 2016/800 verankeren het recht op vertrouwelijke communicatie tussen het kind en diens advocaat. Op grond van beide artikelen ziet dit recht op ontmoetingen, briefwisseling, telefoongesprekken en elke andere vorm van communicatie die krachtens het nationale recht is toegestaan.

EU-lidstaten dienen zich bewust te zijn van de volgende uitdagingen:

In België en Nederland: is de tijd die volgens het nationale recht wordt toegekend voor een vertrouwelijke ontmoeting voordat een politieverhoor en rechtszitting plaatsvindt (30 minuten) te kort om een vertrouwensband te creëren tussen het kind en diens advocaat.

In Bulgarije: zijn er geen wettelijke vereisten voor de duur van een voorbereidend consult.

In België en Polen: is het recht op vertrouwelijkheid niet altijd volledig gegarandeerd als het kind van zijn vrijheid is beroofd (op een politiebureau). Er zijn bijvoorbeeld vaak geen speciale en aparte kamers voor ontmoetingen met de advocaat.

B) 'Good practices': praktijkvoorbeelden op nationaal niveau⁵

I. Met betrekking tot bijstand door een advocaat⁶

EU-lidstaten kunnen inspiratie opdoen uit de volgende nationale praktijkvoorbeelden:

In België en Nederland: is de actieve en participatieve rol van de advocaat tijdens het politieverhoor en rechtszittingen vastgelegd in wetgeving.

In België: kunnen toegewezen gesubsidieerde advocaten direct gecontacteerd worden, dag en nacht, door middel van een online applicatie. Het doel is politieagenten zo makkelijk en snel mogelijk in staat te stellen een advocaat te consulteren.

In België: is de gespecialiseerde functie van jeugdrechtsadvocaat gereguleerd door een Reglement van de Orde van Franstalige balies van België (2011) en door een Reglement van de Orde van Vlaamse balies (2005).

In Ierland: vindt, indien het kind of diens ouder of voogd heeft gevraagd om een advocaat, het verhoor niet plaats voor er een redelijke termijn is gegeven voor de komst van een advocaat.

EU-lidstaten kunnen inspiratie opdoen uit de volgende nationale praktijkvoorbeelden:

In België: is uitdrukkelijk in wetgeving vastgelegd dat het kind niet kan afzien van zijn of haar recht op een advocaat. Noch van het recht op een vertrouwelijke ontmoeting, noch van effectieve bijstand tijdens een politieverhoor of rechtszitting mag worden afgezien.

⁵ Voor meer informatie en andere inspirerende praktijkvoorbeelden, zie alle nationale rapportages en "Country Overviews" op de website www.mylawyermyrights.eu.

⁶ Meer inspirerende praktijkvoorbeelden zijn ook te vinden in de Handleiding voor jeugdrechtsadvocaten "Rechtbijstand aan minderjarige verdachten". □

II. Met betrekking tot het recht op vertrouwelijkheid

EU-lidstaten kunnen inspiratie opdoen uit de volgende nationale praktijkvoorbeelden:

 In België en Bulgarije: kan het kind zijn advocaat spreken in een geluiddichte kamer wanneer hij of zij van zijn vrijheid is beroofd (in de fase voorafgaand aan het proces of tijdens het proces).

C) Aanbevelingen voor implementatie

I. Met betrekking tot bijstand door een advocaat

- ☞ Om te kunnen voldoen aan hun internationale verplichtingen, moeten EU-lidstaten ervoor zorgen dat alle minderjarige verdachten, inclusief kinderen onder de MACR en kinderen die niet aangehouden zijn (bijvoorbeeld kinderen die alleen voor een verhoor naar het politiebureau moeten), 24 uur per dag kosteloos toegang hebben tot een advocaat (indien dit nodig is om hun procedurele rechten te kunnen verzekeren);
- ☞ Het wordt EU-lidstaten aangeraden ervoor te zorgen dat van dit recht niet kan worden afgezien;
- ☞ Het wordt aangeraden dat EU-lidstaten Richtlijn (EU) 2016/800 en de daarin neergelegde waarborgen ook garanderen voor minderjarigen die lichte overtredingen hebben begaan, indien dit nodig is om te voorkomen dat de verplichtingen uit het EVRM worden geschonden (in het bijzonder het recht op een eerlijk proces en de verplichting om te voorzien in bijstand door een advocaat);
- ☞ EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat kinderen hun rechten bewust kunnen uitoefenen en moeten misbruik tijdens een politieverhoor voorkomen (met name, maar niet uitsluitend, in de fase voorafgaand aan het proces);
- ☞ EU-lidstaten moeten hun voorbehouden bij artikel 37 en 40 van het IVRK in trekken;
- ☞ EU-lidstaten moeten duidelijke nationale bepalingen hebben die de mogelijkheid voor het kind om af te zien van een advocaat verbieden.

Bijlage 7 van dit handboek voorziet EU-lidstaten van een checklist over artikel 6 van Richtlijn (EU) 2016/800 (bijstand door een advocaat).

II. Met betrekking tot het recht op een vertrouwelijk karakter van de communicatie

- ☞ EU-lidstaten moeten het vertrouwelijk karakter van de communicatie tussen het kind en diens advocaat garanderen, indien nodig door te zorgen voor speciaal hiertoe aangepaste kamers in iedere voorziening waar kinderen van hun vrijheid beroofd kunnen zijn.

2.2 Het recht op kosteloze rechtsbijstand

EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat kinderen eerlijke toegang hebben tot het nationale rechtsbijstandssysteem om zo een effectieve uitoefening van het recht op bijstand door een advocaat te garanderen (artikel 18 van Richtlijn (EU) 2016/800 en art. 1.2, 4–7 en 9 van Richtlijn (EU) 2016/1919).

A) Uitdagingen

a. Vraagstukken m.b.t. de interpretatie en toepassing van de EU-richtlijnen

- Noch in Richtlijn (EU) 2016/800, noch in Richtlijn (EU) 2016/1919 zijn specifieke bepalingen opgenomen waarin wordt beschreven hoe rechtsbijstand aan kinderen precies moet worden ingericht, op de artikelen hierboven na.

Andere internationale en regionale instrumenten geven echter wel richting in deze kwestie, waar de EU-lidstaten nauwkeurig bij stil moeten staan. In het bijzonder bepalen de UN Principles and Guidelines on access tot legal aid in criminal justice systems, de Richtlijnen van de Raad van Europa over “child-friendly justice” (Richtlijn 38) en de Aanbeveling van de Commissie van 27 november 2013 inzake het recht op rechtsbijstand voor verdachten of beklagden in strafprocedures (punt 6 en 8) dat het recht op rechtsbijstand permanent verzekerd moet zijn voor ieder kind.

Bovendien wordt in de richtlijn van de Raad van Europa over “child-friendly justice” (Algemene opmerkingen, punt 102) verduidelijkt dat voor de toegang van kinderen tot kosteloze rechtsbijstand het niet “nodig is dat er een volledig afzonderlijk systeem van rechtsbijstand wordt ingevoerd. (...) Hoe dan ook moet het rechtsbijstandsstelsel in de praktijk effectief functioneren”.

- Artikel 4.1 van Richtlijn (EU) 2016/1919 betreffende rechtsbijstand bepaalt: *“De lidstaten zorgen ervoor dat verdachten en beklaagden die onvoldoende middelen hebben om voor de bijstand van een advocaat te betalen, het recht op rechtsbijstand kunnen uitoefenen wanneer de belangen van een behoorlijke rechtspleging dit eisen.”*

Deze bepaling moet gelezen worden in samenhang met artikel 18 van Richtlijn (EU) 2016/800, waarin staat: *“De lidstaten zorgen ervoor dat de nationale wetgeving inzake rechtsbijstand de daadwerkelijke uitoefening van het in artikel 6 bedoelde recht op bijstand van een advocaat garandeert”. Daarbij komt artikel 9 van Richtlijn (EU) 2016/1919: “De lidstaten zorgen ervoor dat bij de tenuitvoerlegging van deze richtlijn rekening wordt gehouden met de specifieke behoeften van kwetsbare verdachten, beklaagden en gezochte personen”.*

b. Specifieke uitdagingen voor EU-lidstaten

I. Met betrekking tot het recht op kosteloze bijstand door een advocaat

EU-lidstaten dienen zich bewust te zijn van de volgende uitdagingen die zij moeten overwinnen:

 In België: blijken in de praktijk de meeste kinderen zich niet bewust te zijn van hun recht op kosteloze rechtsbijstand voordat zij voor de rechter worden gebracht.

 In België: is het formulier dat kinderen moeten invullen om rechtsbijstand te krijgen vaak te lang, vervelend om in te vullen en in het geheel niet passend bij de capaciteiten van een kind. Deze vorm van administratieve hinder vormt een aanzienlijk obstakel bij de uitoefening van het recht op rechtsbijstand.

 In Nederland: geeft de politie kinderen die niet van hun vrijheid zijn beroofd alleen informatie over de mogelijkheid van een toegewezen advocaat, zonder te vermelden dat het kind (ook kosteloos) recht heeft op een advocaat.

 In Nederland: is niet duidelijk of ook het kind dat aangehouden is voor lichte overtredingen aanspraak kan maken op kosteloze bijstand door een advocaat. Bovendien hebben kinderen die worden uitgenodigd voor verhoor op het politiebureau geen recht op kosteloze rechtsbijstand.

 In België en Nederland: zijn rechtsbijstandadvocaten niet 24 uur per dag beschikbaar.

 In Bulgarije: zijn veel kinderen van mening dat zij geen advocaat nodig hebben en ervaren zij dat rechtsbijstandadvocaat geen “goede” professionals zijn.

 In Italië: is kosteloze toegang tot een advocaat alleen bij kinderen gegarandeerd. Kinderen die tijdens de strafprocedure 18 jaar worden, moeten een aanvraag doen voor rechtsbijstand zoals een volwassene dat ook zou moeten, of moeten (of de familie) zelf betalen als sprake is van een toegewezen advocaat.

 In Polen: wordt de mogelijkheid om de beslissing tot toewijzing van een rechtsbijstandadvocaat te herroepen niet genoemd in de Poolse wetgeving ten aanzien van jeugdstrafrecht, noch benut in de praktijk.

II. Met betrekking tot systematische problemen in rechtsbijstandssystemen in sommige EU-lidstaten

Vaak zijn er geen geschikte middelen beschikbaar om een effectief en grootschalig rechtsbijstandsprogramma op te zetten. Dit leidt tot een aantal negatieve consequenties: een lager honorarium voor rechtsbijstandadvocaten (**België**, **The Nederland**, **Ierland**, **Bulgarije**, **Italië**) aanzienlijke vertraging in hun uitbetaling (**België**, **Italië**) en dus een lagere kwaliteit van rechtsbijstand (met rechtsbijstandadvocaten die niet altijd getraind zijn, zoals in **Bulgarije**), een slechte voorbereiding van de zaken (bijvoorbeeld door een tekort aan financiële middelen om consultatie mogelijk te maken – **Ierland**) en ouders die terughoudend zijn om hun kind te laten vertegenwoordigen door een advocaat die werkt via het rechtsbijstandssysteem. (**België**)

B) 'Good practices': praktijkvoorbeelden op nationaal niveau⁷

I. Met betrekking tot het recht op kosteloze toegang tot een advocaat

EU-lidstaten kunnen inspiratie opdoen uit de volgende nationale praktijkvoorbeelden:

 In België en Ierland: wordt de aanvraag voor rechtsbijstand van een kind met beperkte middelen altijd gehonoreerd.

 In België: financiert en produceert de Commissie Rechtsbijstand van de Orde van Advocaten van Aarlen een brochure getiteld "Het kind en diens advocaat". Deze brochure informeert kinderen over hun recht op kosteloze juridische vertegenwoordiging.

 In België: heeft de advocaat die wordt geconsulteerd buiten het rechtsbijstandssysteem om de plicht het kind te informeren over dienst recht op rechtsbijstand.

 In België: geniet het kind, dat de leeftijd van een jongvolwassene bereikt maar het strafbaar feit pleegde toen hij of zij jonger was dan 18 jaar, een onweerlegbaar vermoeden van behoefte en hij of zij kan aanspraak maken op kosteloze bijstand door een advocaat.

 In Italië: hebben alleenstaande minderjarige vreemdelingen die betrokken zijn bij een jeugdstrafrechtprocedure het recht geïnformeerd te worden over hun recht om een advocaat in de arm te nemen en een beroep te doen op het kosteloze rechtsbijstandssysteem.

 In België: het Rechtsbijstand Bureau van de Franstalige Orde van Advocaten van Brussel heeft een afdeling die zich richt op alleenstaande minderjarige vreemdelingen, waaraan zij kosteloze rechtsbijstand verlenen.

 In België: twintig Belgische non-profit organisaties en een individu hebben een verzoek om vernietiging van de nationale wetgeving t.a.v. rechtsbijstand ingediend bij het Belgisch Grondwettelijk Hof. Hoewel deze wet voorziet in kosteloze rechtsbijstand voor kinderen, beperkt het de toegang tot rechtsbijstand voor de armste families. Omdat kinderen die met justitie in aanraking komen vaak uit kwetsbare families en omgeving komen, zullen zij vaak eerder worden gelabeld als "een kind in gevaar" dan als "delinquent". Gedurende de gehele procedure zijn rechtsbijstandadvocaten betrokken om het kind te verdedigen. Het is daarom essentieel dat hun ouders en families ook door een advocaat worden bijgestaan en zo toegang hebben tot de rechtspraak.

 In Italië: hebben de jeugdrechtbank, de openbaar procureurs daarvan, de jeugdrechtadvocaten en de Jeugdkamer van Milaan "Het Protocol van Milaan" ondertekend, dat het mogelijk maakt de effectiviteit en kwaliteit van het rechtsbijstandssysteem op redelijk korte termijn te controleren (dit is het enige dergelijke Protocol in Italië)⁸.

⁷ Voor meer informatie en andere inspirerende praktijkvoorbeelden, zie alle nationale rapportages en "Country Overviews" op de website www.mylawyermyrights.eu.

⁸ Zie <http://www.camerapenalemilano.it/public/file/Protocollo%20Tribunale%20per%20i%20minorenni%202014.pdf>.

C) Aanbevelingen voor implementatie

I. Met betrekking tot kosteloze toegang tot een advocaat

- Om een rechtsbijstandssysteem te creëren dat echt kindvriendelijk is, moeten EU-lidstaten gratis rechtsbijstand verlenen aan kinderen, ongeacht de eigen middelen van het kind en/of die van zijn ouders of voogden;
- EU-lidstaten moeten artikel 18 van Richtlijn (EU) 2016/800 in samenhang met artikel 9 van Richtlijn (EU) 2016/1919 toepassen door altijd het belang van het kind de eerste overweging te laten vormen;
- EU-lidstaten dienen ervoor te zorgen dat kinderen een eerlijke en gemakkelijke toegang tot het nationale rechtsbijstandssysteem hebben om zo een effectieve uitoefening van hun recht op bijstand door een advocaat te kunnen garanderen.

II. Met betrekking tot systematische problemen in het rechtsbijstandssysteem

- EU-lidstaten moeten voor kinderen voorzien in toegankelijke informatie over het bestaande rechtsbijstandssysteem en hoe zij hiertoe toegang krijgen;
- EU-lidstaten moeten rechtsbijstandadvocaten een passende beloning toekennen;
- EU-lidstaten zouden nationale protocollen moeten opstellen om zo de nationale rechtsbijstandssystemen uniform te houden.

2.3 Het recht op informatie

EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat kinderen die worden geïnformeerd dat zij verdacht worden van het plegen van een strafbaar feit, ook direct geïnformeerd worden over hun procedurele rechten (schriftelijk, mondeling of allebei), zoals voorgeschreven door Richtlijn 2012/13/EU (art. 4.1, Richtlijn (EU) 2016/800) en over de algemene aspecten en het verloop van de procedure (bijvoorbeeld over de volgende procedurele stappen en de rol van de betrokken autoriteiten) in simpele en toegankelijke taal, waarbij rekening wordt gehouden met hun specifieke behoeften (overweging 19 en art. 4 van Richtlijn (EU) 2016/800).

Hierbij hoort ook zijn of haar zwijgrecht, het verbod op zelfincriminatie, het recht op vertolking en vertaling (indien het kind de taal van de procedure niet begrijpt), het recht op toegang tot een advocaat, mogelijk aanspraak op kosteloze rechtsbijstand en het recht geïnformeerd te worden over de beschuldigingen.

Daarbovenop moeten kinderen worden geïnformeerd over hun rechten die voortvloeien uit Richtlijn (EU) 2016/800. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de verschillende fases van de procedures. De richtlijn zet per fase uiteen welke informatie het kind dient te ontvangen (bijvoorbeeld: alleen kinderen die van hun vrijheid beroofd zijn krijgen informatie over hun recht op een specifieke behandeling tijdens de vrijheidsbeneming. Voor kinderen die niet van hun vrijheid zijn beroofd is dit niet relevant). De naleving van de informatieplicht moet tevens door de bevoegde autoriteit worden vastgelegd in een vastleggingsprocedure, om zo te kunnen bewijzen dat de informatie daadwerkelijk aan het kind is gegeven.

Wanneer een kind van zijn of haar vrijheid is beroofd, moeten EU-lidstaten ervoor zorgen dat deze een schriftelijke verklaring van rechten ontvangen, in simpele en toegankelijke taal (art. 4.3 van Richtlijn (EU) 2016/800, dat verwijst naar Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie in strafprocedures).

A) Uitdagingen

a. Vraagstukken m.b.t. de interpretatie en toepassing van de EU-richtlijnen

- Artikel 4 van Richtlijn (EU) 2016/800 is gewijd aan het recht op informatie. De eerste paragraaf verwijst naar Richtlijn 2012/13/EU, die in het bijzonder ziet op het recht op informatie.

Ook al refereert Richtlijn (EU) 2016/800 niet specifiek naar het recht van het kind om geïnformeerd te worden, het zwijgrecht of het recht om zichzelf niet te incrimineren en het recht om bijstand van een tolk of vertaler te krijgen (indien hij of zij de taal van de procedure niet kent), EU-lidstaten moeten zich bewust zijn van het feit dat kinderen wel het recht hebben om over deze rechten te worden geïnformeerd op grond van Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie en Richtlijn (EU) 2016/343 over de onschuldpresumptie.

- De praktische invulling van dit recht op informatie is aan de EU-lidstaten overgelaten. De bevoegde autoriteiten van iedere lidstaat zijn verantwoordelijk het kind te informeren in iedere fase van de strafrechtelijke procedure. Alle betrokken professionals zijn gehouden altijd bij het kind na te vragen of het de informatie die het bij iedere fase van het strafproces heeft gekregen daadwerkelijk heeft begrepen (het kan ook nodig zijn de verplichte informatie meerdere keren te herhalen). De verstrekte informatie moet worden vastgelegd overeenkomstig de in het nationale recht voorziene vastleggingsprocedure.
- Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie verplicht tot het afgeven van een “Verklaring van Rechten” aan verdachten die van hun vrijheid beroofd zijn (art. 4).

Eerbiediging van het recht van het kind op informatie houdt echter niet louter het afgeven van een dergelijke verklaring in zonder verdere informatie te verstrekken. In het bijzonder bepaalt overweging 19 van Richtlijn (EU) 2016/800: *“Kinderen dienen informatie te krijgen over algemene aspecten van het verloop van de procedure. In dit verband dienen zij in het bijzonder een beknopte uitleg te krijgen over de volgende procedurele stappen in de procedure, voor zover dit mogelijk is in het licht van de belangen van de strafprocedure, alsook over de rol van de autoriteiten die bij de procedure betrokken zijn. De te verstrekken informatie hangt af van de omstandigheden van de zaak.”*

Voor meer informatie over hoe de jeugdrechtsadvocaat de minderjarige verdachte dient te informeren over zijn rechten, zie de Handleiding voor jeugdrechtsadvocaten.

b. Specifieke uitdagingen voor EU-lidstaten

I. Met betrekking tot het recht op informatie

EU-lidstaten dienen zich bewust te zijn van de volgende uitdagingen:

 In België en Nederland: is het gebrek aan informatie vaak gerelateerd aan het feit dat de toegang tot de informatie ook moeilijk is voor advocaten en hun cliënten, in het bijzonder voorafgaand aan een politieverhoor.

 In België: bestaat in het bijzonder een gebrek aan informatie op het gebied van hoe een kind kan wisselen van advocaat.

 In Ierland: zijn weinig specifieke maatregelen genomen om ervoor te zorgen dat kinderen de informatie in voor hen passende taal ontvangen.

 In Ierland: bestaat in het bijzonder een gebrek aan informatie op het gebied van de toegang van het kind tot de rechter.

 In Italië en Polen: bestaan er geen juridische bepalingen over wat de consequenties zijn als het recht op informatie niet wordt gerespecteerd.

 In Italië: is het recht op informatie niet vanaf het eerste contact van het kind met het jeugdstrafrecht verzekerd, in het bijzonder niet op politiebureaus.

II. Met betrekking tot de Verklaring van Rechten

EU-lidstaten dienen zich bewust te zijn van de volgende uitdagingen:

 In België, Bulgarije, Italië en Polen: is de Verklaring van Rechten niet opgesteld in kindvriendelijke taal.

 In Bulgarije: leidt het complexe taalgebruik in de Verklaring van Rechten er soms toe dat het kind afstand doet van diens recht op een advocaat en zijn niet op alle politiebureaus vertalingen in andere talen beschikbaar.

 In Italië: geniet de Verklaring van Rechten geen brede bekendheid noch wordt deze veel gebruikt door professionals in het jeugdstrafrechtssysteem.

B) 'Good practices': praktijkvoorbeelden op nationaal niveau⁹

I. Met betrekking tot het recht op informatie

EU-lidstaten kunnen inspiratie opdoen uit de volgende nationale praktijkvoorbeelden:

 In België en Nederland: mag een verklaring niet worden gebruikt als bewijs als de verdachte niet voor het politieverhoor is geïnformeerd over zijn recht op consultatie met een advocaat.

 In Nederland: heeft de politie een speciale website gemaakt om kinderen te informeren over hun rechten¹⁰. Ook de website van het openbaar ministerie heeft een pagina voor jongeren¹¹. De Nederlandse rechtspraak heeft een website waarop wordt uitgelegd wat een jeugdstrafrechtprocedure inhoudt en wat de rol van is van de jeugdrechter¹². Tot slot bevat ook de website van de Kinderombudsman informatie voor minderjarige verdachten¹³.

 In België: verstrekt de Vlaamse Kinderrechtswinkels educatief materiaal (magazine "t Zitemzo")¹⁴ dat speciaal ontworpen is om kinderen in aangepaste taal te informeren over al hun rechten en het Belgische rechtssysteem.

⁹ Voor meer informatie en andere inspirerende praktijkvoorbeelden, zie alle nationale rapportages en "Country Overviews" op de website www.mylawyermyrights.eu. □

¹⁰ Zie <https://www.vraaghetdepolitie.nl/>.

¹¹ Zie <https://www.om.nl/onderwerpen/onderwijs-jongeren>.

¹² Zie https://www.rechtvoorjou.nl/#/ik_moet_naar_de_rechter/ik_word_verdacht.

¹³ Zie <https://www.dekinderombudsman.nl/208/jongeren/alles-over/vragen-over-politie-en-justitie>.

¹⁴ Zie <http://www.tzitemzo.be>.

N.B. In sommige EU-lidstaten zijn ook Socio-Legal Defence Centres (SLDC)¹⁵ aanwezig: het werk van deze centra bestaat uit het direct bieden van toegang tot het rechtssysteem en adequate juridische en maatschappelijke bijstand aan kinderen. Hiertoe voorzien de centra in informatie, verwijzen zij indien nodig kinderen door naar andere diensten, geven zij juridisch advies en kunnen zij ook het kind of diens familie vertegenwoordigen bij de rechter in sommige specifieke procedures (voor meer informatie, zie de Appendix bij dit handboek □).

Het EU project "Protecting Young Suspects in Interrogations: a study on safeguards and best practice"¹⁶ geeft inspirerende praktijkvoorbeelden van manieren om minderjarige verdachten te informeren over hun rechten

II. Met betrekking tot de "Verklaring van Rechten"

EU-lidstaten kunnen inspiratie opdoen uit de volgende nationale praktijkvoorbeelden:

 In België: avonden de meeste van de kinderen die geïnterviewd werden in het kader van het MLMR project aan dat zij een Verklaring van Rechten hadden ontvangen op het politiebureau.

 In België en Polen: proberen sommige politieagenten en rechters de "Verklaring van Rechten" kindvriendelijker te maken, vooral door kinderen aanvullende informatie te geven over de "Verklaring van Rechten".

C) Aanbevelingen voor implementatie

I. Met betrekking tot het recht op informatie

- EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat de nationale bevoegde autoriteiten altijd verplicht zijn kinderen te informeren over hun recht om te zwijgen en zichzelf niet te belasten en over alle andere rechten die voortvloeien uit Richtlijn 2012/13/EU en (EU) 2016/800.
- EU-lidstaten moeten kinderen die de taal van de procedure niet spreken of begrijpen informeren over hun recht op vertaling en vertolking;

¹⁵ Voor dit project gebruiken we de definitie van een Socio-Legal Defence Centre zoals deze is opgesteld door Defence for Children International (Defence for Children International, "Socio-Legal Defence Centres": p. 1-3).

¹⁶ Zie <http://youngsuspects.eu/>.

- EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat de taal die wordt gebruikt om kinderen te informeren niet alleen simpel en toegankelijk is, maar ook kindvriendelijk zoals blijkt uit de Richtlijnen van de Raad van Europa over “child-friendly justice”, p. 21: “The information and advice should be provided to children in a manner adapted to their age and maturity, in a language which they can understand and which is gender and culture sensitive”;
- EU-lidstaten moeten speciale en effectieve maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat de minderjarige verdachte in alle fases van de procedure wordt geïnformeerd, ook al tijdens de invezekeringstelling en het verblijf in een politiecel. Alle informatie moet op een kindvriendelijke manier worden verstrekt, bijvoorbeeld met gebruik van geluids- en videomateriaal;
- EU-lidstaten moeten centra voor kosteloze rechtsbijstand opzetten, met gespecialiseerde kennis op het gebied van wetgeving en beleid in het kader van de rechten van het kind en jeugdstrafrecht. Deze centra moeten ook voorzien in kindvriendelijke materialen waarin de rechten van het kind in het jeugdstrafrechtssysteem worden uitgelegd (zie het voorgestelde SLDC model in de Appendix [□](#));
- EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat advocaten, politieagenten, rechters en medewerkers van relevante instanties hun plicht om het kind te informeren naleven.

II. Met betrekking tot de “Verklaring van Rechten”¹⁷

- De Verklaring van Rechten wordt opgesteld in kindvriendelijke taal en moet aan het kind worden verstrekt voorafgaand aan het politieverhoor en rechtszittingen;
- De kindvriendelijke Verklaring van Rechten moet op alle politiebureaus beschikbaar zijn in verschillende talen en in nationale minderheidstalen.

2.4 Het recht op vertolking en vertaling

Kinderen die de taal van de jeugdstrafrechtprocedure waarin zij zijn betrokken niet begrijpen, hebben het recht op vertolking en vertaling, net als iedere andere verdachte of beklaagde persoon. Taalkundige bijstand moet passend en kosteloos zijn, ongeacht de uitkomst van de procedure (Richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures).

A) Uitdagingen

a. Vraagstukken m.b.t. de interpretatie en toepassing van de EU-richtlijnen

- Richtlijn (EU) 2016/800 moet in samenhang worden gelezen met Richtlijn 2010/64/EU.
Ieder kind dat verdachte of beklaagde is in een strafprocedure, die de taal van die procedure niet spreekt of begrijpt, heeft een recht op vertolking en vertaling in de zin van Richtlijn 2010/64/EU. De afwezigheid van zulke vertolking en/of vertaling kan ertoe leiden dat een kind bij een procedure betrokken is, waarvan hij of zij niet begrijpt wat er gezegd wordt. Deze twee rechten moeten worden gegarandeerd voor de minderjarige verdachte, met inachtneming van diens specifieke behoeften en op een kindvriendelijke manier.
- Artikel 3.8 van Richtlijn 2010/64/EU bepaalt dat van het recht op vertaling mag worden afgezien.

Dit is mogelijk onder bepaalde voorwaarden (voor meer informatie, zie **Bijlage 3** met een gedetailleerde en praktische uitleg over de reeks van EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces).

¹⁷ Meer aanbevelingen kunnen worden gevonden in het PRO-JUS rapport, beschikbaar op: <http://tdh-europe.org/upload/document/7261/Pro-Jus-EN.pdf>. [□](#)

b. Specifieke uitdagingen voor EU-lidstaten

I. Met betrekking tot het recht op vertolking

EU-lidstaten dienen zich bewust te zijn van de volgende uitdagingen:

 In België: worden tolken pas na significante vertraging uitbetaald en hun honorarium is ontoereikend.

 In België: is er geen formele procedure om vast te stellen of het kind een tolk nodig heeft.

 In België: is de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van tolken niet gegarandeerd.

 In Bulgarije: krijgen alleen buitenlandse kinderen een tolk. Bulgaarse kinderen afkomstig uit minderheidsgroepen krijgen geen tolk toegewezen.

 In Italië: krijgen kinderen alleen een tolk tijdens rechtszittingen, maar niet op het politiebureau.

II. Met betrekking tot het recht op vertaling

EU-lidstaten dienen zich bewust te zijn van de volgende uitdagingen:

 In Bulgarije: kunnen kinderen afzien van hun recht op een geschreven vertaling.

 In Bulgarije: zijn niet alle documenten vertaald (*dit geldt ook voor Nederland en Ierland*) en bestaat er geen regelgeving over welke documenten vertaald moeten worden.

 In Bulgarije: is een tekort aan tolken buiten de grote steden.

 In Ierland: There is a concern about the ability of translators to communicate with children in a child-friendly manner.

III. Met betrekking tot beide rechten

EU-lidstaten dienen zich bewust te zijn van de volgende uitdagingen:

 In België en Nederland: wordt geen kwaliteitscontrole uitgevoerd op de vertalingen van documenten en/of de vertolking daarvan.

 In België en Italië: schort het aan de kwaliteit van de vertalingen en vertolkingen.

 In Italië: kunnen toegewezen advocaat zich niet beroepen op het rechtsbijstandssysteem om, indien nodig, te verzoeken om vertaling of vertolking.

B) 'Good practices': praktijkvoorbeelden op nationaal niveau¹⁸

I. Met betrekking tot het recht op vertaling

EU-lidstaten kunnen inspiratie opdoen uit de volgende nationale praktijkvoorbeelden:

 In Bulgarije: is het mogelijk om bezwaar te maken tegen de kwaliteit van de vertaling.

C) Aanbevelingen voor implementatie

I. Met betrekking tot het recht op vertolking en vertaling¹⁹

- EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat de bevoegde nationale autoriteiten ambtshalve onderzoeken in welke mate een minderjarige verdachte de procedure kan volgen en begrijpen;
- EU-lidstaten moeten er alles aan doen om kinderen binnen hun jurisdictie te verzekeren van hun recht op vertolking en vertaling, zonder discriminatie en afgestemd op hun specifieke behoeften;

¹⁸ Voor meer informatie en andere inspirerende praktijkvoorbeelden, zie alle nationale rapportages en "Country Overviews" op de website www.mylawyermyrights.eu. □

¹⁹ Meer aanbevelingen kunnen worden gevonden in het PRO-JUS rapport, beschikbaar op: <http://tdh-europe.org/upload/document/7261/Pro-Jus-EN.pdf>. □

- ④ EU-lidstaten moeten de mogelijkheid bieden om bezwaar te maken tegen de kwaliteit van de vertolking en/of vertaling;
- ④ EU-lidstaten moeten tolken die met kinderen werken daarin opleiden, omdat het gebruik en begrip van de moedertaal voor kinderen anders kan zijn dan voor volwassenen. Een gebrek aan kennis en/of ervaring in dat opzicht kan een volledig begrip van de materie voor het kind in de weg staan en interfereren met het recht op een eerlijk proces en effectieve deelname (CRC/C/GC/10, §62).

2.5 Het recht op een aangepaste procedure

In een kindvriendelijk jeugdstrafrechtssysteem wordt rekening gehouden met de belangen van het kind²⁰ en diens recht op een effectieve deelname aan het proces. Hiervoor zijn procedurele aanpassingen nodig.

In dat kader formuleert Richtlijn (EU) 2016/800 specifieke procedurele aanpassingen, zoals:

1. **Audiovisuele opnames van het verhoor van het kind (art. 9)**
Iedere ondervraging is voor een kind een traumatische ervaring, ongeacht of er wel of geen sprake is van vrijheidsbeneming. Door de verhoren op te nemen, hoeven deze niet steeds opnieuw te worden gedaan in iedere fase van het jeugdstrafproces. Ook worden kinderen zo beschermd tegen misbruik, verdraaiing van hun woorden en alle vormen van druk, waardoor zij een voor zichzelf belastende verklaring zouden kunnen afleggen. De audiovisuele opname mag echter niet worden gezien als een specifieke vorm van bescherming waardoor andere waarborgen, zoals juridische bijstand, niet meer nodig zijn of als iets dat alleen hoeft te worden gebruikt in ernstige situaties, bijvoorbeeld als het kind vastgehouden wordt²¹.

Indien geen audiovisuele opnames worden gemaakt, moeten de verhoren op grond van artikel 9.2 in ieder geval op een andere passende manier worden opgenomen.
2. **Rechtszittingen vinden achter gesloten deuren plaats om de persoonlijke levenssfeer van het kind te beschermen (art. 14)**
EU-lidstaten dienen de privacy van het kind tijdens het jeugdstrafproces te beschermen. Daarom moet er ofwel voor gezorgd worden dat rechtszittingen die betrekking hebben op kinderen in de regel achter gesloten deuren worden behandeld, ofwel dat de rechtbank of rechter mag besluiten dit te doen. Ook moeten er geschikte maatregelen worden genomen die ervoor zorgen dat audiovisuele opnames van verhoren niet publiek verspreid worden.

²⁰ Zie hierboven "Het beginsel het belang van het kind vormt de eerste overweging", p. 31. □

²¹ D. De Vocht, M. Panzavolta, M. Vanderhallen, M. Van Oosterhout, *Procedural safeguards for juvenile suspects in interrogations. A look at the Commission's Proposal in light of an EU comparative study*, in *New Journal of European Criminal law*, vol. 5, issue 4, 2014, p. 502.

3. **Zaken waarbij kinderen betrokken zijn worden met spoed en de nodige zorgvuldigheid behandeld (art. 13)**
Op grond van dit artikel zijn EU-lidstaten verplicht alle nodige maatregelen te treffen om jeugdstrafprocessen met spoed en de nodige zorgvuldigheid te behandelen. Bovendien moet de minderjarige behandeld worden op een manier die zijn waardigheid beschermt en die passend is bij zijn of haar leeftijd, rijpheid en begripsvermogen, en die rekening houdt met diens bijzondere behoeften, waaronder communicatiemoeilijkheden die zij mogelijk erwijs ondervinden.
4. **De persoon die het ouderlijk gezag heeft (of een andere geschikte volwassene) moet betrokken worden bij de zaak (art. 5 en 15)**
Aan ouders moet alle nodige informatie over de situatie van hun kind zo spoedig mogelijk worden verstrekt (dezelfde informatie als die waarop het kind recht heeft) en zij hebben het recht om het kind te begeleiden tijdens de rechtszittingen en tijdens de andere fases van de strafprocedure. Deelname van de ouders (of andere geschikte volwassene(n)) is essentieel om het kind op psychologisch vlak bij te staan en te steunen op emotioneel en moreel gebied, in overeenstemming met het beginsel dat het belang van het kind altijd eerste overweging moet vormen. Op deze regel bestaat een uitzondering als de aanwezigheid van de ouders een belangenconflict met zich meebrengt of in strijd is met de belangen van het kind.
5. **Minderjarige verdachten hebben recht op een individuele beoordeling (art. 7 en overwegingen 35-40)**
Ieder kind heeft het recht op een individuele beoordeling, met als doel alle specifieke behoeften en omstandigheden van de minderjarige verdachte in kaart te brengen (bijvoorbeeld bescherming, onderwijs, training en maatschappelijke integratie) en om te bepalen welke procedurele aanpassingen nodig zijn om het voor de minderjarige mogelijk maken effectief deel te nemen aan het proces (zie ook de Richtlijnen van de Raad van Europa over "child-friendly justice", Guideline 16 en jurisprudentie van het EHRM²²).

²² EHRM 15 juni 2004, *SC vs. Verenigd Koninkrijk*, 60958/00, §28: "In the case of a child, it is essential that he be dealt with in a manner which takes full account of his age, level of maturity and intellectual and emotional capacities" en EHRM (GC) 16 december 1999, *V. vs. Verenigd Koninkrijk*, 24888/94, § 86.

Meer specifiek²³;

- Bij de individuele beoordeling wordt in het bijzonder rekening gehouden met de persoonlijkheid en rijpheid van het kind, diens economische, sociale en familiale achtergrond, alsook eventuele specifieke kwetsbaarheden van het kind (art. 7.2). Dit moet worden onderscheiden van een medisch onderzoek (art. 8);
- De individuele beoordeling wordt uitgevoerd door gekwalificeerd en getraind personeel, dat een multidisciplinaire benadering volgt (art. 7.7);
- Alle individuele beoordelingen worden uitgevoerd met nauwe betrokkenheid van het kind en/of, indien toepasselijk, degene(n) die het ouderlijk gezag heeft (hebben). Er kan ook een andere geschikte volwassene bij betrokken worden (art. 7.7);
- De individuele beoordeling wordt uitgevoerd op het eerste passende moment in de procedure (in ieder geval voor de tenlastelegging) (art. 7.5);
- Indien de elementen die ten grondslag liggen aan de individuele beoordeling substantieel veranderen, moet de individuele beoordeling gedurende de strafprocedure worden geactualiseerd (art. 7.8);
- De beoordeling wordt gebruikt door de bevoegde autoriteiten om te bepalen of er specifieke maatregelen ten aanzien van het kind moeten worden genomen, om na te gaan of voorzorgsmaatregelen passend en doeltreffend zouden zijn en als basis om enig besluit te nemen of actie te ondernemen in het kader van de strafprocedure, inclusief bij de definitieve beoordeling (art. 7.4);

Indien artikel 7 juist wordt geïmplementeerd, brengt dit aanzienlijke kansen met zich mee voor EU-lidstaten, waaronder – het meest fundamenteel – betere resultaten voor kinderen in alle fasen van het proces (en daarmee gepaard gaande kostenbesparingen door mogelijke vermindering van detentie en recidive).

Juridische en maatschappelijke professionals kunnen worden geconsulteerd om de omvang en uitvoerigheid van de individuele beoordeling te bepalen en zo de te gebruiken procedure aan te passen aan de omstandigheden van het geval en, belangrijker, de eigenschappen van het kind (advocaten zouden een voorstel moeten kunnen doen voor de inzet van een bepaalde deskundige binnen het multidisciplinaire team dat de individuele beoordeling uitvoert (zoals een maatschappelijk werker, een psycholoog of een dokter).

Voor meer informatie over artikel 7 van Richtlijn (EU) 2016/800, zie **Bijlage 3** met een overzicht en praktische uitleg bij Richtlijn (EU) 2016/800 en **Bijlage 8** met een checklist voor de individuele beoordeling.

²³ In de voorbereidende fase van het handboek heeft Child Circle onderzoek gedaan naar artikel 7 en op basis daarvan een checklist voor de individuele beoordeling opgesteld (Bijlage 8).

6. De professionals die werken in het jeugdstrafrechtssysteem krijgen een specifieke opleiding (art. 20)

Om het belang van het kind zo goed mogelijk te beschermen, is het van fundamenteel belang dat alle professionals die in multidisciplinaire samenwerkingen in het jeugdstrafrecht werken, daarvoor specifiek getraind zijn (zie ook de Richtlijnen van de Raad van Europa over “child-friendly justice”, Richtlijn 14 en 15). Om dit te bereiken is een gezamenlijke training van belang om wederzijdse kennis op te doen over elkaars rollen en taken. Verder kan het zinvol zijn om regelmatige overlegmomenten te organiseren, om communicatie- en coördinatieproblemen te bespreken en zo de interactie tussen de verschillende professionals te verbeteren en eventuele oplossingen voor problemen te bedenken. Kinderen moeten op dit gebied feedback kunnen geven aan de professionals die zij tijdens het jeugdstrafproces ontmoeten. Tot slot moet de training ook educatie op het gebied van mogelijke procedurele aanpassingen voor het bevorderen van kinderrechten bevatten.

7. Beperking van de vrijheidsbeneming (art. 10) en specifieke behandeling bij vrijheidsbeneming (art. 12)

Vrijheidsbeneming kan aan een kind alleen als uiterste maatregel worden opgelegd. Bovendien moet iedere beslissing om een kind van zijn of haar vrijheid te benemen weloverwogen en met redenen omkleed zijn, waarbij rekening wordt gehouden met leeftijd, de individuele situatie van het kind en de omstandigheden van de zaak, voor de kortst passende duur zijn en onderworpen aan periodieke rechterlijke toetsing.

Kinderen die van hun vrijheid beroofd zijn, hebben het recht om op een kindvriendelijke manier behandeld te worden. Dit betekent dat kinderen worden gescheiden van volwassenen en dat zij hun ouders (of een andere geschikte volwassene) zo snel mogelijk kunnen ontmoeten. Daarbovenop nemen de lidstaten passende maatregelen om de gezondheid en fysieke en mentale ontwikkeling van het kind en hun recht op onderwijs en opleiding, gezinsleven en vrijheid van godsdienst en geloofsovertuiging te waarborgen. Al deze maatregelen moeten ervoor zorgen dat kinderen toegang hebben tot programma's die hun re-integratie in de maatschappij bevorderen.

Voor meer informatie over deze rechten, wordt verwezen naar de Handleiding “*Monitoring places where children are deprived of liberty*” . Dit handboek is in zijn geheel gewijd aan vrijheidsbeneming van kinderen in EU-lidstaten en aangepast door DCI-België als onderdeel van het door de EU gefinancierde project “Children’s Rights Behind Bars”, beschikbaar op:

http://www.childrensrightrightsbehindbars.eu/images/Guide/Practical_Guide.pdf

Ook is er meer informatie te vinden over deze rechten in **Bijlage 3** bij dit handboek.

8. **Gebruik van alternatieve maatregelen in plaats van detentie (art. 11 en 20.4)**
EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat de bevoegde autoriteiten waar mogelijk gebruik maken van alternatieve maatregelen in plaats van detentie (“alternatieve maatregelen”).

Verder moeten EU-lidstaten passende training geven aan professionals die kinderen begeleiden bij herstelrecht, teneinde te garanderen dat zij deze diensten op een onpartijdige, respectvolle en professionele manier verlenen.

DCI-België is onderdeel van het door de EU financierde project AWAY “*Alternative ways to address youth*”, dat focust op diversie en herstelrecht: <http://www.dei-belgique.be/en/our-actions/our-projects/>. Er komt een online cursus over het onderwerp, beschikbaar op: www.childhub.org.

Dit handboek focust op procedurele rechten van minderjarige verdachten, die het onderwerp waren van de nationale onderzoeken in het kader van het MLMR project. Echter, de rechten zoals uiteengezet in punt 7 en 8 worden, samen met andere rechten voor minderjarige verdachten die geen onderdeel waren van het onderzoek, meer in detail geanalyseerd in Bijlage 4: “Andere relevante rechten van minderjarige verdachten”.

A) Uitdagingen

a. Vraagstukken m.b.t. de interpretatie en toepassing van de EU-richtlijnen

- **Artikel 9, Richtlijn (EU) 2016/800²⁴ (Het recht op audiovisuele opnames van verhoren)** Dit recht is onderworpen aan een proportionaliteitstoets, waarbij in het bijzonder aandacht wordt besteed aan kinderen die van hun vrijheid beroofd zijn. Het doet geen afbreuk aan de mogelijkheid om, uitsluitend met het oog op de identificatie van het kind, vragen te stellen.
- **Artikel 13, Richtlijn (EU) 2016/800 (Tijdige en zorgvuldige behandeling van zaken)** Dit artikel bepaalt dat minderjarige verdachten altijd worden behandeld op een wijze die past bij hun leeftijd, rijpheid en begripsvermogen. Richtlijn (EU) 2016/800 voorziet echter niet in specifieke procedures die moeten worden gebruikt bij het horen van minderjarige verdachten in het onderzoek of tijdens de rechtszitting, in tegenstelling tot Richtlijn 2012/29/EU over de rechten, ondersteuning en bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, waarin verschillende waarborgen zijn opgenomen voor kwetsbare slachtoffers zoals kinderen²⁵.
- **Artikel 7, Richtlijn (EU) 2016/800 (Het recht op een individuele beoordeling)** Dit artikel vereist waarschijnlijk de invoering van nieuwe procedures of aanpassing van de al bestaande procedure om aan de verplichtingen uit het artikel te voldoen. De implementatie brengt echter enkele uitdagingen met zich mee. Met name zijn voor de individuele beoordeling duidelijke procedures nodig die bepalen wat de rol van alle betrokkenen is (multidisciplinaire aanpak), in welke mate de beoordeling wordt gebruikt in de procedures (inclusief de rol van de

²⁴ Richtlijn (EU) 2016/800, art. 9: “De lidstaten zorgen ervoor dat van verhoren van kinderen door de politie of andere rechtshandhavinginstanties tijdens strafprocedures audiovisuele opnames worden gemaakt wanneer dit in verhouding staat tot de omstandigheden van de zaak, onder andere gelet op het feit of er al dan niet een advocaat aanwezig is en of het kind al dan niet zijn vrijheid is ontnomen, mits de belangen van het kind steeds de eerste overweging vormen”.

²⁵ Richtlijn 2012/29/EU over de rechten, ondersteuning en bescherming van slachtoffers, art. 20: “Overminderd de rechten van de verdediging en in overeenstemming met de regels inzake beoordelingsvrijheid van de rechter, zorgen de lidstaten ervoor dat tijdens het strafrechtelijk onderzoek: a) de ondervraging van het slachtoffer geen onnodige vertraging oploopt nadat bij de bevoegde autoriteit aangifte van het strafbare feit is gedaan, b) het aantal ondervragingen van het slachtoffer tot het minimum wordt beperkt en ondervraging alleen plaatsvindt als dat strikt noodzakelijk is met het oog op het strafrechtelijk onderzoek (...)”. Richtlijn 2012/29/EU, art. 23, §2 en 3: “2. Tijdens het strafrechtelijke onderzoek kan het overeenkomstig artikel 22, lid 1, geïdentificeerde slachtoffer met specifieke beschermingsbehoeften, aanspraak maken op de volgende maatregelen: a) ondervragingen van het slachtoffer worden gedaan in een daarvoor ontworpen of aangepaste ruimte; b) ondervragingen van het slachtoffer worden gedaan door of via personen die daarvoor professioneel zijn opgeleid; (...) 3. Tijdens de strafprocedure komt het overeenkomstig artikel 22, lid 1 geïdentificeerde slachtoffer met specifieke beschermingsbehoeften in aanmerking voor de volgende maatregelen: (...) c. dat over zijn privéleven geen nodeloze vragen worden gesteld, die geen verband houden met het strafbare feit (...)”.

advocaat bij toevoegingen in naam van het kind) en welke maatregelen al beschikbaar zijn om te kunnen reageren op de beoordeling. Bovendien moeten afwijkingen van dit recht worden beperkt en altijd in het belang van het kind zijn. Dit brengt met zich mee dat over een afwijking altijd zorgvuldig op case-by-case basis moet worden besloten (art. 7.9, Richtlijn (EU) 2016/800).

- **Artikel 14, Richtlijn (EU) 2016/800 (Het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer)** Dit artikel stelt geen echte beperkingen aan het vrijgeven van informatie over de persoonlijke identiteit van een minderjarige verdachte in een jeugdstrafrechtprocedure. Op grond van dit artikel moeten lidstaten de media alleen aansporen zelfreguleringsmaatregelen te treffen. In onze beleving is deze bepaling niet voldoende om de privacy van de minderjarige verdachte te beschermen, zeker niet als deze vergeleken wordt met andere EU-richtlijnen die gewijd zijn aan slachtoffers, waarin zelfs de identiteit van de familie van het minderjarige slachtoffer beschermd wordt²⁶. Bovendien kan van het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer op nationaal niveau worden afgeweken om redenen van openbare orde. In zulke gevallen moet de mogelijkheid van beroep hiertegen altijd open staan. Daarom moeten EU-lidstaten zich ervan bewust zijn dat de publicatie van de identiteit van de minderjarige verdachte zeer schadelijk (met levenslange impact) kan zijn voor zijn of haar recht op privacy, persoonlijke veiligheid, het vermoeden van onschuld en het recht om te re-integreren in de maatschappij.

- **Artikel 20, Richtlijn (EU) 2016/800 (Opleiding)**

Richtlijn (EU) 2016/800 formuleert alleen een specifieke verplichting tot het geven van opleidingen (met betrekking tot de rechten van kinderen, geschikte verhoortechnieken, kinderpsychologie en taalgebruik dat is aangepast aan het kind) aan personeel van rechtshandavingsinstanties en detentiecentra die te maken krijgen met zaken waarbij kinderen betrokken zijn.

Deze verplichting voor EU-lidstaten is van een ander niveau dan de verplichting tot het trainen van rechters, openbaar aanklagers en advocaten.

In het bijzonder moeten lidstaten passende maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat rechters en openbaar aanklagers die te maken krijgen met strafzaken waarbij kinderen betrokken zijn, specifieke vaardigheden hebben op dat gebied of toegang hebben tot een specifieke opleiding, of beide (onverminderd de rechterlijke onafhankelijkheid en verschillen in de manier waarop de rechtstelsels in de lidstaten zijn georganiseerd, en met terdege inachtneming van de rol van diegenen die voor de opleiding van rechters en openbaar aanklagers verantwoordelijk zijn).

Voor advocaten geldt dat de lidstaten passende maatregelen moeten nemen om de specifieke opleidingen voor jeugdstrafrechtadvocaten te bevorderen (met inachtneming van de onafhankelijkheid van het beroep en de rol van diegenen die voor de opleiding van advocaten verantwoordelijk zijn).

²⁶ Zie Richtlijn 2012/29/EU over de rechten, ondersteuning en bescherming van slachtoffers, art. 21 en Richtlijn 2011/92/EU ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, art. 20.

b. Specifieke uitdagingen voor EU-lidstaten

I. Met betrekking tot de nodige procedurele aanpassingen

EU-lidstaten dienen zich bewust te zijn van de volgende uitdagingen:

 In Nederland en Italië: maken de duur van procedures en de buitensporige bureaucratie het kind onzeker en gestrest.

 In Nederland, Bulgarije en Italië: is het niet gebruikelijk om audiovisuele opnames te maken van minderjarige verdachten tijdens politieverhoren.

 In Nederland: wordt data en informatie uit misdrijven jarenlang bewaard (bijvoorbeeld justitiële gevens en DNA-profielen). Het opslaan van deze gegevens kan de re-integratie van het kind in de samenleving schaden, doordat ze bijvoorbeeld geen Verklaring omtrent het Gedrag (VOG) kunnen krijgen.

 In Italië: moet het jeugdstrafproces achter gesloten deuren plaatsvinden, om zo de privacy van het kind te beschermen. Op verzoek van een kind boven de 16 jaar mag de rechtszitting toch openbaar zijn, indien dit in het belang van het kind is. In de praktijk worden rechtszittingen waarbij kinderen betrokken zijn echter vaak in het openbaar gehouden.

II. Met de betrekking tot de individuele beoordeling (in het bijzonder)

EU-lidstaten dienen zich bewust te zijn van de volgende uitdagingen:

In de "impact assessment" van de Europese Commissie²⁷, voorafgaand aan Richtlijn (EU) 2016/800, werden kwetsbaarheidsbeoordelingen geëvalueerd en werd vastgesteld dat deze in de meeste gevallen op case-by-case basis worden uitgevoerd, in plaats van stelselmatig op dezelfde manier voor ieder kind. De beoordelingen waren echter vrij beperkt van omvang, meestal niet multidisciplinair en vonden veelal plaats op het politiebureau.

Er is beperkte informatie beschikbaar over de praktijk van lidstaten met betrekking tot individuele beoordelingen.

 In Ierland: ontbreekt de betrokkenheid van advocaten bij de review van beoordelingsrapportages.

 In Italië: is er geen wettelijke bepaling die de aanwezigheid van een advocaat bij de individuele beoordeling vereist.

²⁷ Zie http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/swd_2013_480_en.pdf.

III. Met betrekking tot de multidisciplinaire aanpak en training van jeugdrechtadvocaten (in het bijzonder)²⁸

EU Member States should be aware of the following challenges to overcome:

 In België, Bulgarije, Italië en Polen: zijn jeugdrechtvakken normaliter niet verplicht tijdens de rechtenstudie.

 In België en Italië: is bij de opleiding tot advocaat jeugdstrafrecht een optioneel vak (België) of is het vak in zijn geheel niet opgenomen in de opleiding omdat het geen onderdeel is van het examen van de Orde van Advocaten.

 In België, Italië en Nederland: kan de inhoud, studiebelasting, kwaliteit en evaluatie van de opleiding voor jeugdrechtadvocaten (als het al bestaat) in grote mate verschillen per Orde van Advocaten (Wallonië en Italië) en is de opleiding vaak niet multidisciplinair (Nederland).

 In België: stellen advocaten zelf het programma samen van hun beroepsopleiding, waarin maar een beperkt en niet-verplicht aanbod is opgenomen van cursussen voor advocaten die nadere training willen krijgen.

 In België en Italië: is gespecialiseerde training alleen verplicht voor advocaten die zijn geregistreerd op de lijst van vrijwillige advocaten (als onderdeel van het rechtsbijstandssysteem in België) of voor door de rechtbank toegewezen advocaten (Italië).

 In Bulgarije, Ierland en Polen: bestaat er in zijn algemeenheid geen verplichte specialisatie voor jeugdrechtadvocaten.

 In Ierland: bestaat geen verplichting tot een gespecialiseerde opleiding voor advocaten die zich bezighouden met de vertegenwoordiging van kinderen in strafprocedures.

²⁸ Zie de Handleiding "Rechtsbijstand aan minderjarige verdachten" voor meer informatie over trainingen voor advocaten. □

B) 'Good practices': praktijkvoorbeelden op nationaal niveau²⁹

I. Met betrekking tot de nodige procedurele aanpassingen

EU-lidstaten kunnen inspiratie opdoen uit de volgende nationale praktijkvoorbeelden:

 In België, Ierland, Italië en Nederland: worden ouders (of, in hun afwezigheid, een andere door het kind aangewezen persoon – *in Italië*) nauw betrokken bij de jeugdstrafrechtprocedure.

N.B. Soms is hun aanwezigheid echter eerder een obstakel dan in het belang van het kind (zoals bijvoorbeeld bij een belangenconflict tussen de ouders en het kind).

II. Met betrekking tot de individuele beoordeling (in het bijzonder)

EU-lidstaten kunnen inspiratie opdoen uit de volgende nationale praktijkvoorbeelden:

Uit een *externe studie bij de "Impact Assessment" van de Europese Commissie*³⁰ bleek dat in Nederland de individuele beoordeling gestructureerd en altijd op dezelfde manier wordt gedaan. Maatschappelijk werkers van de Raad voor de Kinderbescherming doen de eerste intake; het Nederland Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie voert een uitvoeriger onderzoek uit indien nodig; waarna een nadere beoordeling van de geestelijke vermogens plaatsvindt door forensische psychologen en psychiaters.

²⁹ Voor meer informatie en andere inspirerende praktijkvoorbeelden, zie alle nationale rapportages en "Country Overviews" op de website www.mylawyermyrights.eu.

³⁰ Zie de externe studie "Impact assessment of a measure covering special safeguards for children and other vulnerable suspected or accused persons in criminal proceedings, DG Justice", geleid door het adviesbureau ICF-GHK, 25 juni 2013. □

III. Met betrekking tot de multidisciplinaire aanpak en training van jeugdrechtsadvocaten (in het bijzonder)

EU-lidstaten kunnen inspiratie opdoen uit de volgende nationale praktijkvoorbeelden:

 In België: bestaat er een website³¹ met opleidingstools voor alle advocaten (in het Franstalige deel van België).

 In België: is er een speciale training voor jeugdrechtsadvocaten die lid zijn van de Vlaamse balies (in het Nederlandstalige deel van België): indien de trainers van mening zijn dat een advocaat niet geschikt is om te werken met kinderen, kan diens accreditatie geweigerd worden.

 In Nederland: is er een landelijke en doorlopende training voor professionals en ook voor rechtsbijstandadvocaten. Er is geen verschil in kwaliteit tussen “kosteloze advocaten” en “betaalde advocaten” voor kinderen, omdat allebei de categorieën goed zijn opgeleid.

 In Nederland: Het *ZSM programma* (“Zo Snel, Slim, Selectief, Simpel, Samen en Samenlevingsgericht Mogelijk”) is een multidisciplinaire aanpak die wordt gebruikt door het Openbaar Ministerie, waarbij meerdere partners samenwerken om de afdoening van zaken te versnellen (de rol van de advocaat hierbij is echter beperkt).

IV. Met betrekking tot alternatieve maatregelen

EU-lidstaten kunnen inspiratie opdoen uit de volgende nationale praktijkvoorbeelden:

 In Italië: *Reclassering* (of “*Messa alla prova*”): de rechter heeft de mogelijkheid om de procedure op te schorten als hij het nodig acht om de persoonlijkheid van het kind te evalueren na een proeftijd. Tijdens deze proeftijd moet het kind verschillende activiteiten uitvoeren en verschillende voorschriften naleven die zijn vastgesteld door de rechter in samenwerking met sociale diensten. Het soort maatregel hangt af van de persoonlijke situatie en behoeften van het kind met als doel de gevolgen van het strafbare feit te herstellen en te proberen om de minderjarige en degene die schade heeft geleden met elkaar te verzoenen. Als de maatregelen door de minderjarige verdachte naar behoren zijn uitgevoerd, wordt het jeugdstrafproces beëindigd. In tegenstelling tot andere modellen, wordt “*Messa alla prova*” beschouwd als een innovatieve en proactieve praktijk, die ervoor zorgt dat een aantal typische doelstellingen voor het jeugdstrafrecht worden verwezenlijkt, zoals een korte strafrechtelijke procedure, de doorlooptijd van de institutionele interventie, buitengerechtelijke afdoening, het meer gebruiken van methodes als mediation en herstelrecht evenals de behoefte om kinderen te voorzien van antwoorden en interventies op maat.

 In Italië: *Burning Times Project*: in Monza hebben lokale diensten en de jeugd-Officier van Justitie een experimenteel project opgezet met als onderwerp “vroegtijdige proeftijd”, dat plaatsvindt tussen het politierapport en de eerste rechtszitting. In zulke zaken interveniëren eerst maatschappelijk werkers voordat de procedure van start gaat.

 In Nederland: de *HALT*-afdoening is een vorm van buitengerechtelijke afdoening voor kinderen die nog nooit eerder een strafbaar feit hebben gepleegd (voor vergrijpen als vernieling of lichte vermogensdelicten).

³¹ Zie <http://www.droitdelajeunesse.be/>.

C) Aanbevelingen voor implementatie

I. Met betrekking tot de nodige procedurele aanpassingen

- ⑥ In het algemeen wordt van EU-lidstaten verwacht dat zij voldoen aan alle procedurele aanpassingen die verplicht zijn op grond van internationale en regionale instrumenten voor minderjarige verdachten in een jeugdstrafproces;
- ⑥ EU-lidstaten moeten het recht op audiovisuele opnames van verhoren van alle minderjarige verdachten waarborgen (Richtlijn (EU) 2016/800) en niet alleen van kinderen die van hun vrijheid beroofd zijn. Bovendien moeten lidstaten ervoor zorgen dat deze opnames niet publiek verspreid worden (zoals voorzien in art. 14.3 van Richtlijn (EU) 2016/800) en dat ze niet worden gebruikt in andere procedures waar hetzelfde kind bij betrokken is als hij meerderjarig is geworden;
- ⑥ EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat minderjarige verdachten door de politie, openbaar aanklager of rechter worden verhoord met inachtneming van hun behoeften, net zoals bij kinderen die slachtoffer zijn van een strafbaar feit;
- ⑥ EU-lidstaten moeten er op grond van artikel 15 van Richtlijn (EU) 2016/800 voor zorgen dat kinderen het recht hebben om tijdens rechtszittingen begeleid te worden door degene(n) met het ouderlijk gezag;
- ⑥ EU-lidstaten moeten zorgen voor geschikte bijstand voor het kind en zijn of haar familie tijdens het proces en na afloop daarvan (steeds met het belang van het kind in het achterhoofd);
- ⑥ EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat rechtszittingen waar kinderen bij betrokken zijn in de regel achter gesloten deuren plaatsvinden of rechtbanken en rechters de bevoegdheid geven daartoe te beslissen. Desalniettemin moeten jeugdstrafrechtprocedures wel altijd toegankelijk zijn voor instanties belast met het toezicht op de bescherming van kinder- en mensenrechten en voor NGO's die in dat veld actief zijn, om kinderen te beschermen tegen een onjuiste toepassing van het recht jegens hen;
- ⑥ EU-lidstaten moeten waarborgen opstellen om de identiteit van de minderjarige verdachte en/of diens familie niet openbaar te laten worden;
- ⑥ EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat jeugdstrafzaken een passende duur hebben. Op grond van de Richtlijnen van de Raad van Europa over "child-friendly justice" (p. 9), voegt een jeugdstrafprocedure: "(...) zich naar het tempo van kinderen: ze duren niet te kort en niet te lang, alles verloopt in een redelijk tempo".

II. Met betrekking tot de individuele beoordeling (in het bijzonder)

- ⑥ In overweging nemende dat in de meeste EU-lidstaten geen algemene en systematische aanpak bestaat voor een individuele beoordeling van een minderjarige verdachte, moeten de lidstaten op dit punt duidelijkere en soms nieuwe procedures en praktijken gaan ontwikkelen. Zij kunnen hierbij een voorbeeld nemen aan de opkomende en inspirerende nationale praktijken op het gebied van individuele beoordelingen van kinderen die slachtoffer of getuige zijn van een strafbaar feit en op basis daarvan nieuwe procedures ontwikkelen die meer geschikt zijn voor minderjarige verdachten;
- ⑥ EU-lidstaten moeten praktische maatregelen nemen die een multidisciplinaire aanpak bevorderen, inclusief het uitwisselen van informatie tijdens het uitvoeren van een individuele beoordeling bij een kind. Daarbij moet wel rekening gehouden worden met de vertrouwelijkheid van de informatie door alle betrokken professionals, zodat het strafrechtelijke onderzoek niet wordt doorkruist.
- ⑥ EU-lidstaten moeten zorgen voor adequate financiering van alle kosten die voortkomen uit een individuele beoordeling en de middelen die daar wellicht voor nodig zijn.

III. Met betrekking tot de multidisciplinaire aanpak en training van jeugdrechtadvocaten (in het bijzonder)³²

- ⑥ EU-lidstaten moeten ervoor zorgen dat alle professionals binnen de nationale grenzen die met minderjarige verdachten werken, eenzelfde opleidingsniveau hebben. Dit is fundamenteel om discriminatie binnen één en dezelfde staat bij de behandeling van minderjarige verdachten te voorkomen.
- ⑥ Alle jeugdrechtadvocaten (zowel toegewezen als gekozen) moeten gespecialiseerd zijn in de vertegenwoordiging van minderjarige verdachten. De Richtlijnen van de Raad van Europa over "child-friendly justice" zeggen hierover dat "een advocaat die kinderen bijstaat, opgeleid moet zijn in en goed op de hoogte zijn van de rechten van het kind en aanverwante vraagstukken, steeds grondig worden bijgeschoold en kinderen op hun eigen begripsniveau te woord kunnen staan" (overweging 39).
- ⑥ EU-lidstaten moeten een poging wagen om de samenwerking tussen professionals (advocaten, rechters, maatschappelijk werkers, openbaar aanklagers, handhavers) in het jeugdstrafrechtssysteem te versterken.

³² Zie de Handleiding "Rechtsbijstand aan minderjarige verdachten" voor meer informatie over trainingen voor advocaten. □

4. Andere relevante rechten van minderjarige verdachten

De andere relevante rechten van kinderen die betrokken zijn in jeugdstrafrecht-procedures zijn opgesomd en geanalyseerd, inclusief instructies voor de implementatie, in de bijlagen bij dit handboek (**Bijlage 4**).

D. AANVULLENDE INFORMATIE, LITERATUUR EN REFERENTIES

Alle bij het schrijven van dit handboek als inspiratie gebruikte stukken, evenals relevante literatuur en aanvullende informatie over procedurele waarborgen voor de minderjarige verdachte, kunnen worden gevonden in de database van dit project, beschikbaar op de volgende website:

www.mylawyermyrights.eu

BIJLAGE 1

BIJLAGE 1 – INTERNATIONAAL EN REGIONAAL JURIDISCH KADER

Het doel van deze bijlage is om de lezer een overzicht te geven van de toepasselijke internationale en regionale instrumenten en standaarden waaraan minderjarige verdachten hun procedurele rechten ontleen in een jeugdstrafrechtprocedure.

Om dit te doen, worden bij dit handboek 2 posters en 1 tabel geleverd:

- De eerste poster bevat een overzicht van de hard law instrumenten op VN-, RvE- en EU-niveau.*
- De tweede poster bevat een overzicht van de soft law instrumenten op VN-, RvE- en EU-niveau.*
- De derde tabel (hierna) bevat jurisprudentie van het EHRM en HvJ EU.*

TABEL RECHTSPRAAK

PROJECT "MY LAWYER, MY RIGHTS" (2017)		
JURISPRUDENTIE EN INBREUKPROCEDURES TEGEN EU LIDSTATEN		
Recht op juridische bijstand	Recht op toegang tot een advocaat	Europees Hof voor de Rechten van de Mens - jurisprudentie
		Minderjarige aangehouden door de politie (EHRM, 17 oktober 2006, <i>Okkali v. Turkey</i> , no. 52067/99, § 69 et seq.)
		Bijstand aan minderjarigen in politiehechtens vanaf het eerste verhoor (EHRM, Grote Kamer, 27 november 2008, <i>Salduz v. Turkey</i> , no. 36391/02, § 55-62)
		Toegang tot een advocaat voor minderjarigen gedurende het politie onderzoek (EHRM, 2 maart 2010, <i>Adamkiewicz v. Poland</i> , no. 54729/00)
		Toegang tot een advocaat in zaken waarbij minderjarigen betrokken zijn (EHRM, 11 december 2008, <i>Panovits v. Cyprus</i> , no. 4268/04 en EHRM, Grote Kamer, 23 maart 2016, <i>Blokhin v. Russia</i> , no. 47152/06, §196, p. 64: "a child may in no case be deprived of procedural safeguards for the sole reason that under domestic law the procedure, which could lead to deprivation of liberty, is intended to protect the interests of the minor rather than to punish".
		Afstand van het recht op een advocaat onder bepaalde restrictieve voorwaarden (EHRM, 11 december 2008, <i>Panovits v. Cyprus</i> , no. 4268/04, § 68 en EHRM, 27 april 2017, <i>Zherdev v. Ukraine</i> , no. 34015/07, § 140)
		Toegang tot een advocaat bij de rechtszitting waarin besloten wordt over de (voorlopige) hechtenis van minderjarigen (EHRM, 29 februari 1988, <i>Bouamar v. Belgium</i> , no. 9106/80)
		Het belang van het recht op juridische vertegenwoordiging van minderjarigen (EHRM, 15 juni 2004, <i>S.C. v. UK</i> , no. 60958/00, § 29)
		Inbreukprocedures tegen EU-lidstaten
		Non-communication zaken over de implementatie van richtlijn 2013/48/EU over de toegang tot een advocaat in strafprocedures: Luxemburg, Bulgarije, Frankrijk, Slovenië, Griekenland, Kroatië, Slowakije, Cyprus en Duitsland → Voor alle Staten: formele kennisgeving (art. 258 VWEU), behalve voor Bulgarije: met redenen omkleed advies (art. 258 VWEU)

	Toegang tot gratis juridische bijstand	Europees Hof voor de Rechten van de Mens - jurisprudentie
		Kosteloze toegang tot een advocaat voor het kind (EHRM, 11 december 2008, <i>Panovits v. Cyprus</i> , no. 4268/04)
Het recht op informatie	Het recht op informatie en advies	Hof van Justitie - jurisprudentie
		HvJ, 15 oktober 2015, C-216/14, <i>Covaci</i> (niet kindspecifiek)
		Inbreukprocedures tegen EU-lidstaten
		Non-communication zaken over de implementatie van richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie in strafprocedures: Luxemburg, Cyprus, Malta, Slovenië, Slowakije, Spanje en Tsjechoë → Voor Luxemburg: formele kennisgeving (art. 258 VWEU), voor de andere EU-Lidstaten: de inbreukprocedure is reeds gesloten
Het recht om gehoord te worden	Het recht om gehoord te worden / participatie	Europees Hof voor de Rechten van de Mens - jurisprudentie
		Het concept van "effectieve participatie" in een zaak van een beschuldigde minderjarige met een laag begripsvermogen (EHRM, 15 juni 2004, <i>S.C. v. UK</i> , no. 60958/00, § 29)
		De "effectieve participatie" van minderjarigen in de rechtszaal (EHRM, Grote Kamer, 16 december 1999, <i>T. v. UK</i> , no. 24724/94, § 88 and EHRM, Grote Kamer, 16 december 1999, <i>V. v. UK</i> , no. 24888/94, § 90)
		"The right of an accused minor to effective participation in his or her criminal trial requires that he be dealt with due regard to his vulnerability and capacities from the first stages of his involvement in a criminal investigation and, in particular, during any questioning by the police"(EHRM, 27 april 2017, <i>Zherdev v. Ukraine</i> , no. 34015/07, § 135; zie ook EHRM, 11 december 2008, <i>Panovits v. Cyprus</i> , no. 4268/04, § 67)
	Het recht op vertolking en vertaling	Hof van Justitie - jurisprudentie
		HvJ, 15 oktober 2015, C-216/14, <i>Covaci</i> (niet kindspecifiek)
		Inbreukprocedure tegen EU-Lidstaten

		Non-communication zaken over de implementatie van richtlijn (EU) 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures: Litouwen, België, Slovenië, Roemenië, Luxemburg, Griekenland, Ierland, Italië, Slowakije, Oostenrijk, Spanje, Finland, Hongarije, Malta, Bulgarije en Cyprus → voor alle EU-Lidstaten: de inbreukprocedure is reeds gesloten.
Het recht op privacy	Het recht op privacy en bescherming van de persoonlijke levenssfeer	Europees Hof voor de Rechten van de Mens - jurisprudentie
		Zaak van jong kind beschuldigd van een ernstig misdrijf waarin sprake was van veel media-aandacht en publieke opinie (EHRM, Grote Kamer, 16 december 1999, <i>V. v. UK</i> , no. 24888/94, § 87 en EHRM, Grote Kamer, 16 december 1999, <i>T. v. UK</i> , no. 24724/94)
	Procedure achter gesloten deuren	Europees Hof voor de Rechten van de Mens - jurisprudentie
		EHRM, Grote Kamer, 16 december 1999, <i>T. v. UK</i> , no. 24724/94 en EHRM, Grote Kamer, 16 december 1999, <i>V. v. UK</i> , no. 24888/94
Belang van het kind	Belang van het kind is de eerste overweging	Europees Hof voor de Rechten van de Mens - jurisprudentie
		Het aanpassen van de procedure voor volwassenen om daarmee het strenge proces voor jeugd af te zwakken (EHRM, Grote Kamer, 16 december 1999, <i>T. v. UK</i> , no. 24724/94 en EHRM, Grote Kamer, 16 december 1999, <i>V. v. UK</i> , no. 24888/94)
		Kinderen die van hun vrijheid zijn beroofd moeten worden gescheiden van volwassenen (EHRM, 20 januari 2009, <i>Güveç v. Turkey</i> , no. 70337/01; EHRM, 6 mei 2008, <i>Nart v. Turkey</i> , no. 20817/04; EHRM, 9 oktober 2012, <i>Çoşelav v. Turkey</i> , no. 1413/07; EHRM, 27 april 2017, <i>Zherdev v. Ukraine</i> , no. 34015/07, §93-95: driedaagse detentie van een minderjarige, die voor het eerst betrokken was in het jeugdstrafrechtstelsel, tussen volwassenen, leverde mishandeling op (schending van artikel 3 EVRM): "this must have contributed to creating in him feelings of fear, anguish, helplessness and inferiority, diminishing his dignity", aldus het EHRM

		Als een kind wordt verdacht of beschuldigd van een strafbaar feit, moeten justitiële autoriteiten het belang van het kind afwegen (EHRM, 2 maart 2010, Adamkiewicz v. Poland, no. 54729/00, § 70)
	Recht op een individuele beoordeling	Europees Hof voor de Rechten van de Mens - jurisprudentie
		Rekening houden met leeftijd, rijpheid, en intellectuele en emotionele ontwikkeling van het kind (EHRM, Grote Kamer, 16 december 1999, V. v. UK, no. 24888/94, § 28)
	Geen onnodige vertraging	Europees Hof voor de Rechten van de Mens - jurisprudentie
		Voorkom onnodige vertraging in zaken met betrekking tot de vrijheidsbeneming van minderjarigen (EHRM, 29 februari 1988, Bouamar v. Belgium, no. 9106/80, § 63; EHRM, 21 december 2010, Ichin and others v. Ukraine, no. 28189/04)
		Speciale inzet is vereist om zaken van minderjarigen af te handelen binnen een redelijke termijn (EHRM, 28 oktober 1998, Assenov and Others v. Bulgaria, no. 24760/94, § 157; EHRM, 3 maart 2011, Kuptsov and Kuptsova v. Russia, no. 6110/03, § 91)
	De kwetsbaarheid van minderjarigen op het politiebureau	Europees Hof voor de Rechten van de Mens - jurisprudentie
		<i>"The Court emphasizes that it is vital for law-enforcement officers who are in contact with minors in the exercise of their duties to take due account of the vulnerability inherent in their young age (European Code of Police Ethics, § 44). Police behavior towards minors may be incompatible with the requirements of Article 3 of the Convention simply because they are minors, whereas it might be deemed acceptable in the case of adults. Therefore, law-enforcement officers must show greater vigilance and self-control when dealing with minors"</i> (EHRM, Grote Kamer, 28 september 2015, Bouyid v. Belgium, no. 23380/09, § 110)
	Vrijheidsbeneming als uiterste middel & bevorderen van alternatieven	Europees Hof voor de Rechten van de Mens - jurisprudentie

		Voorarrest van minderjarige verdachten als uiterste maatregel (EHRM, 19 januari 2012, Korneykova v. Ukraine, no. 39884/05, § 43-44; EHRM, 10 januari 2006,
		Selçuk v. Turkey, no. 21768/02, § 35-36; EHRM, 13 november 2012, J.M. v. Denmark, no. 34421/09, § 63; EHRM, 6 mei 2008, Nart v. Turkey, no. 20817/04)
		Plaatsing van een minderjarige verdachte in een jeugdhulpinstelling (vergelijkbaar met voorarrest): EHRM, 30 juni 2015, Grabowski v. Poland, no. 57722/12.
		Jeugd detentie met als doel onderwijs en begeleiding (EHRM, 16 mei 2002, D.G v. Ireland, no. 39474/98)
		Alternatieven voor de voorlopige hechtenis van minderjarigen (EHRM, 9 juli 2013, Dinç and Çakır v. Turkey, no. 66066/09, § 63; EHRM, 20 januari 2009, Güveç v. Turkey, no. 70337/01, § 108)
	Training van professionals	Europees Hof voor de Rechten van de Mens - jurisprudentie
		Minderjarige verdachten moeten altijd bijgestaan worden door gespecialiseerde jeugdrechtadvocaten die ervaring hebben in het omgaan met kinderen (EHRM, Grote Kamer, 16 december 1999, T. v. UK, no. 24724/94, § 88 en EHRM, Grote Kamer, 16 december 1999, V. v. UK, no. 24888/94, § 90)

BIJLAGE 2

BIJLAGE 2 – DE OMZETTING VAN EU-RICHTLIJNEN

1. HET OMZETTINGSPROCES

De richtlijn is een juridisch instrument, gebruikt door de EU-organen om nationale wetgeving te harmoniseren binnen het EU-grondgebied en om EU-beleid te implementeren¹

WVEU, art. 288:

“Een richtlijn is verbindend ten aanzien van het te bereiken resultaat voor elke lidstaat waarvoor zij bestemd is, doch aan de nationale instanties wordt de bevoegdheid gelaten vorm en middelen te kiezen.”

Op het moment dat een richtlijn op EU-niveau is aangenomen, moet deze op nationaal niveau worden omgezet in wetgeving om in de EU-lidstaten werking te hebben. Daarom moeten EU-lidstaten nationale implementatiemaatregelen nemen om een richtlijn op nationaal niveau juridisch ten uitvoer te brengen. Lidstaten zijn vrij in de keuze van de strategie en methodes zij gebruiken om de doelstellingen van de richtlijn te bereiken en de bepalingen te implementeren (bijvoorbeeld door het aannemen van wetten, regelgeving of bestuurlijke bepalingen). Wel moeten deze procedures zijn afgerond voor de in de richtlijn gestelde deadline. Dit wordt ook wel het “het omzettingsproces” genoemd.

Alle bepalingen die worden aangenomen op basis van een specifieke richtlijn moeten een verwijzing naar die richtlijn bevatten of bij de officiële publicatie gepaard gaan met een verwijzing. Lidstaten moeten de tekst van de nationale regelgeving communiceren naar het werkveld waar de Richtlijn van de Europese Commissie betrekking op heeft.

Daarnaast moeten lidstaten, aldus het HvJ EU, voldoen aan de zogenaamde “standstill-verplichting”. Dat betekent dat EU-lidstaten voor het eind van de omzettingsdeadline geen wetgeving meer mogen aannemen die in strijd is met de doelstellingen van de om te zetten richtlijn.

¹ In principe zijn de EU-richtlijnen bestemd voor alle EU-lidstaten. Sommige lidstaten hebben evenwel de mogelijkheid om een richtlijn niet aan te nemen, en er dus ook niet door gebonden te zijn (bijvoorbeeld in het geval een lidstaat voor een “opt-out” gekozen heeft; zie onder “Toepassing van de EU-richtlijnen over het recht op een eerlijk proces in een strafprocedure”, “A. Uitdagingen”, “g. Opt in/opt out”, p. 58) □□

2. DE “DIRECTE WERKING” VAN EU-RICHTLIJNEN

In principe heeft een richtlijn pas na de omzetting effect.

Het HvJ EU overweegt echter dat een richtlijn die niet op tijd is omgezet of die onjuist is omgezet ook effect kan sorteren, indien de bepalingen daarin:

- a) Onvoorwaardelijk en voldoende nauwkeurig en gedetailleerd zijn;
- b) Rechten toekennen aan particulieren.

Als aan allebei deze voorwaarden is voldaan, wordt de richtlijn ook wel een “gedetailleerde richtlijn” genoemd, waar particulieren op mogen vertrouwen en rechten aan kunnen ontlenen die ook tegen EU-lidstaten mogen worden ingeroepen voor de nationale rechtbank.

De “directe werking” van de EU-richtlijnen werkt echter alleen “verticaal”: de rechten kunnen alleen worden ingeroepen tegen een lidstaat. Een particulier kan geen vordering instellen tegen een andere particulier als de richtlijn nog niet op nationaal niveau is omgezet².

3. DE DEADLINE VOOR OMZETTING VAN EU-RICHTLIJNEN

Een richtlijn moet altijd op tijd en juist omgezet worden³.

De omzetting moet worden gedaan voor de “omzettingsdeadline”, die meestal in de laatste bepalingen van de richtlijn wordt genoemd: *“De lidstaten doen de nodige wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in werking treden om uiterlijk aan deze richtlijn te voldoen op...”*.

² Zie de uitspraak van het HvJ EU: *Paola Faccini Dori vs. Recreb Srl* (C-91/92) van 14 juli 1994 en in de meest recente zaak *Farrel* (C-413/15) van 10 oktober 2017.

³ Het Hof van Justitie kent particulieren onder bepaalde voorwaarden de mogelijkheid toe om een schadevergoeding te vorderen als een richtlijn niet goed of te laat wordt omgezet (zie de uitspraak van het HvJ EU in de gevoegde zaken *Francovich & Bonifaci* (C-6/90 en C-9/90) van 19 november 1991).

De deadlines van de EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces in strafprocedures zijn als volgt:

- **Aan Richtlijn 2010/64/EU** van 20 oktober 2010 moesten de lidstaten uiterlijk op **27 oktober 2013** voldoen (art. 9);
- **Aan Richtlijn 2012/13/EU** van 22 mei 2012 moesten de lidstaten uiterlijk op **2 juni 2014** voldoen (art. 11);
- **Aan Richtlijn 2013/48/EU** van 22 oktober 2013 moesten de lidstaten uiterlijk op **27 november 2016** voldoen (art. 15);
- **Aan Richtlijn (EU) 2016/343** van 9 maart 2016 moesten de lidstaten uiterlijk op **1 april 2018** voldoen (art. 14);
- **Aan Richtlijn (EU) 2016/800** van 11 mei 2016 moeten de lidstaten uiterlijk op **11 juni 2019** voldoen (art. 24);
- **Aan Richtlijn (EU) 2016/1919** van 26 oktober 2016 moeten de lidstaten uiterlijk op **5 mei 2019** voldoen (art. 12 en Rectificatie OJ L 91 van 5.4.2017, p. 40).

4. DE RAPPORTAGE EN GEGEVENSVERZAMELING

Om te voldoen aan de verplichtingen die uit EU-richtlijnen voortvloeien, hebben EU-lidstaten ook de verplichting om de Europese Commissie gegevens te sturen waaruit blijkt hoe de rechten uit de richtlijnen zijn geïmplementeerd.

- Op basis van artikel 21 van **Richtlijn (EU) 2016/800** moeten de lidstaten hun beschikbare gegevens uiterlijk op 11 juni 2021 naar de Commissie sturen en vervolgens om de drie jaar.
- Op basis van artikel 10.1 van **Richtlijn (EU) 2016/1919** moeten de lidstaten hun beschikbare gegevens uiterlijk op 5 mei 2021 naar de Commissie sturen en vervolgens om de drie jaar.

Met deze informatie stuurt de EC een verslag naar het EP en de Raad, waarin wordt beoordeeld in hoeverre de lidstaten de nodige maatregelen hebben genomen om aan een specifieke richtlijn te voldoen, inclusief (indien van toepassing) wetgevingsvoorstellen, zoals bepaald in:

- Artikel 10, Richtlijn 2010/64/EU: Verslag van de EC voor 27 oktober 2014;
- Artikel 12, Richtlijn 2012/13/EU: Verslag van de EC voor 2 juni 2015;
- Artikel 16, Richtlijn 2013/48/EU: Verslag van de EC voor 28 november 2019, inclusief een beoordeling van de toepassing van artikel 3.6 (tijdelijk afwijken van het recht op een advocaat) in samenhang met 8.1 en 8.2 (tijdelijk afwijken van het recht op een advocaat);
- Artikel 25, Richtlijn (EU) 2016/800: Verslag van de EC voor 11 juni 2022, inclusief een beoordeling van de toepassing van artikel 6 (bijstand door een advocaat);
- Artikel 10 van Richtlijn (EU) 2016/1919: Verslag van de EC voor 11 juni 2022, en vervolgens om de drie jaar.

5. CONSEQUENTIES BIJ NIET-OMZETTING

Zoals eerder al vermeld zijn EU-lidstaten verplicht de richtlijnen om te zetten in nationaal recht en de tekst van deze wetgeving rapporteren bij de Europese Commissie voor de omzettingsdeadline.

Als een richtlijn niet juist of niet op tijd is omgezet, kan een lidstaat aan een inbreukprocedure worden onderworpen.

Het is aan de Europese Commissie om dergelijke procedures te starten, op grond van artikel 258 van het VWEU⁴. Indien een lidstaat na de zogenaamde “precontentieuze fase” nog altijd niet voldoet aan de verplichtingen uit een EU-richtlijn, kan de Europese Commissie besluiten de zaak aanhangig te maken bij het HvJ EU voor de “rechterlijke fase” (voor meer informatie, zie **Bijlage 5** “Toezichthoudende organen”).

⁴ VWEU, art. 258: “Indien de Commissie van oordeel is dat een lidstaat een van de krachtens de Verdragen op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen, brengt zij dienaangaande een met redenen omkleed advies uit, na deze staat in de gelegenheid te hebben gesteld zijn opmerkingen te maken. Indien de betrokken staat dit advies niet binnen de door de Commissie vastgestelde termijn opvolgt, kan de Commissie de zaak aanhangig maken bij het Hof van Justitie van de Europese Unie”.

BIJLAGE 3

BIJLAGE 3 – EU-RICHTLIJNEN OVER HET RECHT OP EEN EERLIJK PROCES: GEDETAILLEERDE EN PRAKTISCHE UITLEG

In deze bijlage moet in “strafprocedures” ook “jeugdstrafrechtprocedures” worden gelezen.

1. RICHTLIJN 2010/64/EU BETREFFENDE HET RECHT OP VERTOLKING EN VERTALING IN STRAFPROCEDURES

Deze richtlijn stelt minimumnormen op het gebied van vertolking en vertaling in strafprocedures vast.

De doelstelling van deze richtlijn is te zorgen voor kosteloze taalkundige bijstand voor iedere verdachte of beklaagde persoon (volwassene of kind), voor zover zij de taal van de strafprocedure waarbij zij zijn betrokken niet spreken of begrijpen.

EU-lidstaten hebben de verplichting de capaciteit van de verdachte of beklaagde persoon om de taal van de procedure te volgen en begrijpen ambtshalve te controleren. Daarom mogen EU-lidstaten, in lijn met de jurisprudentie van het EHRM¹, niet afwachten tot de verdachte of beklaagde zelf een verzoek doet voor vertolking en vertaling.

¹ Art. 2, §1 en 4, van de richtlijn. EHRM 19 december 1989, Brozicek vs. Italië, 10964/84 en EHRM 24 september 2002, Cuscani vs. Verenigd Koninkrijk, 32771/96: “the burden of proof is on the authorities to prove that the defendant sufficiently understands the language of the court”. Zie over dit onderwerp ook S. van der AA, Variable Vulnerabilities? Comparing the Rights of Adult Vulnerable Suspects and Vulnerable Victims under EU Law, in *New Journal of European Criminal Law*, Issue 1, 2016, p. 51.

a. Algemene regels van het recht op vertolking en vertaling

Voor wie?

Iedere verdachte of beklaagde in een strafprocedure (volwassene of kind) of iedere andere persoon (volwassene of kind) die is aangehouden op grond van een Europees Aanhoudingsbevel (EAW), die de taal van de procedure niet spreekt of begrijpt (art. 2.1 en 3.1).

Hoe?

- I. Kosteloos (art. 4) → De lidstaten nemen de kosten van vertolking en vertaling voor hun rekening, ongeacht de uitkomst van de procedure;
- II. De kwaliteit van de vertolking en vertaling (art. 5.1) → De lidstaten nemen concrete maatregelen om te zorgen dat de kwaliteit van de vertolking en vertaling voldoende is om het eerlijke verloop van de procedure te waarborgen, in het bijzonder door ervoor te zorgen dat de verdachte of beklaagde geïnformeerd is over de zaak tegen hem en in staat is zijn recht van verdediging uit te oefenen (art. 2.8 en 3.9).

Om de kwaliteit te kunnen garanderen, moeten de EU-lidstaten:

- **Streven naar registers van onafhankelijke vertalers en tolken die naar behoren zijn gekwalificeerd (art. 5.2);**
- **Deze registers toegankelijk maken voor raadslieden en de bevoegde autoriteiten (art. 5.2);**
- **Ervoor zorgen dat tolken en vertalers verplicht worden de vertrouwelijkheid in acht te nemen ten aanzien van de overeenkomstig de richtlijn verstrekte vertolking en vertaling (art. 5.3);**
- **Degene die verantwoordelijk zijn voor de opleiding van rechters, aanklagers en justitieel personeel betrokken bij strafprocedures, verzoeken speciale aandacht te besteden aan de bijzondere kenmerken van communicatie met bijstand van een tolk, teneinde voor efficiënte en doeltreffende communicatie te zorgen (art. 6);**
- **Ervoor zorgen dat geregistreerd wordt wanneer een verdachte of beklaagde door onderzoeks- of gerechtelijke autoriteiten is ondervraagd of verhoord met bijstand van een tolk, of wanneer met hulp van een mondelinge vertaling of mondelinge samenvatting essentiële processtukken zijn verstrekt of wanneer een persoon afstand van het recht op vertaling heeft gedaan (zie hieronder) (art. 7).**

Deze waarborgen zorgen ervoor dat de verdachte of beklaagde in een strafprocedure zijn recht op verdediging ten volle kan uitoefenen, alsook alle andere procedurele waarborgen die bij een eerlijk proces horen conform artikel 6 EVRM, zoals blijkt uit in de jurisprudentie van het EHRM.

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

- I. De lidstaten zorgen ervoor dat de verdachte of beklaagde het recht heeft een besluit aan te vechten waarbij wordt vastgesteld dat er geen vertolking nodig is en, wanneer vertolking of vertaling is verstrekt, de mogelijkheid heeft om een klacht te formuleren omdat de kwaliteit hiervan onvoldoende is om het eerlijke verloop van de procedure te garanderen (art. 2.5 en 3.5);
- II. Non-regressiebeginsel → geen enkele bepaling in de richtlijn mag worden opgevat als een beperking of afwijking van de rechten of procedurele waarborgen die voortvloeien uit het Handvest, uit het EVRM, uit andere relevante bepalingen van het internationale recht of uit het recht van de lidstaten dat een hoger beschermingsniveau biedt (art. 8).

- Zie ook "Aanbevelingen voor implementatie" voor dit recht, p. 81-82. ☐

⚠ N.B. Deze richtlijn doet geen afbreuk aan de nationale regelgeving betreffende de aanwezigheid van een raadsman in welke fase van de strafprocedure ook en evenmin aan de nationale regelgeving betreffende het recht van een verdachte of beklaagde om kennis te nemen van processtukken in een strafprocedure (art. 1.4).

b. Het recht op vertolking (art. 2)

Voor wie?

Het recht op vertolking omvat ook passende bijstand aan personen met gehoor- of spraakstoornissen (art. 2.3).

Wanneer?

Onverwijld tijdens de strafprocedure voor onderzoeks- en gerechtelijke autoriteiten (art. 2.1), onder meer tijdens:

- Politieverhoor (art. 2.1);
- Alle zittingen bij de rechtbank (art. 2.1);
- Alle noodzakelijke tussentijdse zittingen (art. 2.1);
- Waar dit nodig is om het eerlijke verloop van de procedure te garanderen, wordt vertolking beschikbaar gesteld voor communicatie tussen de verdachte of beklaagde en zijn raadsman die rechtstreeks verband houdt met een verhoor of zitting tijdens de procedure, met de instelling van een beroep of met andere procedurele verzoeken (art. 2.2).

Hoe?

Normaliter door fysieke aanwezigheid van een tolk, maar ook door gebruik van communicatietechnologie zoals videoconferentie, telefoon of het internet, maar alleen als gebruik van deze middelen het eerlijke verloop van de procedure niet ondermijnen (art. 2.6).

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

- 🔍 De lidstaten zorgen ervoor dat er een procedure of mechanisme bestaat om te controleren of de verdachte of beklaagde de taal van de strafprocedure spreekt en verstaat en of hij of zij bijstand van een tolk nodig heeft (art. 2.4).

c. Het recht op vertaling (art. 3)

Wanneer?

Binnen een redelijke termijn (art. 3.1)

Hoe?

- Normaliter door een schriftelijke vertaling (art. 3.1)
- Bij uitzondering: een mondelinge vertaling of een mondelinge samenvatting van de essentiële processtukken (in plaats van een schriftelijke vertaling (op voorwaarde dat dit het eerlijke verloop van de procedure onverlet laat) (art. 3.7).

Welk type documenten?

Alle stukken die relevant zijn voor het recht op verdediging en een eerlijk verloop van de procedure (art. 3 § 2, 3 en 4), zoals:

- Beslissingen tot vrijheidsbeneming;
- De tenlastelegging;
- De dagvaarding;
- Vonnissen;
- Ieder ander essentieel document: op verzoek van de verdachte of beklaagde of diens advocaat bij de bevoegde autoriteiten.

Mag van dit recht worden afgeweken?

Ja (art. 3.8) MAAR alleen:

- Als de verdachte of beklaagde vooraf juridisch advies heeft gekregen of anderszins volledig is geïnformeerd over de gevolgen van deze afstand;
- Als de afstand op ondubbelzinnige wijze en vrijwillig is gedaan.

 N.B. Deze mogelijkheid tot afstand wordt niet zo uitdrukkelijk bepaald in de context van het recht op vertolking.

2. RICHTLIJN 2012/13/EU BETREFFENDE HET RECHT OP INFORMATIE IN STRAFPROCEDURES

In deze richtlijn zijn minimumnormen neergelegd met betrekking tot het recht op informatie over rechten in de context van strafprocedures en over de beschuldiging. Ook is het recht op toegang tot de op de zaak betrekking hebbende bewijsstukken in deze richtlijn verankerd.

Voor wie?

Iedere verdachte of beklaagde (volwassene of kind), met betrekking tot hun rechten in strafprocedures en iedere persoon (volwassene of kind) tegen wie een EAW is uitgevaardigd.

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

- ☉ De lidstaten zien erop toe dat, wanneer informatie wordt verstrekt aan verdachten of beklaagden, dit wordt geregistreerd en opgenomen (art. 8);
- ☉ De lidstaten zien erop toe dat verdachten of beklaagden of hun advocaten het recht hebben om het eventuele verzuim of de eventuele weigering van de bevoegde autoriteiten om informatie te verstrekken overeenkomstig de richtlijn, aan te vechten (art. 8);
- ☉ De lidstaten verzoeken degenen die verantwoordelijk zijn voor de opleiding van rechters, aanklagers, politiefunctionarissen en justitieel personeel dat betrokken is bij strafprocedures, te voorzien in een passende opleiding met betrekking tot de doelstellingen van de richtlijn (art. 9);
- ☉ Non-regressiebeginsel → geen enkele bepaling in de richtlijn mag worden opgevat als een beperking of afwijking van de rechten of procedurele waarborgen die voortvloeien uit het Handvest, uit het EVRM, uit andere relevante bepalingen van het internationale recht of uit het recht van de lidstaten dat een hoger beschermingsniveau biedt (art. 10).

Deze richtlijn moet worden gelezen in samenhang met Richtlijn (EU) 2016/800

Zie ook “Aanbevelingen voor implementatie” voor dit recht, p. 77-78.

a. Recht op informatie over rechten (art. 3)

Wanneer?

Onverwijld (art. 3.1)

Wat?

Ten minste informatie over de volgende procedurele rechten (art. 3.1):

- Het recht op toegang tot een advocaat;
- Het recht op kosteloze rechtsbijstand en de voorwaarden waaronder deze bijstand kan worden verkregen;
- Het recht op informatie over de beschuldigingen overeenkomstig artikel 6;
- Het recht op vertolking en vertaling;
- Het zwijgrecht.

Hoe?

De informatie moet als volgt worden verstrekt (art. 3.2):

- Mondeling of schriftelijk
- In simpele en toegankelijke bewoording
- Waarbij rekening wordt gehouden met eventuele specifieke behoeften van kwetsbare verdachten of beklaagden
- Als een persoon is aangehouden of vastgehouden wordt, zien de lidstaten toe op diens recht om, onverwijld, een Verklaring van Rechten te ontvangen (art. 4):

a) Doel van de Verklaring van Rechten (art. 4.1) → Verdachten of beklaagden de gelegenheid geven om deze te lezen en in hun bezit te houden zolang zij van hun vrijheid beroofd zijn;

b) Inhoud van de Verklaring van Rechten (art. 4 § 2 en 3) → Naast informatie over procedurele rechten zoals uiteengezet in art. 3.1, moet de Verklaring van Rechten ook verwijzen naar de volgende rechten en waarborgen:

- Het recht op toegang tot de stukken van het dossier;
- Het recht om consulaire autoriteiten en één persoon op de hoogte te laten stellen;

- Het recht op toegang tot dringende medische bijstand;
- Het maximaal aantal uren of dagen dat verdachten of beklaagden van hun vrijheid beroofd mogen worden voordat zij aan een gerechtelijke autoriteit moeten worden voorgeleid;
- Basisinformatie over de eventuele mogelijkheden, overeenkomstig het nationale recht, om 1) de rechtmatigheid van de aanhouding aan te vechten, 2) een herziening van de detentie te bekomen of 3) om voorlopige invrijheidsstelling te verzoeken.

c) De vorm van de Verklaring van Rechten (art. 4 § 4 en 5)

- Schriftelijk
- In eenvoudige en toegankelijke taal
- In een taal die de verdachte of beklaagde begrijpt. Als er geen Verklaring van Rechten in een passende taal beschikbaar is, worden de rechten aan verdachten of beklaagden eerst mondeling meegedeeld in een taal die zij begrijpen. Aan de betrokkenen moet vervolgens zonder onnodig uitstel een verklaring van rechten worden verstrekt in een taal die zij begrijpen.

N.B. Bijlage II bij de Richtlijn bevat een indicatief model van een dergelijke verklaring.

b. Recht op informatie over de beschuldiging (art. 6)

Wat?

Informatie over:

- Het strafbare feit waarvan de betrokkene wordt verdacht of beschuldigd (art. 6.1)
- De aard en de wettelijke kwalificatie van het strafbare feit (art. 6.3)
- De aard van de beweerde betrokkenheid van de beklaagde (art. 6.3)
- De redenen voor diens aanhouding of detentie (indien de verdachte of beklaagde is aangehouden of gedetineerd) (art. 6.2)
- Alle wijzigingen in de verstrekte informatie, indien dit nodig is om een eerlijk verloop van de procedure te waarborgen (art. 6.4).

Wanneer?

- Onverwijld (artikel 6.1 en 6.4);
- Uiterlijk op het moment dat het gerecht wordt verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging (art. 6.3).

Hoe?

De informatie wordt zo gedetailleerd als noodzakelijk verstrekt om het eerlijke verloop van de procedure en de daadwerkelijk uitoefening van de rechten van de verdediging te waarborgen.

c. Recht op toegang tot de stukken van het dossier (art. 7)

Voor wie?

- Verdachten of beklaagden in strafprocedures
- Personen die zijn aangehouden of worden vastgehouden

Wat?

De stukken die beschikbaar moeten worden gesteld voor de betrokkenen of hun advocaat zijn (op z'n minst):

- Stukken betreffende de zaak die in het bezit zijn van de bevoegde autoriteiten en die essentieel zijn om de rechtmatigheid van de aanhouding of de detentie overeenkomstig het nationale recht daadwerkelijk aan te vechten (art. 7.1);
- Alle bewijsstukken waarover de bevoegde autoriteiten beschikken en die belastend of ontlastend zijn voor de betrokkenen (bijvoorbeeld al het belastende en ontlastende bewijsmateriaal), teneinde een eerlijk verloop van de procedure te waarborgen (art. 7.2).

Wanneer?

- Tijdig, met het oog op de daadwerkelijke uitoefening van de rechten van verdediging (art. 7.3);
- Uiterlijk op het moment dat het gerecht wordt verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldigingen (art. 7.3);
- Wanneer de bevoegde autoriteiten in het bezit komen van aanvullende bewijsstukken, verlenen zij daartoe tijdig toegang, zodat deze kunnen worden bestudeerd (art. 7.3).

Hoe?

Kosteloos (art. 7.5).

Mag van dit recht worden afgeweken?

Ja. Toegang tot bepaalde stukken kan worden geweigerd, op voorwaarde dat het recht op een eerlijk proces hierdoor niet wordt geschonden, indien (art. 7.4):

- Door die toegang het leven of de grondrechten van een andere persoon ernstig in het gedrang kunnen komen;
- De weigering strikt noodzakelijk is ter bescherming van een zwaarwegend belang, zoals wanneer door de toegang een lopend onderzoek zou kunnen worden geschaad of de nationale veiligheid van de lidstaat waar de strafprocedure wordt gevoerd ernstig zou kunnen worden bedreigd;
- De beslissing om toegang te weigeren genomen wordt door een gerechtelijke autoriteit of ten minste onderworpen is aan toetsing door een gerechtelijke autoriteit.

3. RICHTLIJN 2013/48/EU BETREFFENDE HET RECHT OP TOEGANG TOT EEN ADVOCaat

In deze richtlijn zijn minimumnormen neergelegd met betrekking tot het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures, het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming² en het recht om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens die vrijheidsbeneming³.

Voor wie?

Iedere verdachte of beklaagde (volwassene of kind), met betrekking tot hun rechten in strafprocedures en iedere persoon (volwassene of kind) tegen wie een EAW is uitgevaardigd (art. 2, 3 en 10).

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

- ☉ De lidstaten zorgen ervoor dat bij de toepassing van deze richtlijn rekening wordt gehouden met de specifieke behoeften van kwetsbare verdachten en beklaagden (art. 13);
- ☉ Rechtsmiddelen (art. 12.2) → De lidstaten zorgen ervoor dat verdachten of beklaagden in strafprocedures alsmede gezochte personen in een procedure ter uitvoering van een EAW, op grond van het nationale recht over een doeltreffende voorziening in rechte beschikken in gevallen waarin hun rechten op grond van deze richtlijn zijn geschonden;
- ☉ Lidstaten moeten er in strafprocedures voor zorgen dat de rechten van de verdediging en het eerlijke verloop van de procedure worden geëerbiedigd bij de beoordeling van de verklaringen van verdachten of beklaagden, of van bewijs dat is verkregen in strijd met hun recht op een advocaat, of in gevallen waarin een afwijking van dit recht was toegestaan (art. 12.2);
- ☉ Non-regressieclausule (art. 14) → Geen enkele bepaling in deze richtlijn mag worden opgevat als een beperking of afwijking van de rechten en procedurele waarborgen die voortvloeien uit het Handvest, het EVRM of andere toepasselijke bepalingen van het internationale recht of het recht van lidstaten en die een hoger beschermingsniveau bieden.

Deze richtlijn moeten worden gelezen in samenhang met Richtlijn (EU) 2016/800. Zie ook "Aanbevelingen voor implementatie" voor dit recht, p. 68-69. ☐

² Verdachten of beklaagden wie hun vrijheid is ontnomen hebben het recht om, indien gewenst, ten minste één door hen aangeduide persoon, bijvoorbeeld een familielid of een werkgever, zonder onnodig uitstel op de hoogte te laten brengen van hun vrijheidsbeneming (art. 5 van de richtlijn).

³ Het recht op communicatie kan alleen worden geweigerd op grond van dwingende of proportionele operationele vereisten (art. 6 en 7 van de richtlijn).

a. Het recht op toegang tot een advocaat in een strafprocedure

(art. 3)

How?

- Op zodanige wijze dat de betrokken personen hun rechten van verdediging in de praktijk daadwerkelijk kunnen uitoefenen (art. 3.1);
- Het recht op toegang tot een advocaat houdt het volgende in (art. 3.3):
  - ☉ Het recht om de advocaat onder vier ogen te ontmoeten en spreken (door middel van ontmoetingen, briefwisseling, telefoongesprekken, gesprekken en andere vormen van communicatie waarin het nationaal recht voorziet) (art. 4);
  - ☉ Het recht om de advocaat bij het verhoor aanwezig te hebben en hem daaraan daadwerkelijk te laten deelnemen. Deze deelname geschiedt overeenkomstig procedures in het nationale recht, mits die procedures de daadwerkelijke uitoefening en de essentie van het desbetreffende recht onverlet laten. Wanneer een advocaat aan het verhoor deelneemt, wordt het feit dat dergelijke deelname heeft plaatsgevonden, geregistreerd;
  - ☉ Het recht op de aanwezigheid van een advocaat geldt op z'n minst bij de volgende onderzoekshandelingen en procedures ter vergaring van bewijsmateriaal: line-ups, confrontaties en reconstructies van de plaats delict.

Toegang tot een advocaat en bijstand door een advocaat: in de EU-richtlijn wordt een onderscheid gemaakt tussen het recht op toegang tot een advocaat en het recht op bijstand door een advocaat, in de zin van de doelgroep en de aard van deze rechten.

Richtlijn 2013/48/EU geeft iedere persoon die verdachte of beklaagde is in een strafprocedure het recht op toegang tot een advocaat, terwijl Richtlijn (EU) 2016/800 ieder kind dat verdachte of beklaagde is in een strafprocedure het recht op bijstand door een advocaat geeft.

Zoals hierboven al vermeld (zie p. 60-61 ☐) is met de bijstand door een advocaat voor kinderen een hogere mate van bescherming geïntroduceerd, omdat dit recht ook de verplichting inhoudt voor alle nationale bevoegde autoriteiten om bijstand door een advocaat voor minderjarige verdachten te regelen. Bovendien verbiedt art. 9 van Richtlijn 2016/1919 het kind om afstand te doen van zijn recht op bijstand door een advocaat.

N.B. Beide richtlijnen bevatten het recht voor de advocaat om daadwerkelijk deel te nemen aan de verhoren van zijn of haar cliënt.

Wanneer?

Zonder onnodig uitstel, in ieder geval (art. 3.2):

- Voordat de verdachte of beklaagde door de politie of een andere rechtshandhavingsautoriteit wordt verhoord;
- Tijdens onderzoekshandelingen of andere handelingen gericht op bewijsvergaring (line-ups, confrontaties en reconstructies van de plaats delict) (art. 3.3 sub c);
- Zonder onnodig uitstel na de vrijheidsbeneming (art. 3.2);
- Binnen een redelijke termijn voordat hij of zij voor de strafrechter moet verschijnen (art. 3.2).

Mag tijdelijk van dit recht worden afgeweken?

Ja, MAAR (art. 3.6 en art. 8)⁴:

- Alleen in uitzonderlijke omstandigheden;
- Uitsluitend in de fase van het voorbereidende onderzoek.

In het bijzonder:

- Tijdelijk afwijken moet altijd kunnen worden gerechtvaardigd door één of meer van de volgende dwingende redenen (art. 3.6):
  - Er is sprake van een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen;
  - Onmiddellijk optreden door de onderzoeksautoriteiten is noodzakelijk om te voorkomen dat de strafprocedure substantiële schade wordt toegebracht.
- Een tijdelijke afwijking (art. 8.1):
  - Heeft een evenredig karakter en gaat niet verder dan noodzakelijk;
  - Heeft een strikt beperkte geldigheidsduur;
  - Wordt niet uitsluitend gebaseerd op de soort of de ernst van het vermeende strafbaar feit;
  - Doet geen afbreuk aan het globale eerlijke verloop van de procedure.

⁴ Art. 3.5 is niet van toepassing op kinderen.

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

- De lidstaten spannen zich ervoor in algemene informatie ter beschikking te stellen om verdachten of beklaagden te helpen een advocaat te vinden (art. 3.4);
- De lidstaten treffen de noodzakelijke regelingen om ervoor te zorgen dat verdachten of beklaagden wie de vrijheid is ontnomen in staat zijn om hun recht op toegang tot een advocaat daadwerkelijk uit te oefenen (art. 3.4);
- De lidstaten eerbiedigen het vertrouwelijke karakter van de communicatie tussen de verdachten of beklaagden en hun advocaat bij de uitoefening van het recht op toegang tot een advocaat op grond van de richtlijn (art. 4).

Zie ook "Aanbevelingen voor implementatie" voor dit recht, p. 68-69. ☐

b. Het recht om een derde op de hoogte te laten brengen van de vrijheidsbeneming (art. 5)

Wat?

- Alle verdachten of beklaagden wie hun vrijheid is ontnomen hebben het recht om, indien gewenst, ten minste één door hen aangeduide persoon (een familielid of werkgever) te informeren over hun vrijheidsbeneming;
- Ieder kind heeft het recht om de persoon die het ouderlijk gezag draagt te informeren. Indien het voor de belangen van het kind schadelijk is om dit naar ouders toe te communiceren, moet een andere geschikte volwassene, zoals een familielid, geïnformeerd worden (overweging 55 en art. 5.2).

Wanneer?

Zonder onnodig uitstel (art. 5.1)

Mag tijdelijk van dit recht worden afgeweken?

Ja, MAAR tijdelijke afwijking moet altijd kunnen worden gerechtvaardigd door één van de volgende dwingende redenen (art. 5.3):

- Er is een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen;
- Er is een dringende noodzaak om een situatie te voorkomen waarin substantiële schade aan de strafprocedure kan worden toegebracht.

Als het kind zijn vrijheid is ontnomen, kan afwijken alleen op voorwaarde dat een met de bescherming en het welzijn van kinderen belaste autoriteit zonder onnodig uitstel in kennis wordt gesteld van het feit dat het kind zijn vrijheid is ontnomen (art. 5.4).

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

- ☛ Lidstaten dienen ervoor te zorgen dat degenen met het ouderlijk gezag (of een andere geschikte volwassene) zo snel mogelijk worden geïnformeerd over de vrijheidsbeneming van het kind en over de redenen hiervoor (art. 5.2);
- ☛ Indien van dit recht is afgeweken, dienen lidstaten de met de bescherming en het welzijn van kinderen belaste autoriteit te informeren (art. 5.4).

Zie ook “Aanbevelingen voor implementatie” voor dit recht, p. 83. ☐

c. Het recht om gedurende de vrijheidsbeneming met derden te communiceren (art. 6)

Wat?

Alle verdachte of beklagde personen van wie hun vrijheid is ontnomen hebben recht op communicatie met ten minste één door hen aangeduide derde, zoals een familielid (art. 6.1).

Wanneer?

Zonder onnodig uitstel (art. 6.1)

Mag tijdelijk van dit recht worden afgeweken?

Ja (art. 6.2), met het oog op:

- Dwingende vereisten
- Proportionele operationele vereisten

d. Het recht op communicatie met de consulaire autoriteiten (art. 7)

Voor wie

Iedere verdachte of beklagde die geen onderdaan is en wiens vrijheid is ontnomen (art. 7.1).

Wat?

Dit recht omvat (art. 7.1 en 7.2):

- Het recht om de consulaire autoriteit van de lidstaat waarvan diegene de nationaliteit heeft op de hoogte te laten stellen van de vrijheidsbeneming;
- Het recht om te communiceren met deze autoriteit;
- Het recht voor verdachten of beklagden die twee of meer nationaliteiten hebben, om te kiezen welke consulaire autoriteit op de hoogte moet worden gebracht en met welke consulaire autoriteit zij wensen te communiceren;
- Het recht om door de consulaire autoriteit te worden bezocht;
- Het recht om zich met hen te onderhouden en met hen te corresponderen;
- Het recht om juridische bijstand te laten regelen door de eigen consulaire autoriteit (voor zover de autoriteiten daarmee instemmen en de verdachte of beklagde dat wenst).

Wanneer?

Zonder onnodig uitstel (art. 7.1)

Hoe?

De uitoefening van de in dit artikel bedoelde rechten kan in het nationale recht of bij nationale procedures worden gereguleerd, mits dat recht en die procedures de verwezenlijking van de met deze rechten beoogde doelen volledig waarborgen (art. 7.3).

e. Het recht op rechtsbijstand (art. 11)

How?

Het recht op rechtsbijstand, zoals dat in nationale wetgeving wordt gegarandeerd, is van toepassing overeenkomstig het HGEU en het EVRM.

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

Zie ook “Aanbevelingen voor implementatie” voor dit recht, p. 73. ☐

4. RICHTLIJN (EU) 2016/800 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure

Deze nieuwe richtlijn (die voor 11 juni 2019 moet zijn geïmplementeerd) is het eerste bindende instrument op EU-niveau dat geheel gewijd is aan de procedurele rechten van minderjarige verdachten.

De richtlijn voorziet kinderen in specifieke rechten (bijvoorbeeld het recht op een individuele beoordeling) en in een aantal procedurele aanpassingen van de rechten die al gegarandeerd waren voor alle verdachten en beklaagden in strafprocedures in andere, hierboven genoemde EU-richtlijnen met betrekking tot het recht op een eerlijk proces.

Het doel van deze richtlijn is ervoor te zorgen dat minderjarige verdachten in staat worden gesteld het strafproces waarbij zij zijn betrokken te volgen en te begrijpen, er actief aan deel te nemen en hun rechten op een eerlijk proces uit te oefenen.

Voor wie

Alle kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure of onderworpen zijn aan een EAW (art. 17).

Hoe moet aan deze richtlijn worden voldaan?

- **Non-regressie beginsel (art. 23)** → Geen enkele bepaling in de richtlijn mag worden opgevat als een beperking of afwijking van de rechten en procedurele waarborgen die voortvloeien uit het Handvest, het EVRM of andere toepasselijke bepalingen van het internationale recht, met name het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind, of het recht van lidstaten dat een hoger beschermingsniveau biedt.
- **Tijdige en zorgvuldige behandeling van zaken (art. 13)** → De lidstaten nemen alle passende maatregelen om ervoor te zorgen dat strafprocedures waarbij kinderen betrokken zijn, worden behandeld:
  - Met spoed, en;
  - De nodige zorgvuldigheid.
 De lidstaten nemen ook passende maatregelen om ervoor te zorgen dat kinderen altijd worden behandeld op een wijze die:
  - Hun waardigheid beschermt;
  - Past bij hun leeftijd, rijpheid en begripsvermogen, en;
  - Rekening houdt met hun bijzondere behoeften, waaronder communicatieproblemen die zij mogelijk ondervinden.

- **Opleiding (art. 20)** → Lidstaten zorgen ervoor dat:
  - Rechtshandhavinginstanties en het personeel van detentiecentra dat te maken krijgt met zaken waarbij kinderen betrokken zijn, een specifieke, op hun omgang met kinderen afgestemde opleiding volgen inzake de rechten van kinderen, geschikte verhoortechnieken, kinderpsychologie en taalgebruik dat is aangepast aan het kind;
  - Rechters en openbaar aanklagers die te maken krijgen met strafzaken waarbij kinderen betrokken zijn, specifieke vaardigheden hebben op dat gebied of toegang hebben tot een specifieke opleiding, of beide;
  - Advocaten die te maken krijgen met strafzaken waarbij kinderen betrokken zijn, een specifieke opleiding volgen;
  - Degenen die diensten voor ondersteuning en herstelrecht aanbieden, een passende opleiding krijgen op een niveau dat aangepast is aan hun contact met het kind, en professionele normen in acht nemen teneinde te garanderen dat zij deze diensten op een onpartijdige, respectvolle en professionele manier verlenen.
- **Kosten (art. 22)** → De lidstaten dragen de kosten die voortvloeien uit de toepassing van de individuele beoordeling (art. 7), het medisch onderzoek (tenzij deze kosten vallen onder de ziektekostenverzekering) (art. 8) en de audiovisuele opnames tijdens verhoren (art. 9), ongeacht de uitkomst van de procedure;
- **Voorzieningen in rechte (art. 19)** → De lidstaten zorgen ervoor dat kinderen die verdachte of beklaagde zijn in strafprocedures, alsmede kinderen die gezochte personen zijn, op grond van het nationale recht over doeltreffende voorzieningen in rechte beschikken in gevallen waarin hun rechten krachtens de richtlijn zijn geschonden.

Zie ook “Aanbevelingen voor implementatie” voor dit recht, p. 94. □

a. Het recht op informatie (art. 4)

Wat?

- Informatie over de rechten uit Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie;
- Informatie over de algemene aspecten van het verloop van de procedure;
- Informatie over de rechten bepaald in deze richtlijn.

Wanneer? (art. 4.1 (a) (b) (c))

- Onverwijld wanneer kinderen ervan in kennis zijn gesteld dat zij verdachte of beklaagde in een strafproces zijn, met betrekking tot:
  - Het recht om de persoon die het ouderlijk gezag heeft te laten informeren (art. 5);

- Het recht op bijstand door een advocaat (art. 6);
  - Het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer (art. 14);
  - Het recht te worden vergezeld door de persoon die het ouderlijk gezag heeft gedurende andere fases van de procedure dan de terechtzitting (art. 15);
  - Het recht op rechtsbijstand (art.18).
- Op het eerste passende moment tijdens de procedure, met betrekking tot:
    - Het recht op een individuele beoordeling (art. 7);
    - Het recht op een medisch onderzoek, inclusief het recht op medische hulp (art. 8);
    - Het recht op beperking van de vrijheidsbeneming en op de toepassing van alternatieve maatregelen, inclusief het recht op periodieke toetsing van de detentie (artikel 10 en 11);
    - Het recht ter terechtzitting te worden vergezeld door de persoon die het ouderlijk gezag heeft (art.15);
    - Het recht om tijdens het proces in persoon te verschijnen (art. 16);
    - Het recht op een doeltreffende voorziening in rechte (art. 19).
  - In het geval van vrijheidsbeneming, het recht op speciale behandeling gedurende de vrijheidsbeneming (art. 12).

Hoe?

De informatie wordt aan het kind verstrekt en wordt vastgelegd in een vastleggingsprocedure (artikel 4.2):

- Schriftelijk, mondeling of beide, maar als het kind is aangehouden of wordt vastgehouden, heeft hij of zij recht op een “Verklaring van Rechten” (op grond van Richtlijn 2012/13/EU), waarin ook verwijzing wordt gemaakt naar de rechten die in deze richtlijn zijn neergelegd
- In simpele en toegankelijke taal

b. Het recht van het kind om de persoon die het ouderlijk gezag heeft te laten informeren (art. 5)

Wat?

Kinderen hebben er recht op dat de informatie die het kind zelf overeenkomstig artikel 4 gerechtigd is te ontvangen, zo spoedig mogelijk ook wordt verstrekt aan een persoon die het ouderlijk gezag heeft.

Wanneer?

Zo spoedig mogelijk (art. 5.1)

De (rol van de) geschikte volwassene (art. 5.2)?

- Een “geschikte volwassene” is een volwassene die door het kind als zodanig wordt aangesteld en door de bevoegde autoriteiten wordt goedgekeurd, waaraan dezelfde informatie wordt verstrekt die het kind ook heeft ontvangen (art. 5.1), indien het verstrekken van die informatie aan de persoon met het ouderlijk gezag: (a) in strijd is met de belangen van het kind; (b) niet mogelijk is omdat, nadat redelijkerwijs te verwachten inspanningen zijn geleverd, geen persoon die het ouderlijk gezag heeft kan worden bereikt en/of zijn/haar identiteit niet bekend is; (c) op grond van objectieve en feitelijke omstandigheden de strafprocedure ernstig in gevaar zou kunnen komen (art. 5.2). Wanneer deze omstandigheden niet langer bestaan, wordt de informatie die het kind krijgt en die nog steeds relevant is, aan de persoon met het ouderlijk gezag verstrekt (art. 5.3).
- Indien het kind geen andere geschikte volwassene heeft aangesteld of indien de door het kind aangestelde volwassene voor de bevoegde autoriteit niet aanvaardbaar is, wijst de bevoegde autoriteit, met inachtneming van de belangen van het kind, een andere persoon aan en verstrekt de informatie aan die persoon. Die persoon kan ook de vertegenwoordiger zijn van een autoriteit of van een andere instelling die verantwoordelijk is voor de bescherming of het welzijn van kinderen (art. 5.2).

c. et recht van kinderen om tijdens rechtszittingen te worden vergezeld door de persoon die het ouderlijk gezag heeft (art. 15)

What?

Kinderen hebben het recht om te worden vergezeld door de persoon die het ouderlijk gezag heeft of een andere geschikte volwassene:

- a) Bij rechtszittingen waar zij bij betrokken zijn;
- b) Tijdens de andere fases van het strafproces waarbij het kind aanwezig is, wanneer de bevoegde autoriteit meent dat het in het belang van het kind is om vergezeld te worden door die persoon en dat de aanwezigheid van die persoon het strafproces niet in gevaar brengt.

Hoe moet aan deze rechten worden voldaan?

Zie ook “Aanbevelingen voor implementatie” voor dit recht, p. 94. □

d. Bijstand door een advocaat (art. 6)

Wat?

Bijstand door een advocaat houdt in:

- Het recht op toegang tot een advocaat in overeenstemming met Richtlijn 2013/48/EU (art. 6.1);
- Het recht om het recht van verdediging daadwerkelijk uit te oefenen (art. 6.2);
- Het recht om de advocaat die vertegenwoordigt onder vier ogen te ontmoeten en met hem te communiceren (art. 6.4 (a)). Dit recht omvat ontmoetingen, briefwisseling, telefoongesprekken en andere vormen van communicatie tussen het kind en diens advocaat (art. 6.5);
- Actieve deelname aan het verhoor door de advocaat (art. 6.4 (b));
- Als het kind bij bepaalde handelingen aanwezig mag of moet zijn, heeft hij of zij ook een recht om daarbij bijgestaan te worden door een advocaat. Dit geldt tenminste bij de volgende onderzoekshandelingen of handelingen voor het vergaren van bewijsmateriaal: line-ups, confrontaties en reconstructies van de plaats delict (art. 6.4 (c));
- Het recht op rechtsbijstand, indien nodig, om ervoor te zorgen dat het kind effectief kan worden bijgestaan door een advocaat (art. 18 en Richtlijn (EU) 2016/1919 over rechtsbijstand).

Wanneer?

- Zonder onnodige vertraging vanaf het moment dat het kind ervan in kennis wordt gesteld dat hij of zij verdachte of beklaagde is (art. 6.3);
- In ieder geval worden kinderen door een advocaat bijgestaan vanaf om het even welk van de volgende momenten dat het eerst valt:
  - Voordat zij door de politie of door een andere rechtshandavingsautoriteit of rechterlijke instantie worden verhoord;
  - Indien zij voor een in strafzaken bevoegde rechtbank zijn opgeroepen, binnen een redelijke termijn voordat zij voor deze rechtbank in rechte verschijnen;
  - Tijdens de volgende onderzoekshandelingen of handelingen voor het vergaren van bewijsmateriaal: line-ups, confrontaties en reconstructies van de plaats delict;
  - Zonder onnodig uitstel na de vrijheidsbeneming.

Mag van dit recht worden afgeweken?

Ja. Op grond van Richtlijn (EU) 2016/800, mag van het recht op bijstand door een advocaat worden afgeweken MAAR ALLEEN in uitzonderlijke omstandigheden.

Wanneer? (art. 6.8)

Een beslissing om door te gaan met een verhoor in afwezigheid van de advocaat mag alleen worden genomen:

- Na een beoordeling van een rechterlijke instantie of andere bevoegde autoriteit;
- Op case-by-case basis;
- Op voorwaarde dat de beslissing kan worden onderworpen aan rechterlijke toetsing.

I. Permanent afwijken (art. 6.6)

Wanneer?

Van het recht op een advocaat mag alleen worden afgeweken als dit niet evenredig is in het licht van de omstandigheden van de zaak, met inachtneming van:

- Het belang van het kind;
- Het recht op een eerlijk proces;
- De ernst van het strafbaar feit;
- De complexiteit van de zaak;
- De maatregelen die naar aanleiding van een dergelijk strafbaar feit kunnen worden opgelegd.

In ieder geval is afwijken van het recht op een advocaat niet toegestaan indien:

- Het kind voor een bevoegde rechtbank of rechter verschijnt met het oog op een besluit over detentie (in elk stadium van de procedure);
- Tijdens detentie.

II. Tijdelijk afwijken (art. 6.8)

Wanneer?

- Alleen in uitzonderlijke omstandigheden;

- Alleen in de fase voorafgaand aan de rechtszaak;
- Met inachtneming van de belangen van het kind;
- Alleen als afwijken gebeurt op grond van één of meer van de volgende dwingende redenen:
  - Er is sprake van een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen;
  - Een onmiddellijk optreden door de onderzoeksinstantie is noodzakelijk om te voorkomen dat er substantiële schade wordt aangebracht aan de strafprocedure in verband met een ernstig strafbaar feit.

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

- **Wanneer een advocaat aan een verhoor deelneemt, wordt dat feit vastgelegd overeenkomstig de in het nationale recht voorziene vastleggingsprocedure (art. 6.4 (b));**
- **De bevoegde autoriteiten stellen het verhoor van het kind of andere onderzoekshandelingen of handelingen voor het vergaren van bewijs voor een redelijke termijn uit om de komst van een advocaat mogelijk te maken of, indien het kind geen advocaat heeft aangesteld, om een advocaat voor het kind te kunnen regelen (art. 6.7);**
- **De lidstaten zorgen ervoor dat vrijheidsbeneming niet als sanctie in een strafprocedure wordt opgelegd, tenzij het kind op zodanige wijze is bijgestaan door een advocaat dat het zijn rechten van verdediging daadwerkelijk heeft kunnen uitoefenen en, in ieder geval, tijdens de behandeling van zijn zaak voor een rechtbank (art. 6.6).**

Zie ook "Aanbevelingen voor implementatie" voor dit recht, p. 68-69. □□

e. Het recht op een individuele beoordeling (art. 7)

Waarom?

- Kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure worden daartoe individueel beoordeeld. Bij de individuele beoordeling wordt rekening gehouden met de specifieke behoeften van het kind wat betreft bescherming, onderwijs, opleiding en sociale integratie (art. 7.1 en 7.2).
- De beoordeling dient om alle informatie over de individuele kenmerken en situatie van het kind die voor de bevoegde autoriteiten van nut kan zijn, vast te stellen en vast te leggen, teneinde (art. 7.4):
  - a) Te bepalen of er specifieke maatregelen ten aanzien van het kind moeten worden genomen;
  - b) Na te gaan of ten aanzien van het kind voorzorgsmaatregelen passend en doeltreffend zouden zijn;
  - c) Enig besluit te nemen of actie te ondernemen in het kader van de strafprocedure (waaronder bij het opleggen van een straf).

Wat houdt de individuele beoordeling in?

- In het bijzonder wordt bij de individuele beoordeling rekening gehouden met:
  - De persoonlijkheid en rijpheid van het kind (artikel 7.2);
  - Diens economische, sociale en familiale achtergrond (artikel 7.2);
  - Eventuele specifieke kwetsbaarheden van het kind (artikel 7.2).
- De omvang en de uitvoerigheid van de individuele beoordeling hangen af van de omstandigheden van de zaak, van de maatregelen die kunnen worden opgelegd als het kind schuldig wordt bevonden aan het ten laste gelegde strafbare feit, en van de vraag of het kind in het recente verleden al het onderwerp van een individuele beoordeling is geweest (art. 7.3);
- Indien de elementen die ten grondslag liggen aan de individuele beoordeling substantieel veranderen, zorgen de lidstaten ervoor dat de individuele beoordeling tijdens de gehele strafprocedure wordt geactualiseerd (art. 7.8).

Wanneer?

De individuele beoordeling wordt uitgevoerd:

- Op het eerste passende moment in de procedure (art. 7.5);
- Voor de tenlastelegging (art. 7.5), omdat een tenlastelegging niet kan worden uitgebracht indien nog geen individuele beoordeling heeft plaatsgevonden (art. 7.6).

Hoe? (art. 7.7)

De individuele beoordeling wordt uitgevoerd (cumulatief):

- Met nauwe betrokkenheid van het kind;
- Door gekwalificeerd personeel;
- Voor zover mogelijk door middel van een multidisciplinaire aanpak;
- Met betrokkenheid van de persoon die het ouderlijk gezag heeft of een andere geschikte volwassene en/of een gespecialiseerde beroepsbeoefenaar.

Afwijkingen

- Bij uitzondering kan een tenlastelegging worden uitgebracht zonder een voorafgaande individuele beoordeling MAAR ALLEEN als dit in het belang van het kind is en de individuele beoordeling in ieder geval beschikbaar is voor het begin van de behandeling van de zaak bij de rechtbank (art. 7.6);
- Lidstaten mogen afwijken van de verplichting een individuele beoordeling te doen als (art. 7.9):
  - De omstandigheden van het geval de afwijking rechtvaardigen; én
  - Dat verenigbaar is met het belang van het kind.

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

Zie ook “Aanbevelingen voor implementatie” voor dit recht, p. 95. □

f. Het recht op medisch onderzoek (art. 8)

Voor wie

Kinderen wie hun vrijheid ontnomen is (art. 8.1)

Waarom?

- Om de mentale en fysieke gesteldheid van het kind te beoordelen (art. 8.1);
- Om vast te stellen in hoeverre het betrokken kind in staat is om een verhoor of een andere onderzoekshandeling of procedure voor het vergaren van bewijsmateriaal te ondergaan, dan wel een andere maatregel die men ten aanzien van het kind wil gaan nemen (art. 8.2).

Wanneer?

- Zonder onnodige vertraging (art. 8.1);
- Indien bepaalde gezondheidskenmerken daartoe aanleiding geven (art. 8.3);
- Wanneer de omstandigheden daartoe nopen (art. 8.5).

Hoe?

- Op initiatief van de bevoegde autoriteiten of op verzoek van het kind, de persoon met het ouderlijk gezag (of een andere geschikte volwassene) of de advocaat van het kind (art. 8.3);
- Zo niet-invasief mogelijk (art. 8.1);
- Door een arts of een andere daartoe gekwalificeerde beroepsbeoefenaar (art. 8.1);
- De conclusies van het medisch onderzoek worden schriftelijk vastgelegd (art. 8.4);
- Indien nodig wordt medische bijstand verleend (art. 8.4).

g. Audiovisuele opnames van verhoren (art. 9)

What?

Van verhoren van kinderen door de politie of andere rechtshandavingsinstanties worden audiovisuele opnames gemaakt (art. 9.1)

Wanneer? (Art 9.1)

Indien dit in verhouding staat tot de omstandigheden van de zaak, onder andere gelet op het feit:

- Of er al dan niet een advocaat aanwezig is;
- Of het kind al dan niet zijn vrijheid is ontnomen;
- Mits de belangen van het kind steeds de eerste overweging vormen.

Mag van dit recht worden afgeweken?

- Ja. De mogelijkheid is er om, uitsluitend met het oog op de identificatie van het kind, vragen te stellen zonder dat daarvan audiovisuele opnames worden gemaakt (art. 9.3), MAAR wanneer van de verhoren geen audiovisuele opnames worden gemaakt, moeten ze in ieder geval op een andere passende manier worden opgenomen (art. 9.2).

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

Zie ook “Aanbevelingen voor implementatie” voor dit recht, p. 94. □

h. Vrijheidsbeneming

I. Beperking van de vrijheidsbeneming (art. 10)

Wat?

- De vrijheidsbeneming van kinderen moet worden beperkt tot de kortst mogelijke passende duur;
- Iedere vrijheidsbeneming, in het bijzonder detentie, wordt uitsluitend als uiterste maatregel opgelegd.

Hoe?

- Iedere beslissing tot vrijheidsbeneming van een kind houdt rekening met: a) de leeftijd, b) de individuele situatie van het kind en c) de unieke omstandigheden van de zaak (art. 10.1);
- Elke vorm van detentie stoelt op een weloverwogen besluit en is onderworpen aan rechterlijke toetsing (art. 10.2);
- Van iedere vrijheidsbeneming vindt met redelijke tussenpozen een periodieke rechterlijke toetsing plaats (ambtshalve of op verzoek van het kind of diens advocaat of een andere rechterlijke autoriteit dan de rechtbank).

Wanneer?

Besluiten op grond van dit recht worden zonder onnodige vertraging genomen.

II. Alternatieve maatregelen (art. 11)

Wanneer?

Waar mogelijk worden alternatieve maatregelen genomen in plaats van detentie.

III. Specifieke behandeling bij vrijheidsbeneming (art. 12)

Wat?

- Kinderen die in bewaring of detentie worden vastgehouden zijn gescheiden van volwassenen (art. 12.1 en 12.2);
- Kinderen in detentie die de leeftijd van 18 jaar bereiken kunnen nog steeds apart van volwassenen worden vastgehouden, met inachtneming van:
  - De omstandigheden van de persoon in kwestie; en
  - Het belang van de kinderen die samen met die persoon worden vastgehouden (art. 12.3)
- Kinderen mogen met jongvolwassenen in detentie worden gehouden, tenzij dit niet strookt met de belangen van het kind (art. 12.4).

Mag van dit recht worden afgeweken?

- Kinderen in detentie mogen bij volwassenen geplaatst worden als dit in hun belang is;
- Kinderen die in bewaring zijn genomen door de politie mogen bij volwassenen geplaatst worden als dit in hun belang is, of als het gescheiden vasthouden in buitengewone omstandigheden niet mogelijk is, op voorwaarde dat het kind samen met volwassenen wordt vastgehouden op een manier die verenigbaar is met het belang van het kind.

Welke passende maatregelen moeten tijdens de detentie worden genomen voor kinderen?

De lidstaten nemen, wanneer het kinderen in detentie betreft, passende maatregelen om (art. 12.5):

- De gezondheid en fysieke en mentale ontwikkeling te waarborgen en te beschermen (ook indien er geen sprake is van detentie, maar wel van vrijheidsbeneming);
- Het recht op onderwijs en opleiding te waarborgen, onder meer in het geval van kinderen met een lichamelijke of zintuiglijke handicap en leerproblemen (ook indien er geen sprake is van detentie, maar wel van vrijheidsbeneming en indien dit geschikt en proportioneel is met het oog op de aard en duur van die vrijheidsbeneming);
- De daadwerkelijke en geregelde uitoefening van het recht op eerbiediging van het familie- en gezinsleven te waarborgen (ook indien er geen sprake is van detentie, maar wel van vrijheidsbeneming en indien dit geschikt en proportioneel is met het oog op de aard en duur van die vrijheidsbeneming);
- De toegang tot programma's die de ontwikkeling en herintegratie in de samenleving bevorderen, te waarborgen (ook indien er geen sprake is van detentie, maar wel van vrijheidsbeneming en indien dit geschikt en proportioneel is met het oog op de aard en duur van die vrijheidsbeneming);
- Eerbiediging van de vrijheid van godsdienst of geloofsovertuiging te waarborgen (ook indien er geen sprake is van detentie, maar wel van vrijheidsbeneming);
- Het recht te verzekeren om zo snel mogelijk de persoon die het ouderlijk gezag heeft, te kunnen ontmoeten, indien een dergelijke ontmoeting verenigbaar is met het onderzoek en operationele overwegingen (art. 12.6).

i. Het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer (art. 14)

Wat?

Tijdens strafprocedures moet de privacy van het kind worden beschermd.

Hoe?

- Rechtszittingen waarbij kinderen betrokken zijn vinden in de regel achter gesloten deuren plaats of rechtbanken of rechters moeten de mogelijkheid hebben om daartoe te besluiten (art. 14.2);
- De audiovisuele opnames van verhoren mogen niet openbaar worden gemaakt (art. 14.3);
- De media moet worden aangespoord zelfreguleringsmaatregelen te treffen om de privacy van kinderen te beschermen (art. 14.4).

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

Zie ook "Aanbevelingen voor implementatie" voor dit recht, p. 94. □

j. Het recht om persoonlijk aanwezig te zijn en aan het proces

deel te nemen (art. 16)

Wat?

Kinderen hebben het recht om (art. 16.1):

- Aanwezig te zijn bij hun proces;
- Daar daadwerkelijk aan deel te nemen;
- Gehoord te worden en hun mening te geven.

Hoe?

Kinderen die niet aanwezig waren bij hun proces, hebben het recht op een nieuw proces of op een ander rechtsmiddel, in overeenstemming met en onder de voorwaarden zoals bedoeld in Richtlijn (EU) 2016/343 (art. 16.2).

5. RICHTLIJN (EU) 2016/1919 BETREFFENDE RECHTSBIJSTAND VOOR VERDACHTEN EN BEKLAAGDEN IN STRAFPROCEDURES

Deze richtlijn (die voor 5 mei 2019 moet worden geïmplementeerd) heeft als doel ervoor te zorgen dat het recht op toegang tot een advocaat in de zin van Richtlijn 2013/48/EU en (EU) 2016/800 daadwerkelijk kan worden uitgeoefend.

Voor de toepassing van deze richtlijn wordt onder "rechtsbijstand" verstaan de financiering door een lidstaat van bijstand van een advocaat, waardoor de uitoefening van het recht op toegang tot een advocaat mogelijk wordt gemaakt (art. 3).

Dit geldt ook als bepaalde wetgeving niet per definitie gericht is op het kind:

- Overweging 29 bevestigt dat deze richtlijn de rechten van het kind bekrachtigt;
- Overweging 9 bepaalt: "Onverminderd artikel 6 van Richtlijn (EU) 2016/800 mag de onderhavige richtlijn niet van toepassing zijn wanneer verdachten, beklaagden of gezochte personen afstand hebben gedaan van hun recht op toegang tot een advocaat, overeenkomstig Richtlijn 2013/48/EU, (...) of wanneer lidstaten de tijdelijke afwijkingen uit hoofde van Richtlijn 2013/48/EU hebben toegepast (...)".

Voor wie?

Verdachten en beklaagden in strafprocedures (volwassene of kind) en iedere persoon die onderworpen is aan een EAW (art. 5).

Hoe moet aan dit recht worden voldaan?

- ☉ De Aanbevelingen van de Europese Commissie van 2013 bepalen: "Wanneer het om rechtsbijstand voor een kind gaat, dient rekening te worden gehouden met het eigen vermogen van het kind en niet met dat van de ouders of degene die het ouderlijk gezag uitoefent"⁵;
- ☉ De lidstaten zorgen ervoor dat bij de tenuitvoerlegging van deze richtlijn rekening wordt gehouden met de specifieke behoeften van kwetsbare verdachten, beklaagden en gezochte personen (art. 9);
- ☉ Rechtsmiddelen (art. 8) → De lidstaten zorgen ervoor dat verdachten, beklaagden en gezochte personen op grond van het nationale recht over een doeltreffende voorziening in rechte beschikken in gevallen waarin de uit deze richtlijn voortvloeiende rechten zijn geschonden;

⁵ Aanbevelingen van de Commissie van 27 november 2013 inzake het recht op rechtsbijstand voor verdachten of beklaagden in strafprocedures (2013/C 378/03, Afdeling 2, overweging 6.

- **Onverminderd nationale bepalingen en stelsels inzake de toelaatbaarheid van bewijs zorgen de lidstaten er in strafprocedures voor dat bij de beoordeling van de verklaringen van verdachten of beklaagden of van bewijs dat is verkregen in strijd met hun recht op een advocaat of in gevallen waarin overeenkomstig deze richtlijn een afwijking van dit recht was toegestaan, de rechten van de verdediging en het eerlijke verloop van de procedure worden geëerbiedigd (art. 12.2 van Richtlijn 2013/48/EU);**
- **Non-regressie beginsel (art. 11) → Geen enkele bepaling van de richtlijn mag worden opgevat als een beperking of afwijking van de rechten en procedurele waarborgen die zijn vastgelegd in het Handvest, het EVRM, of andere relevante bepalingen van het internationaal recht of van het recht van een lidstaat die een hoger beschermingsniveau biedt.**

👤 Deze richtlijn moet in samenhang worden gelezen met Richtlijn (EU) 2016/800

- Zie ook “Aanbevelingen voor implementatie” voor dit recht, p. 73. ☐

a) Rechtsbijstand in strafprocedures (art. 4)

Voor wie?

Personen die onvoldoende middelen hebben om voor de bijstand van een advocaat te betalen (art. 4.1).

Wanneer? (art. 4.5)

- Zonder onnodig uitstel;
- Uiterlijk voordat de betrokkene wordt verhoord door de politie, een andere rechtshandhavinginstantie of een gerechtelijke instantie; of
- Uiterlijk voor het verrichten van onderzoekshandelingen- of handelingen voor het vergaren van bewijsmateriaal: line-ups, confrontaties en reconstructies van de plaats delict.

Hoe wordt bepaald of rechtsbijstand moet worden toegewezen?

Door een draagkrachttoets, een gegrondheidstoets of beide (art. 4.2):

- a) Bij een draagkrachttoets moet rekening worden gehouden met alle relevante en objectieve factoren, waaronder inkomen, vermogen en gezinssituatie van de betrokkene, alsook de kosten van de bijstand van een advocaat en de levensstandaard in die lidstaat;

- b) Bij een gegrondheidstoets wordt rekening gehouden met de ernst van het strafbaar feit, de complexiteit van de zaak en de ernst van de sanctie die op het spel staat. In elk geval wordt er in de volgende situaties van uitgegaan dat is voldaan aan de gegrondheidstoets: (a) wanneer een verdachte of een beklaagde voor een bevoegde rechtbank of rechter verschijnt met het oog op een beslissing over detentie in elk stadium van de procedures die onder het toepassingsgebied van deze richtlijn vallen, en (b) tijdens detentie;

Beslissingen inzake het al dan niet verlenen van rechtsbijstand worden (art. 6):

- a) Genomen door een bevoegde autoriteit;
- b) Zorgvuldig, zonder onnodig uitstel en met eerbiediging van de rechten van de verdediging genomen;
- c) In het geval van gehele of gedeeltelijke afwijzing van het verzoek om rechtsbijstand, schriftelijk toegezonden aan de verzoekende partij.

Hoe moet aan dit recht worden voldaan? (art. 7)

EU-lidstaten zorgen ervoor dat:

- **Er een effectief nationaal rechtsbijstandssysteem is;**
- **De rechtsbijstandsdiensten van een zodanige kwaliteit zijn dat zij het eerlijke verloop van de procedure op passende wijze waarborgen;**
- **Wordt voorzien in een passende opleiding voor de medewerkers die betrokken zijn bij de besluitvorming ten aanzien van rechtsbijstand in strafprocedures en procedures ter uitvoering van een EAW;**
- **Wordt voorzien in een passende opleiding aan advocaten die rechtsbijstandsdiensten verlenen;**
- **Verdachten, beklaagden en gezochte personen het recht hebben om op hun verzoek de aan hen toegewezen rechtsbijstandsadvoaat te laten vervangen, wanneer dit door de specifieke omstandigheden gerechtvaardigd is.**

Zie ook “Aanbevelingen voor implementatie” voor dit recht, p. 73. ☐

BIJLAGE 4

BIJLAGE 4 – ANDERE RELEVANTE RECHTEN VAN JEUGDIGE VERDACHTEN¹

	ARTIKELN HARD LAW	AANBEVELINGEN OM DEZE RECHTEN TE IMPLEMENTEREN IN OVEREENSTEMMING MET DE INTERNA- TIONALE EN REGIONALE STANDAARDEN
RECHT OP MEDISCH ONDER- ZOEK	Art. 8, Richtlijn (EU) 2016/800: 1. De lidstaten zorgen ervoor dat kinderen in het geval van vrijheidsbeneming zonder onnodige vertraging recht hebben op een medisch onderzoek, waarbij met name de algemene mentale en fysieke gesteldheid van het kind wordt beoordeeld. Het medisch onderzoek is zo niet-invasief mogelijk en wordt uitgevoerd door een arts of een andere daartoe gekwalificeerde beroepsbeoefenaar. 2. De uitkomst van het medisch onderzoek weegt mee als moet worden vastgesteld in hoeverre het betrokken kind in staat is om een verhoor of een andere onderzoekshandeling of procedure voor het vergaren van bewijsmateriaal te ondergaan, dan wel enige andere maatregel die met betrekking tot het kind is genomen of gepland. 3. Het medisch onderzoek wordt uitgevoerd hetzij op initiatief van de bevoegde autoriteiten, met name wanneer bepaalde gezondheidskenmerken daartoe aanleiding geven, hetzij op verzoek van een van de volgende personen: a) het kind; b) de persoon die het ouderlijk gezag heeft of een andere geschikte volwassene als bedoeld in de artikelen 5 en 15; c) de advocaat van het kind. 4. De conclusies van het medisch onderzoek worden schriftelijk vastgelegd. Indien nodig wordt medische bijstand verleend. 5. De lidstaten zorgen ervoor dat een ander medisch onderzoek wordt uitgevoerd wanneer de omstandigheden daartoe nopen.	VN-Kinderrechtencomité, General Comment 10, Children's Rights in Juvenile Justice, § 89: Every child has the right to be examined by a physician upon admission to the detention/correctional facility and shall receive adequate medical care throughout his/her stay in the facility, which should be provided, where possible, by health facilities and services of the community. Havana rules, § 49-52: 49. Every juvenile shall receive adequate medical care, both preventive and remedial, including dental, ophthalmological and mental health care, as well as pharmaceutical products and special diets as medically indicated. All such medical care should, where possible, be provided to detained juveniles through the appropriate health facilities and services of the community in which the detention facility is located, in order to prevent stigmatization of the juvenile and promote self-respect and integration into the community. 50. Every juvenile has a right to be examined by a physician immediately upon admission to a detention facility, for the purpose of recording any evidence of prior ill-treatment and identifying any physical or mental condition requiring medical attention. 51. The medical services provided to juveniles should seek to detect and should treat any physical or mental illness, substance abuse or other condition that may hinder the integration of the juvenile into society (...). 52. Any medical officer who has reason to believe that the physical or mental health of a juvenile has been or will be injuriously affected by continued detention, a hunger strike or any condition of detention should report this fact immediately to the director of the detention facility in question and to the independent authority responsible for safeguarding the well-being of the juvenile.

**VRIJ-
HEIDS-BE-
NEMING
ALS UITER-
STE MAAT-
REGEL**
Art. 5.1 (d), 4 en 5 EVRM:

1. Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve in de navolgende gevallen en overeenkomstig een wettelijk voorgescreven procedure: (d) in het geval van rechtmatige detentie van een minderjarige met het doel toe te zien op zijn opvoeding of in het geval van zijn rechtmatige detentie, teneinde hem voor de bevoegde instantie te geleiden.

4. Een ieder, wie door arrestatie of detentie zijn vrijheid is ontnomen, heeft het recht voorziening te vragen bij het gerecht opdat deze spoedig beslist over de rechtmatigheid van zijn detentie en zijn invrijheidstelling beveelt, indien de detentie onrechtmatig is.

5. Een ieder die het slachtoffer is geweest van een arrestatie of een detentie in strijd met de bepalingen van dit artikel, heeft recht op schadeloosstelling.

Art. 37 (b) IVRK:

De Staten die partij zijn, waarborgen dat: (b) geen enkel kind op onwettige of willekeurige wijze van zijn of haar vrijheid wordt beroofd. De aanhouding, inhechtenisneming of gevangenneming van een kind geschiedt overeenkomstig de wet en wordt slechts gehanteerd als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke passende duur.

Art. 10 Richtlijn (EU) 2016/800:

1. De lidstaten zorgen ervoor dat de vrijheidsbeneming van kinderen tijdens elke fase van de procedure zo kort duurt als passend is. Er wordt rekening gehouden met de leeftijd en de individuele situatie van het kind en met de unieke omstandigheden van de zaak in kwestie.

2. De lidstaten zorgen ervoor dat ten aanzien van kinderen vrijheidsbeneming, in het bijzonder detentie, uitsluitend als uiterste maatregel wordt opgelegd. De lidstaten zorgen ervoor dat elke vorm van detentie op een weloverwogen besluit stoelt en onderworpen is aan rechterlijke toetsing. Daarnaast vindt met redelijke tussenpozen een periodieke rechterlijke toetsing plaats, hetzij ambtshalve, hetzij op verzoek van het kind, de advocaat van het kind of een andere rechterlijke autoriteit dan een rechtbank. Onverminderd de rechterlijke onafhankelijkheid zorgen de lidstaten ervoor dat besluiten op grond van dit lid zonder onnodige vertraging worden genomen.

Richtlijnen van de Raad van Europa over "child-friendly justice", § 19 en 74:

19. Vrijheidsbeneming van kinderen dient altijd slechts als uiterste maatregel en zo kort mogelijk te worden opgelegd.

74. Het voornaamste beginsel is dat geen ander kinderrecht wordt ingeperkt, behalve het recht van vrijheid, als voortvloeisel van de vrijheidsbeneming. Zoals duidelijk bepaald in de richtsnoeren 19 en 20 moeten rechtsmiddelen die gepaard gaan met enigerlei vorm van detentie zo veel mogelijk worden vermeden en slechts worden gehanteerd als uiterste maatregel, voor de kortst mogelijk passende duur en uitsluitend in zwaarwegende gevallen. Dat is een belangrijke wettelijke verplichting. Daarnaast is algemeen bekend dat detentie het risico van recidive niet vermindert.

EHRM 6 november 1980, Guzzardi vs. Italië, 7367/76:

Difference between deprivation of and restriction upon liberty is ... merely one of degree or intensity and not one of nature or substance.

VN-Kinderrechtencomité, General Comment 10, Children's Rights in Juvenile Justice, § 11 en 80:

11. The use of deprivation of liberty has very negative consequences for the child's harmonious development and seriously hampers his/her reintegration in society. In this regard, article 37 (b) explicitly provides that deprivation of liberty, including arrest, detention and imprisonment, should be used only as a measure of last resort and for the shortest appropriate period of time, so that the child's right to development is fully respected and ensured.

80. The Committee notes with concern that, in many countries, children languish in pre-trial detention for months or even years, which constitutes a grave violation of article 37 (b) of CRC. An effective package of alternatives must be available (see chapter IV, section B, above), for the States parties to realize their obligation under article 37 (b) of CRC to use deprivation of liberty only as a measure of last resort.

¹ In dit handboek is ervoor gekozen om teksten en titels waarvan een officiële Nederlandse vertaling bestaat in het Nederlands weer te geven. Overige teksten en titels worden weergegeven in de taal waarin het document is opgesteld.

SPECIEFIEKE
BEHANDELING VAN
KINDEREN
IN GEVAL VAN VRIJ-
HEIDS-BE-
NEMING**Art. 37 (a, c, d) IVRK:**

De Staten die partij zijn, waarborgen dat: (a) geen enkel kind wordt onderworpen aan foltering of aan een andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing. Doodstraf noch levenslange gevangenisstraf zonder de mogelijkheid van vrijlating wordt opgelegd voor strafbare feiten gepleegd door personen jonger dan achttien jaar;

(c) ieder kind dat van zijn of haar vrijheid is beroofd, wordt behandeld met menselijkheid en met eerbied voor de waardigheid inherent aan de menselijke persoon, en zodanig dat rekening wordt gehouden met de behoeften van een persoon van zijn of haar leeftijd. Met name wordt ieder kind dat van zijn of haar vrijheid is beroofd, gescheiden van volwassenen tenzij het in het belang van het kind wordt geacht dit niet te doen, en heeft ieder kind het recht contact met zijn of haar familie te onderhouden door middel van correspondentie en bezoeken, behalve in uitzonderlijke omstandigheden;

(d) ieder kind dat van zijn of haar vrijheid is beroofd het recht heeft onverwijld te beschikken over juridische en andere passende bijstand, alsmede het recht de wettigheid van zijn vrijheidsberoving te betwisten ten overstaan van een rechter of een andere bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige autoriteit, en op een onverwijld beslissing ten aanzien van dat beroep.

Art. 40.1 IVRK:

De Staten die partij zijn, erkennen het recht van ieder kind dat wordt verdacht van, vervolgd wegens of veroordeeld terzake van het begaan van een strafbaar feit, op een wijze van behandeling die geen afbreuk doet aan het gevoel van waardigheid en eigenwaarde van het kind, die de eerbied van het kind voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van anderen vergroot, en waarbij rekening wordt gehouden met de leeftijd van het kind en met de wenselijkheid van het bevorderen van de herintegratie van het kind en van de aanvaarding door het kind van een opbouwende rol in de samenleving.

Art. 12 Richtlijn (EU) 2016/800:

1. De lidstaten zorgen ervoor dat kinderen in detentie gescheiden van volwassenen worden vastgehouden, tenzij het in het belang van het kind wordt geacht om hiervan af te wijken.

2. De lidstaten zorgen er tevens voor dat kinderen die in bewaring zijn genomen door de politie, gescheiden van volwassenen worden vastgehouden, tenzij: (a) het in het belang van het kind wordt geacht om hiervan af te wijken, of (b) dit in buitengewone omstandigheden niet mogelijk is, op voorwaarde dat het kind samen met volwassenen wordt vastgehouden op een manier die verenigbaar is met het belang van het kind.

VN-Kinderrechtencomité, General Comment 10: Children's Rights in Juvenile Justice, § 85-89:

85. Every child deprived of liberty shall be separated from adults. A child deprived of his liberty shall not be placed in an adult prison or other facility for adults. There is abundant evidence that the placement of children in adult prisons or jails compromises their basic safety, well-being, and their future ability to remain free of crime and to reintegrate. The permitted exception to the separation of children from adults stated in article 37 (c) of CRC, "unless it is considered in the child's best interests not to do so", should be interpreted narrowly; the child's best interests does not mean for the convenience of the States parties. States parties should establish separate facilities for children deprived of their liberty, which include distinct, child-centred staff, personnel, policies and practices.

86. This rule does not mean that a child placed in a facility for children has to be moved to a facility for adults immediately after he/she turns 18. Continuation of his/her stay in the facility for children should be possible if that is in his/her best interest and not contrary to the best interests of the younger children in the facility.

87. Every child deprived of liberty has the right to maintain contact with his/her family through correspondence and visits. In order to facilitate visits, the child should be placed in a facility that is as close as possible to the place of residence of his/her family. Exceptional circumstances that may limit this contact should be clearly described in the law and not be left to the discretion of the competent authorities.

88. The Committee draws the attention of States parties to the **United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty**, adopted by the General Assembly in its resolution 45/113 of 14 December 1990. The Committee urges the States parties to fully implement these rules, while also taking into account as far as relevant the **Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners** (see also **rule 9 of the Beijing Rules**). In this regard, the Committee recommends that the States parties incorporate these rules into their national laws and regulations, and make them available, in the national or regional language, to all professionals, NGOs and volunteers involved in the administration of juvenile justice.

89. The Committee wishes to emphasize that, inter alia, the following principles and rules need to be observed in all cases of deprivation of liberty:

- Children should be provided with a physical environment and accommodations which are in keeping with the rehabilitative aims of residential placement, and due regard must be given to their needs for privacy, sensory stimuli, opportunities to associate with their peers, and to participate in sports, physical exercise, in arts, and leisure time activities;

SPECIEFIEKE
BEHANDELING VAN
KINDEREN
IN GEVAL VAN VRIJ-
HEIDS-BE-
NEMING

3. Onverminderd het bepaalde in lid 1 voorzien de lidstaten wanneer een kind in detentie de leeftijd van 18 jaar bereikt, in de mogelijkheid om die persoon gescheiden van andere volwassenen in detentie te blijven houden wanneer de omstandigheden van de persoon in kwestie dit rechtvaardigen, op voorwaarde dat dit verenigbaar is met de belangen van de kinderen die samen met die persoon worden vastgehouden.

4. Onverminderd het bepaalde in lid 1 en rekening houdend met het bepaalde in lid 3 mogen kinderen met jongvolwassenen in detentie worden gehouden, tenzij dit niet strookt met de belangen van het kind.

5. De lidstaten nemen, wanneer het kinderen in detentie betreft, passende maatregelen om: (a) hun gezondheid en fysieke en mentale ontwikkeling te waarborgen en te beschermen; (b) hun recht op onderwijs en opleiding te waarborgen, onder meer in het geval van kinderen met een lichamelijke of zintuiglijke handicap en leerproblemen; (c) de daadwerkelijke en geregelde uitoefening van hun recht op eerbiediging van het familie- en gezinsleven te waarborgen; (d) de toegang tot programma's die hun ontwikkeling en hun herintegratie in de samenleving bevorderen, te waarborgen, en (e) eerbiediging van hun vrijheid van godsdienst of geloofsovertuiging te waarborgen. De op grond van dit lid genomen maatregelen zijn evenredig met en afgestemd op de duur van detentie. Punten a) en e) van de eerste alinea zijn ook van toepassing op situaties van vrijheidsbeneming andere dan detentie. De genomen maatregelen zijn evenredig met en afgestemd op dergelijke situaties van vrijheidsbeneming. Punten b), c) en d) van de eerste alinea zijn uitsluitend van toepassing op situaties van vrijheidsbeneming andere dan detentie, indien dit evenredig is met en afgestemd op de aard en de duur van dergelijke situaties.

6. De lidstaten zorgen ervoor dat kinderen die het onderwerp van een vrijheidsbenemingsmaatregel zijn, zo snel mogelijk de persoon die het ouderlijk gezag heeft, kunnen ontmoeten, indien een dergelijke ontmoeting verenigbaar is met het onderzoek en operationele overwegingen. Dit lid geldt onverminderd de aanstelling of aanwijzing van een andere geschikte volwassene op grond van artikel 5 of 15.

Overweging 50 Richtlijn (EU) 2016/800:

Kinderen moeten met jongvolwassenen kunnen worden vastgehouden, tenzij dit strijdig is met het belang van het kind. Het komt de lidstaten toe overeenkomstig hun nationale recht en procedures te bepalen welke personen geacht worden jongvolwassenen te zijn. De lidstaten worden aangemoedigd om te bepalen dat personen die ouder zijn dan 24 jaar niet kunnen worden aangemerkt als jongvolwassenen.

- Every child of compulsory school age has the right to education suited to his/her needs and abilities, and designed to prepare him/her for return to society; in addition, every child should, when appropriate, receive vocational training in occupations likely to prepare him/her for future employment;

- The staff of the facility should promote and facilitate frequent contacts of the child with the wider community, including communications with his/her family, friends and other persons or representatives of reputable outside organizations, and the opportunity to visit his/her home and family;

- Restraint or force can be used only when the child poses an imminent threat of injury to him or herself or others, and only when all other means of control have been exhausted. The use of restraint or force, including physical, mechanical and medical restraints, should be under close and direct control of a medical and/or psychological professional. It must never be used as a means of punishment. Staff of the facility should receive training on the applicable standards and members of the staff who use restraint or force in violation of the rules and standards should be punished appropriately;

- Any disciplinary measure must be consistent with upholding the inherent dignity of the juvenile and the fundamental objectives of institutional care; disciplinary measures in violation of article 37 of CRC must be strictly forbidden, including corporal punishment, placement in a dark cell, closed or solitary confinement, or any other punishment that may compromise the physical or mental health or well-being of the child concerned;

- Every child should have the right to make requests or complaints, without censorship as to the substance, to the central administration, the judicial authority or other proper independent authority, and to be informed of the response without delay; children need to know about and have easy access to these mechanisms;

- Independent and qualified inspectors should be empowered to conduct inspections on a regular basis and to undertake unannounced inspections on their own initiative; they should place special emphasis on holding conversations with children in the facilities, in a confidential setting.

Richtlijnen van de Raad van Europa over "child-friendly justice", § 20-21:

20. Wanneer vrijheidsbeneming is opgelegd, moeten kinderen in het algemeen gescheiden worden gehouden van volwassenen. Alleen in uitzonderlijke gevallen en uitsluitend in het belang van het kind mogen kinderen samen met volwassenen in hechtenis worden genomen. Onder alle omstandigheden moeten kinderen in hechtenis worden genomen in gebouwen die aan hun behoeften zijn aangepast.

21. Gegeven de kwetsbaarheid van kinderen die van hun vrijheid worden beroofd en het belang van familiebanden, alsook met het oog op de bevordering van maatschappelijke herintegratie dienen de bevoegde instanties de rechten van het kind te eerbiedigen en het doen gelden van deze rechten actief te ondersteunen over- eenkomstig universele en Europese regelgeving.

		<p>Aan kinderen moeten, naast andere rechten, in het bijzonder de volgende rechten worden verleend: a. het onderhouden van regelmatig en zinvol contact met ouders, familie en vrienden door middel van bezoeken en correspondentie, behalve als beperkingen nodig zijn in het belang van de rechtspleging en het belang van het kind. Beperkingen van dit recht mogen nooit als strafmaatregel worden gebruikt; b. toegang tot passend onderwijs, beroepsoriëntatie en beroepsopleiding, gezondheidszorg en vrijetijdsbesteding met inbegrip van lichamelijke opvoeding en sport, en het genot van de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; c. toegang tot programma's die kinderen voorbereiden op hun terugkeer in de maatschappij, waarbij volledige aandacht wordt besteed aan hun emotionele en lichamelijke behoeften, hun familierelaties, huisvesting, scholings- en arbeidsmogelijkheden en sociaaleconomische status.</p> <p>Richtlijnen van de Raad van Europa over "child-friendly justice", § 73:</p> <p>Gezien hun inherente kwetsbaarheid moet bijzondere aandacht worden besteed aan de wijze waarop in hechtenis genomen kinderen worden behandeld. In veel instrumenten van de Raad van Europa worden praktische maatregelen voorgesteld op het gebied van detentie van kinderen, zoals Aanbeveling CM/REC(2008)11 inzake de Europese regels voor jeugdige delinquenten aan wie sancties of maatregelen worden opgelegd, of de normen van het Europees Comité inzake de voorkoming van folteringen en onmenselijke of vernederende behandelingen of straffingen.</p>
<p>HET RECHT VAN KINDEREN OM AANWEZIG TE ZIJN EN ACTIEF DEEL TE NEMEN AAN HET PROCES</p>	<p>Art. 12 IVRK:</p> <p>1. De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid. 2. Hiertoe wordt het kind met name in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft, hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling, op een wijze die verenigbaar is met de procedureregels van het nationale recht.</p> <p>Art. 16 Richtlijn (EU) 2016/800:</p> <p>1. De lidstaten zorgen ervoor dat kinderen het recht hebben aanwezig te zijn bij hun proces en zij nemen alle nodige maatregelen om die deelname inhoud te geven, zoals de mogelijkheid om gehoord te worden en hun mening te geven. 2. De lidstaten zorgen ervoor dat kinderen die niet aanwezig waren bij hun proces, het recht hebben op een nieuw proces of op een ander rechtsmiddel, in overeenstemming met en onder de voorwaarden zoals bedoeld in Richtlijn (EU) 2016/343.</p>	<p>VN-Kinderrechtencomité, General Comment 10: Children's Rights in Juvenile Justice, § 46:</p> <p>A fair trial requires that the child alleged as or accused of having infringed the penal law be able to effectively participate in the trial, and therefore needs to comprehend the charges, and possible consequences and penalties, in order to direct the legal representative, to challenge witnesses, to provide an account of events, and to make appropriate decisions about evidence, testimony and the measure(s) to be imposed.</p> <p>Beijing Rule 14 provides that the proceedings should be conducted in an atmosphere of understanding to allow the child to participate and to express himself freely. Taking into account the child's age and maturity may also require modified courtroom procedures and practices.</p> <p>Richtlijnen van de Raad van Europa over "child-friendly justice", "A. Participatie", p. 17 en § 32-34 en 61:</p> <p>Dit houdt onder meer in dat voldoende belang wordt gehecht aan de mening van het kind, waarbij rekening wordt gehouden met zijn leeftijd en met eventuele communicatieproblemen, zodat werkelijke participatie mogelijk is. 2. Kinderen moeten worden beschouwd en behandeld als volwaardige dragers van rechten en dienen gerechtigd te zijn al hun rechten uit te oefenen, waarbij het vermogen van het kind om een eigen mening te vormen en de omstandigheden van de zaak de uitgangspunten moeten zijn.</p>

		<p>32. Het beginsel van participatie, dat wil zeggen het recht van kinderen hun eigen mening te vormen en die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, is een van de leidende beginselen van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van het kind. Hoewel dit niet betekent dat hun mening altijd in aanmerking wordt genomen, vereisen de richtsnoeren dat er serieus rekening mee wordt gehouden en dat er passend belang aan wordt gehecht in overeenstemming met de leeftijd en rijpheid van het kind alsmede met de omstandigheden van de zaak, behoudens het nationale procesrecht.</p> <p>33. De verwijzing naar de zinsnede "in staat is zijn of haar eigen mening te vormen" moet niet zozeer als een beperking worden beschouwd, maar eerder als een verplichting voor de autoriteiten om de capaciteiten van het kind, voor zover mogelijk, volledig te beoordelen. In plaats van er te gemakkelijk van uit te gaan dat het kind toch geen eigen mening kan vormen, moeten de landen aannemen dat een kind wel degelijk daartoe in staat is. Het is niet aan het kind om dat te bewijzen. Overeenkomstig het verdrag inzake de rechten van het kind wordt in hoofdstuk III, afdeling A, punt 2 van dit document de boodschap benadrukt dat kinderen dragers van rechten zijn.</p> <p>34. Het wordt landen afgeraden gestandaardiseerde leeftidsgrenzen in te voeren.</p> <p>61. Zittingen van de rechtbank waarbij kinderen betrokken zijn, moeten worden aangepast aan het tempo en de aandachtsspanne van het kind: er moeten regelmatig pauzes worden ingelast en een verhoor mag niet te lang duren. Om de participatie van kinderen in een zitting dusdanig te bevorderen dat hun cognitieve mogelijkheden ten volle worden benut en zij emotioneel niet uit evenwicht raken, moeten verstoringen en afleiding zo veel mogelijk worden beperkt.</p>
--	--	--

VERMOE- DEN VAN ONSchULD	<p>Art. 40.2 (b) IVRK:</p> <p>(b) ieder kind dat wordt verdacht van of vervolgd wegens het begaan van een strafbaar feit, ten minste de volgende garanties heeft : (i) dat het voor onschuldig wordt gehouden tot zijn of haar schuld volgens de wet is bewezen ;</p> <p>Art. 48, HGEU:</p> <p>1. Eenieder tegen wie een vervolging is ingesteld, wordt voor onschuldig gehouden totdat zijn schuld in rechte is komen vast te staan.</p> <p>Art. 6.2 EVRM:</p> <p>Een ieder tegen wie een vervolging is ingesteld, wordt voor onschuldig gehouden totdat zijn schuld in rechte is komen vast te staan.</p> <p>Overweging 43 Richtlijn (EU) 2016/343 betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld:</p> <p>Kinderen zijn kwetsbaar en moeten een specifiek beschermingsniveau genieten. Daarom dienen specifieke procedurele waarborgen te worden vastgesteld met betrekking tot sommige in deze richtlijn opgenomen rechten.</p>	<p>VN-Kinderrechtencomité, General Comment 10: Children's Rights in Juvenile Justice, § 42 en 80:</p> <p>42. The presumption of innocence is fundamental to the protection of the human rights of children in conflict with the law. It means that the burden of proof of the charge(s) brought against the child is on the prosecution. The child alleged as or accused of having infringed the penal law has the benefit of doubt and is only guilty as charged if these charges have been proven beyond reasonable doubt. The child has the right to be treated in accordance with this presumption and it is the duty of all public authorities or others involved to refrain from prejudging the outcome of the trial. States parties should provide information about child development to ensure that this presumption of innocence is respected in practice. Due to the lack of understanding of the process, immaturity, fear or other reasons, the child may behave in a suspicious manner, but the authorities must not assume that the child is guilty without proof of guilt beyond any reasonable doubt.</p> <p>80. In addition, the States parties should take adequate legislative and other measures to reduce the use of pre-trial detention. Use of pre-trial detention as a punishment violates the presumption of innocence.</p>
	<p>Art. 3 Richtlijn (EU) 2016/343:</p> <p>De lidstaten zorgen ervoor dat verdachten en beklaagden voor onschuldig worden gehouden totdat hun schuld in rechte is komen vast te staan.</p> <p>Art. 4.1 Richtlijn (EU) 2016/343:</p> <p>De lidstaten nemen de nodige maatregelen om ervoor te zorgen dat een verdachte of beklaagde in openbare verklaringen van overheidsinstanties en in andere rechterlijke beslissingen dan die welke betrekking hebben op de vaststelling van schuld, niet als schuldig wordt aangeduid zolang zijn schuld niet in rechte is komen vast te staan.</p> <p>Art. 5 Richtlijn (EU) 2016/343:</p> <p>1. De lidstaten nemen passende maatregelen om te waarborgen dat verdachten of beklaagden, in de rechtbank of in het openbaar, niet als schuldig worden voorgesteld door vrijheidsbepalende middelen te gebruiken.</p>	<p>Richtlijnen van de Raad van Europa over "child-friendly justice", "E. Rechtsstaat", § 46:</p> <p>De rechtsstaat voorziet onder andere in het fundamentele principe dat eenieder enerzijds een verantwoordingsplicht heeft op grond van duidelijk vastgestelde en bekendgemaakte wetgeving, en anderzijds afdwingbare rechten heeft.</p> <p>EHRM 10 februari 1995, Allenet de Ribemont vs. Frankrijk:</p> <p>Presumption of innocence may be infringed not only by a judge or court but also by other public authorities.</p>

RECHT OM TE ZWIJ- GEN EN ZICHZELF NIET TE BE- LASTEN	<p>Art. 40.2 (b) IVRK:</p> <p>(b) Hiertoe, en met inachtneming van de desbetreffende bepalingen van internationale akten, waarborgen de Staten die partij zijn met name dat: (iv) dat het er niet toe wordt gedwongen een getuigenis af te leggen of schuld te bekennen.</p> <p>Art. 7.5 Richtlijn (EU) 2016/343 betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld:</p> <p>De uitoefening door verdachten en beklaagden van het recht om te zwijgen of het recht om zichzelf niet te belasten, mag niet tegen hen worden gebruikt en mag niet worden beschouwd als bewijs dat zij het betrokken strafbaar feit hebben begaan.</p> <p>Art. 3 Richtlijn 2012/13/EU:</p> <p>1. De lidstaten zien erop toe dat verdachten of beklaagden onvervuld informatie krijgen over ten minste de volgende procedurele rechten, zoals die van toepassing zijn op grond van het nationale recht, opdat deze rechten daadwerkelijk kunnen worden uitgeoefend: (...) (e) het zwijgrecht.</p> <p>Overweging 29 Richtlijn (EU) 2016/800:</p> <p>Indien een kind dat aanvankelijk geen verdachte of beklaagde was, zoals een getuige, verdachte of beklaagde wordt, moet dat kind beschikken over het recht beschermd te worden tegen zelfincriminatie en over het zwijgrecht, in overeenstemming met het recht van de Unie en het EVRM, zoals uitgelegd door het Hof van Justitie van de Europese Unie (Hof van Justitie) en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.</p>	<p>EHRM 17 december 1996, Saunders vs. Verenigd Koninkrijk:</p> <p>Although not specifically mentioned in Article 6 of the Convention, the right to silence and the right not to incriminate oneself are generally recognised international standards which lie at the heart of the notion of a fair procedure under Article 6.</p> <p>EHRM 2 maart 2010, Adamkiewicz vs. Polen:</p> <p>In this case, the Court held that the fact that the child was questioned without the presence of a lawyer and was not informed of his right to remain silent and not incriminate himself had amounted to a violation of Article 6 § 3 c) in conjunction with Article 6 § 1 ECHR.</p> <p>European Commission, Impact Assessment accompanying the document "Proposal for a directive on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings", Brussels, 27 November 2013, p. 77:</p> <p>A child who is a suspect in a police investigation must be able to consider whether he should use his right not to incriminate himself and, if so, how he should act. It must be said that it can be intellectually highly demanding for any suspect to make the right decision in this regard. The child can then consider what stance he should take on whether to exercise his right to remain silent and what consequences might follow.</p>
	<p>Art. 19 Richtlijn (EU) 2016/800:</p> <p>De lidstaten zorgen ervoor dat kinderen die verdachte of beklaagde zijn in strafprocedures, alsmede kinderen die gezochte personen zijn, op grond van het nationale recht over doeltreffende voorzieningen in rechte beschikken in gevallen waarin hun rechten krachtens deze richtlijn zijn geschonden.</p>	<p>Richtlijnen van de Raad van Europa over "child-friendly justice", "D. Kindvriendelijke rechtspraak tijdens gerechtelijke procedures", § 34-35:</p> <p>34. Als dragers van rechten moeten kinderen hun toevlucht kunnen zoeken tot middelen waarmee zij hun rechten daadwerkelijk kunnen uitoefenen of zich tegen schendingen van hun rechten kunnen verweren. Het nationaal recht moet in voorkomend geval de toegang tot de rechter vergemakkelijken voor kinderen die op basis van adequaat verleend juridisch advies, voldoende kennis hebben van hun rechten en van de middelen om deze rechten te beschermen.</p> <p>35. Eventuele belemmeringen voor de toegang tot de rechter, zoals de kosten van gerechtelijke procedures of een gebrek aan juridische begeleiding, moeten worden weggenomen.</p>

**VOORZIE-
NINGEN IN
RECHTE**

BIJLAGE 5

BIJLAGE 5 – TOEZICHTHOUDENDE ORGANEN

Deze bijlage zet uiteen welke toezichthoudende organen garanderen dat lidstaten aan de verplichtingen uit internationale en regionale instrumenten voldoen.

Voor elk verdrag op de posters waarnaar wordt verwezen in **Bijlage 1**, is ook een toezichthoudend orgaan.

EU-lidstaten worden op VN-, RvE- en EU-niveau gemonitord door de volgende organen.

1. OP INTERNATIONAAL NIVEAU (VN)

a. Het Comité voor de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties (VN-Kinderrechtencomité)

Het VN-Kinderrechtencomité is een orgaan van 18 onafhankelijke experts die de implementatie monitoren van het IVRK¹ en de drie Facultatieve Protocollen daarbij over de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten², de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie³ en een communicatieprocedure (OP3 IVRK)⁴.

Dit laatste protocol stelt kinderen in staat om een klacht in te dienen over specifieke schendingen van hun rechten op grond van het IVRK en de daarbij behorende eerste twee Facultatieve Protocollen⁵. Er zijn al verschillende klachten ingediend, het VN-Kinderrechtencomité heeft daarover echter nog geen beslissingen genomen⁶.

¹ IVRK, Deel II, art. 42-45.

² Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly Resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000, entered into force on 12 February 2002.

³ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly Resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000, entered into force on 18 January 2002.

⁴ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution of A/RES/66/138 of 19 December 2011, entered into force on 14 April 2014.

⁵ Zie, in het bijzonder, art. 5 (Individual communications), 7 (Admissibility), 12 (Inter-State communication) van OP3 IVRK.

⁶ Zie voor de lijst van aanhangige zaken: <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/TablePendingCases.pdf>.

Alle staten die partij zijn, zijn verplicht periodieke rapportages uit te brengen bij het VN-Kinderrechtencomité over hoe de kinderrechten op nationaal niveau zijn geïmplementeerd. Het eerste rapport moet twee jaar na de toetreding worden ingediend, daarna volgen iedere vijf jaar periodieke rapporten. Het Comité beoordeelt iedere rapportage en deelt vervolgens naar aanleiding daarvan eventuele zorgen en doet aanbevelingen in de vorm van “Concluding Observations”.

Het Comité geeft ook uitleg over de inhoud van de bepalingen uit het IVRK, ook wel bekend als de “General Comments” over thematische onderwerpen⁷ (bijvoorbeeld, zoals al eerder genoemd, CRC GC N°10 en N°12)

⁷ General comment No. 1 (2001): The Aims of Education; General comment No. 2 (2002): The Role of Independent National Human Rights Institutions in the Protection and Promotion of the Rights of the Child; General comment No. 3 (2003): HIV/AIDS and the rights of the children; General comment No. 4 (2003): Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child; General Comment No. 5 (2003): General Measures of Implementation of the Convention on the Rights of the Child; General Comment No. 6 (2005): Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside Their Country of Origin; General comment No. 7 (2005): Implementing child rights in early childhood; General Comment No. 8 (2006): The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment; General Comment No. 9 (2006): The rights of children with disabilities; General Comment No. 10 (2007): Children's rights in juvenile justice; General Comments No. 11 (2009): Indigenous children and their rights under the Convention; General Comments No. 12 (2009): The right of the child to be heard; General comment No. 13 (2011): The right of the child to freedom from all forms of violence; General comment No. 14 (2013): The right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration; General comment No. 15 (2013): The right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health; General comment No. 16 (2013): State obligations regarding the impact of the business sector on children's rights; General comment No. 17 (2013): The right of the child to rest, leisure, play, recreational activities, cultural life and the arts; General comment No. 18 (2014) on harmful practices; General comment No. 19 (2016) on public budgeting for the realization of children's rights; General comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence and General comment No. 21 (2017) on children in street situations.

b. De Mensenrechtencommissie (HRC) en de Speciale Procedures

van de VN⁸

De Mensenrechtencommissie is een intergouvernamenteel orgaan binnen de systematiek van de Verenigde Naties, dat verantwoordelijk is voor de versterking, bevordering en bescherming van mensenrechten over de hele wereld en de aanpak van mensenrechtenschendingen door middel van aanbevelingen.

De Mensenrechtencommissie heeft een Adviescommissie, die fungeert als de “denktank” van de commissie en hen voorziet van expertise en advies over thematische mensenrechtelijke vraagstukken en over de klachtenprocedure die particulieren en organisaties in staat stelt mensenrechtenschendingen onder de aandacht van de Mensenrechtencommissie te brengen.

De Universele Periodieke Review (UPR) is een staatsgedreven proces, onder regie van de Mensenrechtencommissie, dat staten de kans geeft te verklaren wat zij al hebben ondernomen om de mensenrechtensituatie in hun land te verbeteren en te voldoen aan de mensenrechtelijke verplichtingen.

De Mensenrechtencommissie werkt ook met de Speciale Procedures van de VN zoals ontwikkeld door de voormalige Commissie voor de Mensenrechten en aangenomen door de Mensenrechtencommissie. Deze bestaan uit een groep van Speciale Rapporteurs⁹, speciale vertegenwoordigers en onafhankelijke deskundigen en werkgroepen die mensenrechten monitoren, onderzoeken en daarover adviseren en publieke rapporten uitbrengen. Deze VN-organen hebben de mogelijkheid de situatie in een specifiek land te komen beoordelen als de staat daarmee instemt. De aanbevelingen die daaruit voortvloeien worden openbaar gemaakt en voorgelegd aan de Mensenrechtencommissie, maar zijn niet bindend voor de staten.

⁸ Zie <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/AboutCouncil.aspx>.

⁹ *Special Rapporteur on the right to education*: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/SREducation/Pages/SREducationIndex.aspx>; *Special Rapporteur on the Independence of Judges and Lawyers*: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Judiciary/Pages/IDPIIndex.aspx>; *Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography*: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Children/Pages/ChildrenIndex.aspx>.

2. OP HET NIVEAU VAN DE RAAD VAN EUROPA

a. De Commissaris voor de Rechten van de Mens van de Raad

van Europa

De Commissaris voor de Rechten van de Mens is een onafhankelijk niet-juridisch orgaan binnen de Raad van Europa, met een mandaat om het bewustzijn en de eerbieding van mensenrechten te bevorderen in de 47 lidstaten van de Raad van Europa¹⁰.

De activiteiten van dit orgaan focussen zich op drie nauw verwante gebieden: 1. Landenbezoek en de dialoog met de nationale autoriteiten en de maatschappij; 2. Thematische rapportages en adviezen over de systematische implementatie van mensenrechten; 3. Bewustmakingsactiviteiten.

Net als de VN-organen, legt de Commissaris bezoeken af bij lidstaten om de mensenrechtensituatie te monitoren en te evalueren. Tijdens zulke bezoeken heeft hij ontmoetingen met de hoogste vertegenwoordigers van de regering, het parlement, de rechterlijke macht, de maatschappij en nationale organisaties voor mensenrechten. Ook praat hij met burgers die zorgen hebben over de mensenrechten en bezoekt plaatsen met mensenrechtelijke relevantie, waaronder gevangenissen, psychiatrische ziekenhuizen, asielzoekerscentra, scholen, weeshuizen en plaatsen waar kwetsbare groepen zich ophouden.

Na afloop van de bezoeken kan er een rapport of brief worden verstuurd naar de nationale autoriteiten van de betrokken staat met daarin een beoordeling van de mensenrechtensituatie en aanbevelingen voor het oplossen van tekortkomingen in wetgeving en praktijk.

De Commissaris heeft het recht om zich als derde partij te voegen in procedures bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, hetzij door schriftelijke informatie in te dienen, hetzij door deel te nemen aan de rechtszittingen.

De Commissaris levert ook thematische bijdragen aan onderwerpen op het gebied van de bescherming van mensenrechten in Europa. Hij geeft advies en informatie over preventie van mensenrechtenschendingen en publiceert opiniestukken, papers en rapportages.

¹⁰ Resolution (99) 50 of the Council of Europe Commissioner for Human Rights, adopted by the Committee of Ministers on 7 May 1999 at its 104th Session (<http://www.coe.int/web/commissioner>).

b. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)

Het EHRM is een internationaal hof, gesitueerd in Straatsburg, met de Raad van Europa als toepassingsgebied. Dit hof beslist hoofdzakelijk in individuele klachten (ingediend in overeenstemming met artikel 34 en 35 EVRM)¹¹, waarin onderzoek wordt of de rechten uit het EVRM en de Protocollen geschonden zijn¹².

Beslissingen van het EHRM zijn bindend voor alle 47 lidstaten van de Raad van Europa die het EVRM hebben geratificeerd (bijvoorbeeld alle lidstaten van de EU, voor meer informatie, zie p. 45 □□).

c. European Committee of Social Rights (ECSR)

Het ECSR is een orgaan van 15 onafhankelijke en onpartijdige deskundigen, dat oordeelt over de conformiteit van nationale wetgeving en praktijk met het ESH, hetzij door middel van de collectieve klachtenprocedure, hetzij door de procedure van nationale rapportage¹³.

Het ESH waarborgt een breed scala aan alledaagse mensenrechten op het gebied van werkgelegenheid, huisvesting, gezondheid, onderwijs, sociale bescherming en welzijn.

Het ECSR is een belangrijk toezichthoudend orgaan voor de bescherming van kinderrechten. Ondanks het feit dat strafrechtelijke aangelegenheden buiten de reikwijdte van het ESH vallen, kan de collectieve klachtenprocedure worden gebruikt om het educatieve, beschermende en welzijnskarakter van het jeugdstrafrechtstelsel af te dwingen.

¹¹ Het EHRM kan verzoeken ontvangen van iedere natuurlijk persoon, non-gouvernementele organisatie of particulieren die stellen slachtoffer te zijn van de schending van de rechten uit het Verdrag of de Protocollen daarbij door een van de Hoge Verdragssluitende Partijen (art. 34 EVRM). Art. 35 zet de ontvankelijkheidsvoorwaarden uiteen voor individuele verzoekschriften.

¹² De rechtsmacht van het Hof strekt zich uit tot alle kwesties met betrekking tot de interpretatie en de toepassing van het Verdrag en de Protocollen daarbij (art. 32 van het EVRM).

¹³ Daartoe aangemerkte nationale en internationale organisatie kunnen meedoen in collectieve klachten tegen staten die partij zijn bij het ESH en de klachtenprocedure hebben aanvaard. Meer informatie is te vinden op de website van het ECSR: <https://www.coe.int/en/web/turin-european-social-charter>.

3. OP HET NIVEAU VAN DE EUROPESE UNIE

Op EU-niveau zijn de Europese Commissie (op de eerste plaats) en het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ EU) verantwoordelijk voor de controle op de correcte en tijdige omzetting van richtlijnen door EU-lidstaten.

Meer informatie over het omzettingsproces van Europese richtlijnen staat in **Bijlage 2**.

a. De Europese Commissie

De Europese Commissie heeft een rol als “Hoeder van de Verdragen” en is verantwoordelijk voor het monitoren van een juiste toepassing van EU-recht. Hierdoor heeft de Commissie ook de bevoegdheid om inbreukprocedures te starten tegen lidstaten die worden beschuldigd van schending van het EU-recht¹⁴.

Inzake de inbreukprocedure jegens EU-lidstaten die niet voldoen aan de plicht om de EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces (op tijd) om te zetten, heeft de EC na het verlopen van de omzettingsdeadline precontentieuze procedures gestart tegen:

- 9 EU-lidstaten m.b.t. de omzetting van Richtlijn 2013/48/EU betreffende het recht op toegang tot een advocaat¹⁵;
- 16 EU-lidstaten m.b.t. de omzetting van Richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling¹⁶
- 7 EU-lidstaten m.b.t. de omzetting van Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie¹⁷.

De hoofdlijnen van deze specifieke procedure zijn hieronder schematisch uiteengezet.

¹⁴ Ook kan een lidstaat een klacht indienen tegen een andere lidstaat voor een vermeende schending van een verplichting op grond van de verdragen. Voordat de zaak evenwel bij het HvJ EU wordt gebracht, moet de staat de Europese Commissie informeren (zie art. 259 VWEU voor meer informatie over deze procedure).

¹⁵ Luxemburg, Bulgarije, Frankrijk, Slovenië, Kroatië, Griekenland, Slowakije, Cyprus en Duitsland (schriftelijke aanmaning).

¹⁶ Litouwen, België, Slovenië, Roemenië, Luxemburg, Griekenland, Ierland, Italië, Slowakije, Oostenrijk, Spanje, Finland, Hongarije, Malta, Bulgarije en Cyprus.

¹⁷ Luxemburg, Cyprus, Malta, Slovenië, Slowakije, Spanje en Tsjechië.

I. De inbreukprocedure

Een lidstaat kan onderworpen worden aan een inbreukprocedure op grond van artikel 258 van het VWEU, dat bepaalt dat:

“Indien de Commissie van oordeel is dat een lidstaat een van de krachtens de Verdragen op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen, brengt zij dienaangaande een met redenen omkleed advies uit, na deze staat in de gelegenheid te hebben gesteld zijn opmerkingen te maken. Indien de betrokken staat dit advies niet binnen de door de Commissie vastgestelde termijn opvolgt, kan de Commissie de zaak aanhangig maken bij het Hof van Justitie van de Europese Unie”¹⁸.

Uit dit artikel blijkt dat een inbreukprocedure altijd start met een “formele procedure”, bestaande uit een aantal stappen die volgen uit het VWEU:

1. De “precontentieuze fase”: de Europese Commissie stuurt een aanmaningsbrief naar de lidstaat met een verzoek om nadere informatie. In deze brief geeft de Commissie de lidstaat de kans een toelichting te geven over de specifieke schending van EU-recht. Er wordt verzocht te reageren binnen een bepaalde tijd, meestal 2 maanden.
2. Het “met redenen omkleed advies”: als er geen antwoord komt op de aanmaningsbrief of het antwoord van de lidstaat is niet bevredigend, kan de Commissie verdergaan met de volgende fase van de inbreukprocedure, het “met redenen omkleed advies”. In deze fase legt de Commissie uit waarom het van mening is dat de staat het EU-recht schendt en roept de lidstaat op de om binnen een bepaalde tijd (meestal 2 maanden) informatie voor te leggen over de genomen maatregelen om de schending van het mensenrecht op te heffen.
3. Indien de lidstaat dan nog niet voldoet aan het EU-recht, kan¹⁹ de Europese Commissie ervoor kiezen de zaak voor te leggen aan het HvJ EU voor de “*contentieuze fase*”.

De regels van deze tweede fase van de inbreukprocedure zijn beschreven in artikel 260 VWEU²⁰:

1. Indien het HvJ EU vaststelt dat een lidstaat een krachtens de Verdragen op hem rustende verplichting niet is nagekomen, stelt het de schending vast en vraagt het de betrokken lidstaat maatregelen te nemen die nodig zijn om te voldoen aan het EU-recht (enkel een declaratoir vonnis van het HvJ EU);
2. Als de lidstaat de nodige maatregelen om aan de beslissing van het HvJ EU te voldoen niet treft, geeft de Commissie de lidstaat de kans om te reageren. In deze fase informeert de Commissie de staat ook over de sancties die het overweegt;
3. De Europese Commissie mag de zaak dan opnieuw voor het HvJ EU brengen en het Hof dan expliciet verzoeken de sancties aan de lidstaat op te leggen, op grond van de duur en ernst van de schending en de grootte van de betrokken lidstaat;
4. Indien het Hof meent dat de betrokken lidstaat niet voldoet aan de beslissing, kan het een financiële sanctie opleggen (veroordeling van het HvJ EU).

In afwijking van deze algemene regels, introduceert het Verdrag van Lissabon een specifieke procedure voor lidstaten die de Europese Commissie niet informeren over de getroffen maatregelen op nationaal niveau om een EU-richtlijn om te zetten.

In deze specifieke omstandigheden is een tweede procedure bij het HvJ EU niet nodig om de lidstaat een financiële sanctie op te leggen. Dit betekent dat wanneer de Europese Commissie een zaak van een lidstaat voor het eerst doorverwijst naar het Hof van Justitie, ze gelijk sancties aan het Hof kan voorleggen die zij geschikt acht en het Hof van Justitie kan daarom al bij de eerste beslissing in de zaak aan de betrokken lidstaat een sanctie opleggen²¹.

²⁰ Meer duiding op de volgende link: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/applying-eu-law/infringement-procedure_nl.

²¹ VWEU, art. 260.3: “Wanneer de Commissie bij het Hof een zaak aanhangig maakt op grond van artikel 258 omdat zij van oordeel is dat de betrokken lidstaat zijn verplichting tot mededeling van maatregelen ter omzetting van een volgens een wetgevingsprocedure aangenomen richtlijn niet is nagekomen, kan de Commissie, indien zij dit passend acht, aangeven wat haars inziens gezien de omstandigheden een redelijke hoogte is voor de door deze lidstaat te betalen forfaitaire som of dwangsom. Indien het Hof de niet-nakoming vaststelt, kan het de betrokken lidstaat de betaling van een forfaitaire som of een dwangsom opleggen die niet hoger is dan de Commissie heeft aangegeven. De verplichting tot betaling gaat in op de door het Hof in zijn arrest bepaalde datum”.

¹⁸ Meer uitleg hierover is te vinden op de website van de Europese Commissie zelf: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/applying-eu-law/infringement-procedure_nl.

¹⁹ De Europese Commissie heeft de bevoegdheid maar niet de verplichting om de zaak van een lidstaat voor te leggen aan het HvJ EU.

b. Het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ EU)²²

Het HvJ EU is verantwoordelijk om ervoor te zorgen dat het EU-recht uniform en coherent wordt toegepast in alle EU-lidstaten en neemt beslissingen in verschillende rechtsgedingen, in het bijzonder bij:

- Inbreukprocedures (hierboven besproken [□](#));
- Nietigverklaringen²³;
- Beroepen wegens nalaten²⁴;
- Schadezaken²⁵;
- Prejudiciële beslissingen (zie hieronder [□](#));

1. De prejudiciële beslissing

De prejudiciële beslissing is één van de belangrijkste instrumenten van het HvJ EU om rechtszekerheid te garanderen door middel van een uniforme toepassing van het EU-recht (VWEU, art. 267).

Zoals eerder al vermeld, betreft het grootste deel van de jurisprudentie van het HvJ EU met betrekking tot kinderen tot op heden zaken in de sfeer van vrij verkeer van personen en het Europees burgerschap, die behandeld zijn na een verzoek om een prejudiciële beslissing van de nationale rechter²⁶.

Nu de EU echter de verplichting heeft om kinderrechten (VEU, art. 3) en de inbedding van de vier kernbeginselen van het IVRK in primair EU-recht te bevorderen (HGEU, art. 24 en 21), is het, met name door de komst van Richtlijn (EU) 2016/800, waarschijnlijk dat het HvJ EU in de toekomst vragen krijgt met betrekking tot de procedurele rechten van minderjarige verdachten.

²² Het is belangrijk om de bevoegdheid van het HvJ EU te onderscheiden van die van het Gerecht. Het Gerecht heeft de bevoegdheid tot het behandelen van en het in eerste aanleg beslissen in zaken die worden aangebracht door personen. Het HvJ EU behandelt en beoordeelt zaken die worden aangebracht door lidstaten. Het HvJ EU functioneert eveneens als beroepsinstantie tegen beslissingen van het Gerecht in eerste aanleg. In dat laatste geval heeft het HvJ EU alleen de bevoegdheid om te oordelen over de rechtsvragen en niet om de feiten opnieuw vast te stellen.

²³ Door middel van de nietigverklaring vraagt de verzoeker (lidstaten, de Commissie, het Europees Parlement, de Raad en particulieren onder bepaalde voorwaarden) om nietigverklaring van regelgeving die is aangenomen door een EU-organisatie, -orgaan, -bureau of -instantie. Het HvJ EU zal de regelgeving nietig verklaren als het van mening is dat deze in strijd is met EU-recht (VWEU, art. 263).

²⁴ Het EP, de Raad en de EC moeten onder bepaalde omstandigheden bepaalde beslissingen nemen. Als zij deze taak niet naar behoren uitvoeren, kunnen EU-overheden, andere EU-instanties, personen (onder bepaalde voorwaarden) of bedrijven een klacht indienen bij het HvJ EU (VWEU, art. 265).

²⁵ Ieder(e) persoon of bedrijf wiens belangen zijn geschonden door een handelen of nalaten van de EU of diens werknemers kan daartegen ageren via het HvJ EU (VWEU, art. 268 en 340).

²⁶ Voor jurisprudentie van het HvJ EU, zie https://curia.europa.eu/jcms/jcms/_6/en/.

Hoewel tot nog toe geen zaak over de interpretatie van art. 24 van het HGEU (“De rechten van het kind”), in samenhang met één van de richtlijnen over een eerlijk proces, voor het HvJ EU gebracht werd, moet de prejudiciële beslissing toch worden gezien als een bruikbaar instrument om de bevordering en eerbiediging van de rechten van de minderjarige verdachte aan de kaak te stellen.

Om deze redenen zijn de hoofdkenmerken van dit krachtige juridische instrument hieronder schematisch uiteengezet.

Doel van een prejudiciële beslissing:

Nationale rechtbanken de mogelijkheid geven bij het HvJ EU vragen te stellen over de interpretatie of geldigheid van EU-recht, als dit relevant is voor een zaak die zij in behandeling hebben²⁷.

Aanleidingen voor een verzoek tot een prejudiciële beslissing:

- 1) De interpretatie van primaire en secundaire EU-wetgeving: een nationale rechter verzoekt om opheldering van het HvJ EU om ervoor te zorgen dat een specifieke EU-bepaling correct wordt toegepast;
- 2) Een controle van de geldigheid van secundair recht opgesteld door een organisatie, orgaan, bureau of agentschap van de EU. Hetzelfde kan ook gedaan worden om te bepalen of een nationale wet of praktijk in overeenstemming is met EU-recht.

²⁷ Het HvJ EU geeft alleen een beslissing over de constituerende elementen van de gevraagde prejudiciële beslissing. De nationale rechter blijft bevoegd om de originele zaak af te handelen. De nationale procedure wordt aangehouden tot het HvJ EU een beslissing heeft genomen.

Het proces van een prejudiciële beslissing:

a. Het verzoek

- Nationale rechtbanken/tribunalen moeten zich altijd tot het HvJ EU wenden als er in een lopende zaak twijfel ontstaat over de toepassing/interpretatie van EU-recht²⁸;
- Het verzoek moet een duidelijke beschrijving van de feitelijke en juridische aspecten van de zaak bevatten en een overzicht van het EU-recht dat op deze zaak toepasbaar is.

b. Grenzen

- a) Een verzoek om een prejudiciële beslissing kan niet gebaseerd zijn op een virtuele/hypothetische of evident irrelevante zaak;
- b) Als de zaak ook in aanmerking komt voor een nietigverklaring, kan deze niet bestreden worden door middel van een prejudiciële beslissing;
- c) Een verzoek om een prejudiciële beslissing kan door (de advocaat van) één van de betrokken partijen bij een nationale rechter worden ingediend, maar de beslissing om de zaak daadwerkelijk door te verwijzen berust bij de rechter/rechtbank;

Desalniettemin zijn nationale rechtbanken, op grond van artikel 267 VWEU, verplicht het HvJ EU om een prejudiciële beslissing te vragen wanneer zij fungeren als hoogste rechter (m.a.w. er staat geen rechtsmiddel meer open tegen hun beslissing).

Hier zijn enkele uitzonderingen op. De hoogste rechter op nationaal niveau is niet verplicht om een prejudiciële beslissing te vragen, indien:

- 1) Het HvJ EU al eens eerder heeft beslist over dezelfde materie;
- 2) De interpretatie van het recht in kwestie evident is;
- 3) Er vaste rechtspraak bestaat over de kwestie.

c. Effecten op de aanhangige procedure

Het geschil op nationaal niveau wordt aangehouden tot het HvJ EU een beslissing heeft genomen, waarop de beslissing van de nationale rechter kan worden gebaseerd.

²⁸ Voor meer informatie, zie *Recommendations of the CJEU to national courts and tribunals in relation to the initiation of preliminary ruling proceedings* (2016/C 439/01).

d. Procedures in urgente gevallen

Artikel 267 VWEU bepaalt: “*in zaken betreffende een gedetineerd persoon, doet het Hof zo spoedig mogelijk uitspraak*”. In dit geval kent het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie twee specifieke prejudiciële procedures²⁹:

- 1) De versnelde prejudiciële procedure: dit kan voorkomen wanneer de aard en bijzondere omstandigheden van de zaak een behandeling op korte termijn vereisen;
- 2) De prejudiciële spoedprocedure: deze procedure wordt alleen gebruikt in zaken op het gebied van vrijheid, veiligheid en gerechtigheid. Het HvJ EU heeft deze procedure al gebruikt in meerdere zaken inzake kinderrechten, met name op het gebied van ouderlijk gezag³⁰ en de procedure kan ook gebruikt worden in zaken omtrent een minderjarige verdachte;

e. Rechtsgevolgen van prejudiciële beslissingen

- Er is geen twijfel over mogelijk dat iedere prejudiciële beslissing van het HvJ EU een “erga omnes effect” heeft, wat betekent dat deze niet alleen bindend is voor de verzoekende rechtbank, maar ook voor alle andere nationale rechtbanken van de lidstaten. In de praktijk worden de beslissingen van het HvJ EU geacht bindende precedentwerking te hebben.
- Wanneer wordt gevraagd om een beoordeling van de geldigheid van een bepaalde regelgeving, wordt deze en alle daarop gebaseerde regelingen automatisch ongeldig als het als zodanig wordt aangemerkt door het HvJ EU. Normaliter hebben beslissingen van het HvJ EU terugwerkende kracht, maar het Hof kan ook beslissen om een EU-recht ex nunc ongeldig te verklaren, om rechtszekerheid te bevorderen en het vertrouwensbeginsel te beschermen.

²⁹ Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie, art. 105-114.

³⁰ Zie bijvoorbeeld HvJ EU 23 december 2009, *Detiček* (C-403/09); HvJ EU 1 juli 2010, *Povse* (C-211/10); HvJ EU 5 oktober 2010, *McB* (C-400/10); HvJ EU 22 december 2010, *Aguirre Zarraga* (C-491/10); HvJ EU 22 december 2010, *Mercredi* (C-497/10). Zie ook HvJ EU “*Verslag over de toepassing van de prejudiciële spoedprocedure door het Hof van Justitie*”, zoals opgesteld door de Raad in overeenstemming de verklaring in de bijlage bij het besluit van 20 december 2007 (OJ L 24 van 29 januari 2008, p. 44): https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-07/nl_rapport.pdf.

BIJLAGE 6

BIJLAGE 6 – REIKWIJDTE VAN DE TOEPASSING VAN DE EU-RICHTLIJNEN OVER HET RECHT OP EEN EERLIJK PROCES

Deze bijlage geeft duidelijkheid over één van de belangrijkste interpretatievraagstukken bij Richtlijn (EU) 2016/800 ten aanzien van het type procedure waar de richtlijn betrekking op heeft, en daarmee over alle andere EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces¹.

De reikwijdte van Richtlijn (EU) 2016/800 is verbreed om kinderen meer bescherming te kunnen bieden. Deze richtlijn is van toepassing op alle kinderen vanaf het moment dat zij op de hoogte zijn gebracht van het feit dat zij verdachte of beklaagde zijn van het plegen van een strafbaar feit, ongeacht of zij van hun vrijheid beroofd zijn². Alle (andere) richtlijnen die aangenomen zijn in het kader van de Routekaart³ van de Raad zijn van toepassing op strafprocedures, waarmee de uiteindelijke vaststelling wordt bedoeld van het al dan niet plegen van het strafbaar feit door het verdachte of beklaagde kind, inclusief, indien van toepassing, de strafoplegging en de beslechting van een eventueel beroep. De reikwijdte van de toepassing van die richtlijnen hangt daarom af van de definitie van de term “strafrechtelijke” procedure en “strafbaar” feit.

 Hierover bepaalt overweging 17 van Richtlijn (EU) 2016/800: *“Deze richtlijn dient uitsluitend van toepassing te zijn op strafprocedures. Ze mag niet van toepassing zijn op andere soorten procedures, in het bijzonder procedures die speciaal voor kinderen zijn ontworpen en die tot beschermende, corrigerende of opvoedkundige maatregelen kunnen leiden.”*

Om die overweging te begrijpen, is het belangrijk om te weten dat er tussen de lidstaten aanmerkelijke verschillen bestaan wat betreft het type procedure die wordt gebruikt voor minderjarige verdachten.

In sommige staten is het jeugdstrafrechtssysteem onderdeel van het jeugdzorgstelsel en wordt dus niet per se bestempeld als strafrechtelijk (bijvoorbeeld in

¹ Zie de Routekaart van de Raad ter versterking van de procedurele rechten van verdachten en beklagden in strafprocedures (Resolutie van de Raad van 30 november 2009 over een routekaart ter versterking van de procedurele rechten van verdachten en beklagden in strafprocedures, JO C/295/1).

² Zie art. 2.1. Dit is in overeenstemming met Richtlijn (EU) 2016/343 betreffende het vermoeden van onschuld, die al van toepassing zou moeten zijn voordat een persoon ervan op de hoogte is gesteld dat hij of zij verdachte of beklaagde is.

³ Zie de verwijzing in voetnoot 1.

België en Polen). In sommige andere staten wordt een deel van het jeugdstrafrechtssysteem beschouwd als bestuursrechtelijk en daarom dus ook niet als strafrechtelijk (bijvoorbeeld in Bulgarije, indien een persoon alleen nog verdacht wordt van een strafbaar feit).

Uit ons onderzoek blijkt dat er twee hoofdredenen zijn die ertoe hebben geleid dat overweging 17 in Richtlijn (EU) 2016/800 is opgenomen:

1) De eerste vloeit voort uit de wil om het subsidiariteitsbeginsel te eerbiedigen, aangezien een niet-strafrechtelijke procedure geen aanleiding kan geven tot samenwerking tussen de lidstaten in strafrechtelijke aangelegenheden, omdat dit de bevoegdheden van de EU zou overschrijden⁴.

In het verlengde hiervan is het van belang dat er al zaken zijn geweest waarbij een European Arrest Warrant (EAW) voor een kind is uitgegeven, dat door een lidstaat werd uitgevoerd terwijl de EAW niet gebaseerd was op een strafrechtelijke procedure⁵.

2) De tweede reden om lidstaten geen verplichting op te leggen om bepaalde handelingen van kinderen te definiëren als “strafrechtelijk” die in bepaalde nationale systemen niet worden beschouwd als strafbare feiten, is om te voorkomen dat deze staten hun jeugdrechtssysteem moeten omzetten in een strafrechtssysteem in enge zin, wat voor het kind zou betekenen dat het zou kunnen leiden tot een traumatisch proces.

Een al te beperkte interpretatie (of definitie) van de “strafrechtelijke” aard van jeugdstrafprocedures zou echter de toepassing van nationale en regionale instrumenten waarin waarborgen voor de bescherming van minderjarige verdachten zijn opgenomen, al te zeer kunnen beperken.

In Richtlijn (EU) 2016/800 is daarom geen definitie van het concept “strafrechtelijke procedure” of “strafbaar feit” opgenomen.

Nu daar in EU-wetgeving dus geen duidelijkheid over bestaat, moet de interpretatie van overweging 17 en daardoor ook de reikwijdte van EU Richtlijn (EU) 2016/800 (maar ook des te meer alle andere richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces), worden bekeken in overeenstemming met de internationale algemene beginselen van het jeugdstrafrecht. In het bijzonder:

⁴ D. De Vocht, M. Panzavolta, M. Vanderhallen, M. Van Oosterhout, *Procedural safeguards for juvenile suspects in interrogations. A look at the Commission's Proposal in light of an EU comparative study*, in *New Journal of European Criminal law*, Vol. 5, Issue 4, 2014, p. 486.

⁵ De verwijzing betreft een European Arrest Warrant die werd gevraagd door de Belgische autoriteiten (Familiekamer) aan Polen en betrof een 17 jarige jongen. De EAW was aangevraagd op een moment van de procedure gedurende welke er nog geen spake was van een strafrechtelijke vervolging. (zie: Council of the European Union, *Evaluation report on the fourth round of mutual evaluations, “The practical application of the European arrest warrant and corresponding surrender procedures between member states”. Report on Poland, 14 December 2007 (ST 14240/1/07)*, p. 22-24).

a) Is het belangrijk om te onderstrepen dat alle EU-lidstaten ook partij zijn bij het EVRM en zich daarom moeten houden aan de uitspraken van het EHRM. De jurisprudentie van het EHRM wordt ook regelmatig gebruikt door het HvJ EU om EU-recht te interpreteren en moet daarom ook in acht genomen worden bij de interpretatie van de reikwijdte van bovengenoemde EU-richtlijnen.

Het EHRM heeft in de uitspraak *Engel e.a. vs. Nederland* drie cumulatieve criteria vastgesteld voor het vaststellen van de strafrechtelijke aard van een delict en daarmee voor de toepassing van artikel 6 van het EVRM (Recht op een eerlijk proces): (1) de classificatie in nationaal recht, (2) de aard van het gepleegde feit en (3) de ernst van de sanctie die daarop staat⁶.

Bovendien heeft het EHRM een belangrijk beginsel op het gebied van de procedurele rechten van minderjarige verdachten bevestigd in een recente uitspraak *Blokhin vs. Rusland*: *“A child may in no case be deprived of procedural safeguards for the sole reason that under domestic law the procedure, which could lead to deprivation of liberty, is intended to protect the interests of the minor rather than to punish”*⁷.

EHRM (GK) 23 maart 2016, Blokhin vs. Rusland, 47152/06:

“The Grand Chamber saw no reason to depart from the Chamber’s findings that the proceedings against the applicant constituted criminal proceedings within the meaning of article 6 of the Convention. Like the Chamber, it stressed the need to look beyond appearances and the language used and to concentrate on the realities of the situation. The placement for thirty days in the temporary detention centre for juvenile offenders had clear elements of both deterrence and punishment”.

De classificatie “strafrechtelijk” of “niet-strafrechtelijk” is dus niet doorslaggevend voor de toepassing (of niet) van de procedurele waarborgen uit artikel 6 van het EVRM. Hierop voortredenerend, heeft het EHRM bepaald dat de waarborgen voor een eerlijk proces ook moeten worden toegepast op een sociale of bestuurlijke procedure die inhoudelijk van strafrechtelijke aard is.

Het EHRM is daar zeer duidelijk over: het is in strijd met het EVRM om kinderen hun procedurele waarborgen m.b.t. een eerlijk proces te ontzeggen op basis van het enkele feit dat jeugdstrafprocedures in het nationaal recht gekwalificeerd zijn als procedures met een “beschermings- of welzijnskarakter”.

b) Ten tweede is het ook fundamenteel dat het IVRK een belangrijke status heeft in de jurisprudentie van het EHRM (in tegenstelling tot de jurisprudentie van het HvJ EU⁸), waarmee de uitspraken van het EHRM een belangrijk middel vormen om de beginselen en rechten van het IVRK toch indirect door te laten dringen in het EU-recht.

Daarom moet met de bepalingen van het IVRK ook rekening worden gehouden als indicatoren voor de interpretatie van de reikwijdte van de EU-richtlijnen. Met name artikel 40, dat verschillende procedurele waarborgen bevat die ook zijn neergelegd in Richtlijn (EU) 2016/800, is in dat opzicht belangrijk.

c) Ten derde is van belang dat, voor wat betreft het EU-recht, al een autonome definitie van de term “strafbaar feit”, onafhankelijk van de nationale classificaties, is gegeven in de jurisprudentie van het HvJ EU⁹.

Het HvJ heeft de “Engel-criteria” zoals deze door het EHRM zijn bepaald, bevestigd¹⁰ en ook overweging 11 van Richtlijn (EU) 2016/343 betreffende het vermoeden van onschuld maakt een duidelijke verwijzing naar het EHRM, namelijk: *“Deze richtlijn dient uitsluitend van toepassing te zijn op strafprocedures, zoals uitgelegd door het Hof van Justitie van de Europese Unie (Hof van Justitie), onverminderd de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.”*

⁸ Tot op heden heeft het HvJ EU nog maar een verwijzing naar het IVRK gemaakt (HvJ EU 14 februari 2008, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH vs. Avides Media AG* (C-244/06)).

⁹ HvJ EU 14 november 2013, *Baláz* (C-60/12), overweging 42: “the term ‘court having jurisdiction in particular in criminal matters’, (...), is an autonomous concept of Union law and must be interpreted as covering any court or tribunal which applies a procedure that satisfies the essential characteristics of criminal procedure”.

¹⁰ HvJ EU 5 juni 2012, *Lukasz Marcin Bonda* (C-489/10), overweging 37; HvJ EU 26 februari 2013, *Akerberg Fransson* (C-617/10), overweging 35.

⁶ EHRM 8 juni 1976, *Engel e.a. vs. Nederland*, 5100/71, § 82.

⁷ EHRM 23 maart 2016, *Blokhin vs. Rusland*, 47152/06, § 196, p. 64. Zie ook EHRM 2 maart 2010, *Adamkiewicz vs. Polen*, 54729/00.

Bij het vaststellingsproces van Richtlijn (EU) 2016/800 hebben verder het Europees Economisch en Sociaal Comité (met een conclusie ten aanzien van het voorstel van de EC)¹¹ en het Europees Parlement beide expliciet verzocht om een autonome interpretatie van het begrip “strafbaar” feit¹².

Op grond van al deze overwegingen, moeten alle EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces van toepassing zijn op iedere procedure die op basis van de “Engel-criteria” kan worden gedefinieerd als strafrechtelijk, ongeacht de nationale classificatie.

¹¹ Advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité over het voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn, 25 maart 2014, punt 1.5: “(...)Het Comité is van oordeel dat het begrip strafprocedure, naar analogie met de rechtspraak van het Europees Hof voor de bescherming van de rechten van de mens, autonoom moet kunnen worden geïnterpreteerd in het Europees recht los van de kwalificatie van de procedures in de lidstaten. Teneinde deze mogelijkheid tot autonome interpretatie optimaal te garanderen beveelt het Comité aan, dat in de overwegingen bij deze voorstellen van Richtlijnen, de vermelding dat de waarborgen niet van toepassing zijn op administratieve procedures die leiden tot een sanctie, worden geschrapt.”

¹² Amendementen zoals voorgesteld door het Europees Parlement op dit gebied: “(6 bis) In het licht van de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Unie en het Europees Hof voor de rechten van de mens kan een gerechtelijke procedure niet zonder meer als strafprocedure worden aangemerkt met als enige grond de aanduiding als zodanig en de desbetreffende strafmaat volgens het nationale recht. Teneinde de doelstellingen van de verdragen en van deze richtlijn te verwezenlijken en de grondrechten zoals onder meer verankerd in het Handvest en het EVRM ten volle te eerbiedigen is het derhalve zaak bij de toepassing van de richtlijn niet alleen oog te hebben voor de formele betiteling van een procedure volgens de nationale rechtsorde, maar ook voor de gevolgen van de procedure voor leven en ontwikkeling van het kind. Deze richtlijn moet in ieder geval worden toegepast als de procedure kan leiden tot een aantekening in het strafregister (Motivering: Overweging gebaseerd op het arrest-Engel, dat stelselmatig wordt gevolgd door het Hof van de rechten van de mens in Straatsburg en het Hof van de EU in Luxemburg. Het gaat om het vereiste dat staten de grondrechten ten volle eerbiedigen en dat schendingen daarvan en onterechte veroordelingen door rechters in Europa voorkomen worden); “(6 quater) Het is dan ook zaak de door deze richtlijn geboden waarborgen, met de eventueel vereiste aanpassingen, toe te passen in alle procedures die in beperkende maatregelen kunnen uitmonden of ingrijpende gevolgen kunnen hebben voor het leven van het kind en daarmee voor de ontwikkeling van diens persoonlijkheid, alsook in die gevallen waarin weliswaar geen straf wordt opgelegd maar waarin de procedure kan leiden tot een beslissing die, al was het maar impliciet, de verantwoordelijkheid voor het strafbare feit bij het betrokken kind legt. In al dit soort gevallen mag de toepassing van de richtlijn niet belemmerd worden door het feit dat de procedure ingeleid is wegens een handeling die volgens het nationale recht geen strafbaar feit is, dat de procedure niet voor een strafrechter komt, of dat er geen sanctie kan volgen die volgens het nationale recht formeel onder het strafrecht valt (Motivering: Overweging gebaseerd op het arrest-Engel, dat stelselmatig wordt gevolgd door het Hof van de rechten van de mens in Straatsburg en het Hof van de EU in Luxemburg. Het gaat om het vereiste dat staten de grondrechten ten volle eerbiedigen en dat schendingen daarvan en onterechte veroordelingen door rechters in Europa voorkomen worden. De toevoeging “met de eventueel vereiste aanpassingen” is ingegeven door het vereiste van flexibiliteit bij de toepassing van de richtlijn in de geschetste gevallen).” Zie: Verslag over het voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende procedurele rechten voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure” (A8-0020/2015) – Amendementen 4 en 6.

SAMENGEVAT, OM DE REIKWIJDTE VAN DE TOEPASSING VAN DE EU-RICHTLIJNEN BETREFFENDE HET RECHT OP EEN EERLIJK PROCES TE BEPALEN, IS HET NODIG OM:

1) *De inhoudelijke aard van het jeugdstrafrechtssysteem en de consequenties daarvan voor kinderen te evalueren op basis van de hiervoor besproken jurisprudentie van het HvJ EU en EHRM en de internationale en regionale instrumenten die door alle EU-lidstaten zijn geratificeerd, en niet alleen op basis van hun nationale classificatie;*

2) *Overweging 3 van Richtlijn (EU) 2016/800 betreffende procedurele waarborgen voor minderjarige verdachten in het achterhoofd te houden: “Hoevel alle lidstaten partij zijn bij het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM), het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR) en het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind, heeft de ervaring geleerd dat deze omstandigheid op zich niet altijd zorgt voor voldoende vertrouwen in de strafrechtssystemen van andere lidstaten.”*

De andere richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces bevatten eenzelfde soort bepaling, wat betekent dat de EU-lidstaten meer moeten doen om ervoor te zorgen dat zij de procedurele waarborgen uit deze internationale instrumenten verzekeren om zo ook te voldoen aan een correcte implementatie van de richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces.

3) *Te begrijpen dat het in het belang van de EU-lidstaten is om alle benodigde maatregelen te nemen die ervoor zorgen dat het beginsel van voorrang van EU-recht en de internationale verplichtingen op het gebied van het jeugdstrafrecht worden geëerbiedigd, om schendingen te voorkomen die procedures bij het EHRM en HvJ EU veroorzaken.*

BIJLAGE 7

BIJLAGE 7 – CHECKLIST BIJ HET RECHT OP EEN ADVOCaat

1. TOEGANG TOT EEN ADVOCaat IN ALLE STADIA VAN DE JEUGDSTRAFRECHTPROCEDURE

A) INFORMATIE & VOORZIENINGEN BESCHIKBAAR STELLEN

- Hoe krijgt het kind informatie over toegang tot een advocaat?
- Speelt de staat een rol bij het geven van deze informatie aan het kind? (bv. publieke campagnes)
- Speelt opleiding een rol bij het geven van deze informatie? (Is de informatie bijvoorbeeld opgenomen in curricula van scholen?)
- Zijn er organisaties en instanties die als doorgeefluik van deze informatie fungeren?
- Hoe krijgt het kind wiens vrijheid ontnomen is informatie over zijn of haar rechten? Van wie?
- Is de verstrekte informatie opgesteld in kindvriendelijke taal?
- Wordt de informatie verstrekt in de moedertaal van het kind of in een taal die hij of zij spreekt/begrijpt?

B) TOEGANG TOT EEN ADVOCaat

I. Eigen keuze van een advocaat

- Mag het kind zelf een advocaat kiezen?
- Zijn er hulpmiddelen om het kind daarbij te helpen? Hoe werken ze?
- Als het kind geen advocaat heeft, wordt er dan automatisch één toegewezen? Hoe?
- Hoe kunnen kinderen een advocaat inschakelen?
- Krijgt het kind daarbij hulp? Van wie?

II. Rechtsbijstandssysteem

- Is er een rechtsbijstandssysteem op nationaal niveau?
- Is het systeem toegankelijk voor kinderen? Op welke voorwaarden?
- Hoe wordt het kind geïnformeerd dat een dergelijk systeem bestaat?
- Is er een specifieke afdeling voor kinderen die betrokken zijn in een strafprocedure? Of voor jeugdigen?
- Moeten advocaten die in het rechtsbijstandssysteem werken een specifieke training ondergaan om kinderen te kunnen vertegenwoordigen/bijstaan?
- Kan het kind binnen het rechtsbijstandssysteem zelf zijn of haar advocaat kiezen?
- Kan het kind binnen het rechtsbijstandssysteem tijdens de procedure wisselen van advocaat? Op welke voorwaarden?
- Is er een vaste advocaat (in de rechtbank, bij het politiebureau...) die kinderen, die geen advocaat hebben, kan helpen en begeleiden? Is deze gespecialiseerd in het jeugdstrafrecht?

C) VERTOLKING EN VERTALING

- Kan het kind kosteloos een tolk krijgen indien nodig? In welke fasen van de procedure?
- Kan het kind kosteloos een vertaling van essentiële documenten krijgen?

2. DE JEUGDRECHTADVOCAAT

A) HUIDIGE SITUATIE

- Zijn er in het land verenigingen voor jeugdrechtsadvocaten? Zo ja, wat is hun taak?
- Werken jeugdrechtsadvocaten samen met andere professionals? Welke? Hoe?

B) TAAK EN MISSIE

- Is de taak van de jeugdrechtsadvocaat gedefinieerd in wetgeving? Hoe?
- Verschilt de rol van de advocaat al naar gelang de leeftijd van het kind en/of diens mondigheid?
- Hebben jeugdrechtsadvocaten een speciale status?

C) OPLEIDING

- Bestaat er een opleiding voor jeugdrechtsadvocaten?
- Is deze opleiding verplicht?
- Is de opleiding toegankelijk/betaalbaar?
- Hoe lang duurt de opleiding?
- Is de opleiding landelijk en uniform georganiseerd?
- Wordt de jeugdrechtsadvocaat gedurende zijn hele carrière getraind? Wat zijn de vereisten?
- Wat is de indeling en inhoud van de opleiding? Is deze theoretisch/praktisch (of beide)? Is deze louter juridisch of multidisciplinair met psycho-sociale aspecten? Wordt bijvoorbeeld ook aandacht besteed aan ondersteuning/bijstand van het kind?
- Door wie wordt het georganiseerd? (Universiteiten, Ordes van Advocaten, NGO's of andere instanties)
- Worden kinderen betrokken bij de opleiding? Zo ja, op welke manier?

D) MATERIAAL

- Bestaan er op nationaal niveau tools voor de rol en missie van advocaten? (Handboeken, zelfstudiemateriaal/rapportages, etc.)
- Bestaan er rapporten over de mening van het kind (participatie) en professionele standpunten over het systeem van jeugdrechtsadvocaten (rol, missie, opleiding, etc.)?

3. BIJSTAND DOOR EEN ADVOCaat TIJDENS JEUGDSTRAFRECHTPROCEDURES

A) ALGEMEEN

- Bestaat er een verplichting voor het verdachte/beklaagde kind om bijgestaan te worden door een advocaat? Wanneer/in welke fase(n)?
- Wat gebeurt er als er geen advocaat beschikbaar is en het kind wel moet worden bijgestaan? Wacht de bevoegde autoriteit dan met de rechtszitting, het verhoor, de onderzoekshandelingen/andere handelingen voor het vergaren van bewijs, etc., waarbij het kind moet worden bijgestaan door een advocaat?
- Wordt de aanwezigheid van de advocaat vastgelegd bij iedere handeling?

B) TIJDENS DE VERSCHILLENDE FASES VAN DE PROCEDURE

- Heeft het kind het recht om zijn advocaat te ontmoeten voor het door de politie of een andere handhavende of rechterlijke autoriteit wordt verhoord? Wordt dit recht daadwerkelijk uitgevoerd?
- Mag de jeugdrechtsadvocaat aanwezig zijn en deelnemen aan het verhoor van zijn cliënt (op grond van artikel 3.3. b van Richtlijn 2013/48/EU)? Mag de advocaat tussenkomen? Hoe? Mag hij tegen zijn cliënt praten tijdens het verhoor? Kan hij commentaar leveren op het politierapport, etc.?

- Is de advocaat aanwezig bij onderzoekshandelingen of handelingen voor het vergaren van bewijs door een onderzoeks- of andere bevoegde autoriteit, zoals line-ups, confrontaties of reconstructies van de plaats delict (op grond van artikel 3.3. c van Richtlijn 2013/48/EU en art. 6.3 b van Richtlijn (EU) 2016/800)?
- Heeft het kind het recht om zijn advocaat te ontmoeten zonder onnodige vertraging na de vrijheidsbeneming? Wordt dit recht daadwerkelijk uitgevoerd (op grond van artikel 3.2 c van Richtlijn 2013/48/EU en artikel 6.3 c van Richtlijn (EU) 2016/800)?
- Krijgt het kind, alvorens voor de strafrechter te verschijnen, de kans om tijdig zijn of haar advocaat te ontmoeten? Wordt dit recht daadwerkelijk uitgevoerd (op grond van artikel 3.2 d van Richtlijn 2013/48/EU en artikel 6.3 d van Richtlijn (EU) 2016/800)?

C) HOE IS DE RELATIE TUSSEN DE JEUGDRECHTADVOCAAT EN ZIJN CLIËNT?

- Is de communicatie altijd onder vier ogen en vertrouwelijk?
- Kan de advocaat makkelijk communiceren met het kind wiens vrijheid is ontnomen?
- Is het kind op zijn/haar gemak op de ontmoetingsplekken?
- Kan de advocaat in ieder stadium van de procedure ingrijpen?

D) AFWIJINGEN (OP GROND VAN ARTIKEL 6.8 VAN RICHTLIJN (EU) 2016/800)

- Is afwijken van het recht op bijstand door een advocaat mogelijk? Op welke voorwaarden?
- Worden deze afwijkingen vaak gebruikt?

4. HET BELANG VAN HET KIND

- Wordt rekening gehouden met het belang van het kind in de wetgeving over het recht op toegang tot/bijstand door een advocaat? Hoe?
- Wordt het belang van het kind in acht genomen bij de beslissing om gebruik te maken van een afwijking? Hoe?

5. SOCIO LEGAL DEFENCE CENTRES (zie de Appendix [□□](#))

- Zijn er SLDC's (of vergelijkbare centra) op nationaal niveau?
- Zo ja, hoe werken ze? Wie werkt daar?

BIJLAGE 8

BIJLAGE 8 – CHECKLIST BIJ HET RECHT OP EEN INDIVIDUELE BEOORDELING

(ART. 7 RICHTLIJN (EU) 2016/800)

Deze checklist is opgesteld door Child Circle.

Deze checklist is bedoeld om EU-lidstaten te helpen bij het opnemen van bepalingen over de individuele beoordeling van minderjarige verdachten in hun nationale wetgeving.

1. HOE MOET EEN INDIVIDUELE BEOORDELING WORDEN UITGEVOERD?

REIKWIJDTE VAN DE BEOORDELING:

- Wie beslist over de reikwijdte van de beoordeling, zeker gezien de mogelijkheid om “de omvang en uitvoerigheid van de individuele beoordeling te laten afhangen van de omstandigheden van de zaak”?
- Welke rol is hierbij weggelegd voor de advocaat?

INFORMATIEBRONNEN VOOR DE BEOORDELING:

- Wie draagt bij aan de beoordeling?
- Kan de advocaat ook bronnen voorstellen, gebaseerd op de omstandigheden en eigenschappen van het kind?

PARTICIPATIE VAN HET KIND BIJ DE BEOORDELING:

- Wat zijn de consequenties als het kind niet meewerkt?
- Hoe wordt de advocaat betrokken?

- Hoe wordt gegarandeerd dat de beoordeling op een kindvriendelijke manier wordt uitgevoerd, door relevante gevoelige informatie veilig te stellen en te voorkomen dat het kind zich afsluit of getraumatiseerd raakt?
- Welke rol is hierbij weggelegd voor de advocaat?

2. DE UITKOMST VAN DE BEOORDELING

TYPE RESULTAAT:

- Worden de resultaten van de beoordeling verstrekt aan het kind en zijn advocaat?
- Hoe wordt de uitkomst gedeeld met de advocaat?
- Welke bevoegde autoriteiten ontvangen de resultaten van de beoordeling? (Bv. handhavingsinstanties, rechters, aanklagers, maatschappelijk werkers, medische professionals, instituten waar het kind van zijn vrijheid kan worden beroofd?)
- Wie draagt de verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat de beoordeling bij de rechter terecht komt?

APPENDIX

SOCIO-LEGAL DEFENCE CENTRES (CENTRA VOOR SOCIAAL-JURIDISCHE DIENSTVERLENING): IMPLEMENTATIEPLAN

Inleiding

Dit implementatieplan is bedoeld om de nationale afdelingen van DCI, die geïnteresseerd zijn om het SLDC-model te ontwikkelen of verbeteren, te helpen. Een SLDC is niet noodzakelijk een aparte organisatie of instantie die door DCI ontwikkeld moet worden, maar eerder een manier om specifieke functies te kunnen uitoefenen. Hoewel SLDC's wel voldoende middelen nodig hebben om goed te kunnen functioneren, hoeven dit niet per se aparte of exclusief daarvoor bedoelde middelen te zijn. SLDC's kunnen worden geïntegreerd in en gefinancierd door reeds bestaande projecten.

Hoofdkenmerken

SLDC's zijn centra die worden gerund door een multidisciplinair team, dat actieve en directe toegang biedt tot de rechtspraak en daarbij kwalitatief goede sociaal-juridische ondersteuning verleent (zoals informatievoorziening, verwijzingen naar andere dienstverleners, juridisch advies en vertegenwoordiging, ook in de rechtbank) aan kinderen (d.w.z. personen onder de 18 jaar oud) of volwassenen die zijn geconfronteerd met schendingen van kinderrechten.

Op individueel niveau informeert een SLDC kinderen (die slachtoffer, verdachte of getuige zijn) op case-by-case basis over zijn of haar mensenrechten en zorgt het ervoor dat deze rechten daadwerkelijk kunnen worden uitgeoefend door het bieden van relevante bijstand. Een SLDC zorgt voor kosteloze juridische bijstand (door een advocaat of juridisch medewerker die gespecialiseerd is in kinderrechten en wordt betaald door middel van het rechtsbijstandssysteem). Hierdoor wordt het voor kinderen mogelijk om actief deel te nemen aan de besluitvorming, zowel bij oplossingen in der minne als juridische oplossingen, en op de hoogte te zijn/blijven van alle aspecten van hun zaak (de juridische procedure, de rol en functie van de verschillende actoren die betrokken zijn bij de juridische procedure, en zo verder). Het kind kan dan weloverwogen keuzes maken en aangeven hoe hij of zij graag vertegenwoordigd wil worden, waardoor ze het heft in eigen handen houden op het gebied van de eigen verdediging (bijvoorbeeld het al dan niet bekennen van schuld). SLDC's gaan ook verder dan enkel juridische ondersteuning, door een holistische kindgeoriënteerde aanpak door een team van professionals uit verschillende disciplines (juridisch, sociaal, educatief, psychologisch, etc.). Voor zover mogelijk probeert een SLDC ook de ouders te betrekken, zodat zij hun verantwoordelijkheid kunnen nemen bij het beschermen en opvoeden van hun kind.¹

¹ IVRK, art. 3 en 5.

Op collectief niveau bouwt het SLDC door middel van collectieve of maatschappelijke promotie aan een "kindvriendelijke" maatschappij die kinderen beschermt en bekrachtigt en daarnaast een systeem van nationale wetgeving en diensten heeft voor de eerbiediging van kinderrechten. SLDC's bevorderen structurele maatschappelijke veranderingen door ervoor te zorgen dat er wetgeving, beleid en praktijk wordt ontwikkeld, specifiek bedoeld voor kinderrechten en eerbiediging van internationale verdragen en standaarden. Op basis van hun praktijk van belangenbehartiging, doen SLDC's voorstellen en openen mogelijkheden voor verbetering van de situatie van kinderen in hun sociale omgeving, door autoriteiten op het matje te roepen door welke kinderrechten niet volledig worden gerespecteerd. SLDC's versterken de mogelijkheden van autoriteiten tot het implementeren van basale mensenrechten in het voordeel van alle kinderen. Vaak zijn SLDC's daarom de eersten om structurele schendingen van kinderrechten te herkennen, daarvoor publieke aandacht te zoeken en deze schendingen tegen te gaan.

Om goed te kunnen werken hebben SLDC's een onafhankelijke en gedecentraliseerde status nodig, om zo het grootst mogelijk aantal kinderen te kunnen bereiken met multidisciplinaire teams (van maatschappelijk werkers en advocaten, psychologen, onderwijzers en andere professionals), die goed opgeleid zijn. Naast juridisch advies, mediation en ondersteuning, is er ook een verwijzingssysteem waardoor kinderen naar andere diensten kunnen worden verwezen, afhankelijk van hun specifieke behoeften (op het gebied van gezondheid, onderwijs, etc.). Zaken en gegevens worden systematisch geregistreerd en gebruikt voor het genereren van overzichten en monitoring en daarnaast voor een follow-up systeem. SLDC's doen ook preventief werk door middel van informatievoorziening en educatie om kinderen kracht te geven.

RESULTAAT	DOELEN	ACTIVITEITEN
-1- Versterken SLDC-model en bekendheid daarvan vergroten bij nationale DCI-afdelingen, donateurs en de internationale gemeenschap	Vergroten capaciteit van nationale DCI-afdelingen om effectief en duurzaam het SLDC-model te implementeren	<ul style="list-style-type: none"> - Ontwikkelen van een richtlijn met bijlagen (inclusief training tools en tools voor zaaksmanagement) - Opleiding van trainers in nationale DCI-afdelingen - Organiseren regionale en interregionale meetings van DCI om ervaringen uit te wisselen
	Het imago van DCI opwaarderen via de SLDC's, waardoor het aantrekkelijker wordt voor donateurs en de internationale gemeenschap	<ul style="list-style-type: none"> - Verzorgen coördinatie en kwaliteitscontrole door het geven van technisch advies aan nationale afdelingen van DCI (middels een richtlijn en expertise van een SLDC Task Force) - Specifieke veelbelovende praktijkvoorbeelden en succesverhalen van nationale afdelingen van DCI vastleggen en bekendmaken op websites en andere kanalen - Opstellen van rapportages en deze delen met donateurs, de internationale gemeenschap en relevante VN-instanties - Presenteren SLDC model en succesverhalen bij belangrijke instanties, op conferenties en andere fora op nationaal niveau - Fondsenwerving

-2- Verhogen van het aantal kinderen dat met de hulp van DCI of SLDC's toegang krijgt tot het rechtssysteem	Bewustzijn, zichtbaarheid en ondersteuning van SLDC's vergroten op nationaal niveau	<ul style="list-style-type: none"> - Formele lancering van het SLDC-model op nationaal niveau, waarvoor door de nationale afdelingen van DCI de overheid, donateurs en SCO's officieel worden uitgenodigd - Informatievoorziening over SLDC's via de media door nationale afdelingen DCI
	SLDC's bekrachtigen om hun bereik en efficiëntie te bevorderen	<ul style="list-style-type: none"> - Bijdragen aan de ontwikkeling van een richtlijn met bijlagen (inclusief training tools en tools voor zaaksmanagement) - Opleiden van lokale DCI-teams, vrijwilligers en andere professionals - Ontwikkelen van een database en deze indien mogelijk linken aan databases van de overheid - Ontwikkelen verwijzingsnetwerk binnen de SLDC's, zodat naar de juiste juridische instanties, maatschappelijke diensten en NGO's wordt verwezen - Voorzien in sociaal-juridische dienstverlening aan kinderen die te maken krijgen met de rechtspraak, kindslachtoffers van geweld of kindgetuigen
	Kinderen aansporen deel te nemen aan het SLDC-programma als partij of begunstigde	<ul style="list-style-type: none"> - Training van kinderen en jeugdgroepen/clubs in scholen en gemeenschappen over de SLDC's en hoe zij informatie kunnen verspreiden onder hun leeftijdsgenoten, burens en families - Informeren over SLDC's van kinderen in scholen en gemeenschappen - Verspreiden van kindvriendelijke materialen over SLDC's onder kinderen

<p>-3-</p> <p>SLDC-model formaliseren en verduurzamen</p>	<p>Zorgen voor betrouwbaarheid en zo overheden en donateurs werven voor SLDC's</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Veelbelovende praktijkvoorbeelden en succesverhalen vastleggen - Jaar- of periodieke overzichten publiceren - Rapporteren aan het publiek via de media - Presenteren SLDC-model en succesverhalen bij belangrijke instanties, conferenties en andere fora op nationaal niveau - Verkrijgen van steun van de overheid en sponsors
	<p>Samenwerken met overheden om te zorgen dat ze voldoen aan de verplichtingen uit het IVRK, door nationale strategieën, beleid en wetgeving te bevorderen en ondersteunen en gespecialiseerde traing aan te bieden op het gebied van kinderrechten</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Inventariseren belanghebbenden en aangaan strategische samenwerkingen met UNICEF en andere invloedrijke organisaties om een adequaat beschermingssysteem voor kinderen te ontwikkelen (bv. African Child Policy Forum in de Afrikaans regio; League of Arab States in het Midden-Oosten) - Strategische lobby bij relevante belanghebbenden/instanties - Deelnemen en bijdragen aan de ontwikkeling van op rechtspraak gebaseerd beleid, nationale actieplannen, strategische plannen, etc. (zowel exclusief gericht op kinderen als in het algemeen) en ervoor zorgen dat jeugdstrafrechtelijke onderwerpen worden geïntegreerd

Nederlandse versie

Handboek voor EU-lidstaten: Bescherming van de rechten van minderjarige verdachten.

Dit handboek is tot stand gekomen met de financiële steun van het "Justice Programme" van de Europese Unie en La Fédération Wallonie-Bruxelles (België). **De inhoud van dit handboek valt onder de exclusieve verantwoordelijkheid van Defence for Children International (DCI) – België en kan op geen enkele manier worden beschouwd als de weerspiegeling van de opvattingen van de Europese Unie of een andere donateur.**

©2018, Defence for Children International (DCI)-België. Alle rechten voorbehouden. Alles uit dit handboek mag worden geciteerd of gekopieerd, zolang hierbij de bron wordt vermeld. Verzoeken om het handboek te reproduceren of vertalen, kunnen worden gericht aan info@defensedesenfants.be.

ISBN: 978-2-9601826-8-2
Wettelijk depot nummer: D/2018/14.312/5

Grafische vormgeving en productie: Click Click Graphics

Revisie Engelse versie: Deirdre Kelleher (UCC Ireland)

Gedrukt in België op 100% gerecycleerd papier

Dit handboek is, samen met de Handleiding voor jeugdrechtadvocaten, het resultaat van het “My Lawyer, My Rights” project, dat gecoördineerd werd door Defence for Children International (DCI)-België en gefinancierd werd door het Justice Programme van de Europese Unie.

Vanuit de gedachte dat nog te veel minderjarige verdachten slachtoffer zijn van een schending van hun fundamentele mensenrechten binnen de Europese Unie, heeft dit handboek als doel EU-lidstaten te ondersteunen bij de concrete omzetting, implementatie en toepassing van de EU-richtlijnen betreffende het recht op een eerlijk proces, in overeenstemming met de standaarden en beginselen van het jeugdstrafrecht die voortvloeien uit het internationaal en regionaal recht.

Het handboek bevat een overzicht van relevante juridische instrumenten en mogelijke obstakels, maar ook inspirerende praktijkvoorbeelden uit jeugdstrafrechtssystemen van verschillende EU-lidstaten. Het doel is om algemene instructies te geven over de implicaties en uitdagingen die komen kijken bij het implementeren van deze EU-richtlijnen.

Het handboek is bedoeld voor wetgevers, beleidsmakers en juridische professionals op nationaal, regionaal en lokaal niveau, die werken aan de implementatie van EU-richtlijnen en daaraan gerelateerde instrumenten. Het kan ook worden gebruikt door maatschappelijke organisaties en andere organisaties die zich inzetten voor de juiste implementatie van EU-richtlijnen.

“There is no field where the demand for justice is stronger than that of juvenile justice. Inadequate responses, inappropriate for children in conflict with the law, can harm their future, sometimes forever, and even further contribute to insecurity. Lost lives, shameful societies. The stakes are fundamental and the responsibility of the decision-makers is enormous. Yet, paradoxically, juvenile justice is often neglected, if not forgotten.

In this respect, the interest and the added value of this excellent handbook are to provide guidance to Member States to fulfil their legal obligations, including some recommendations to address common shortcomings and obstacles”.

Françoise TULKENS,
Voormalig Vice-president van het Europees
Hof voor de Rechten van de Mens

Gefinancierd door

JUSTICE PROGRAMME OF THE EUROPEAN UNION

Mede gefinancierd door
La Fédération Wallonie-Bruxelles (Belgium)